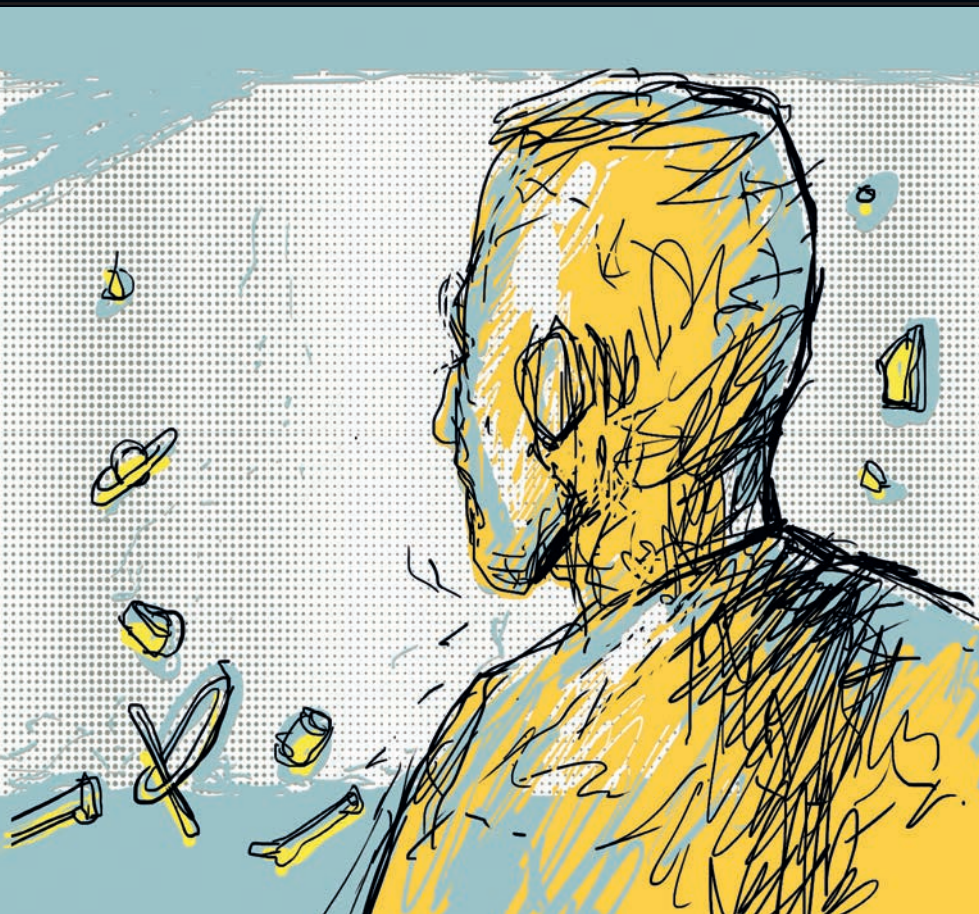

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2019
3

Boldog Daniella prózája | Györe Balázs, Konczek József,
Makai Máté versei | Raluca Sas-Marinescu, Demény Péter
és Kész Orsolya tanulmányai | Interjú Doina Ruștival |
Robert Obert képregénye | Kritikák Doina Ruști,
Matěj Hořava, Pavel Ţuşară, Florin Lăzărescu,
Adela Greceanu és Horia Ursu könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Új folyam, 18. évfolyam

Szerkesztők:

Biró Annamária (*tanulmány*), Demus Zsófia (*képregény*), Makkai T. Csilla (*gyakornok*)
Vass Norbert (*kritika*), Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Rodics Eszter, Dávid Emma Bernadett

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szőrös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múzsa

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,

terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,

az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban

és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Koncsek József: <i>Szerelmes játékaim</i> (Agria, 2019/1.)	3
Kelemen Erzsébet: <i>A történelem kisimult lapjai között</i> (Kortárs, 2019/4.)	5
Boldog Daniella: <i>A tej</i> (Tiszatáj, 2019/4.)	6
Fátyol Zoltán: <i>Harapni tanul</i> (www.spanyolnatha.hu, 2019/2.)	9
Gáspár-Singer Anna: <i>Vakáció</i> (Élet és Irodalom, 2019. április 26.)	10
Györe Balázs: <i>TD emlékérmé</i> (Múlt és Jövő, 2019/1.)	16
Kakuk Tamás: <i>Borges álmok</i> (Új Forrás, 2019/3.)	17
Makai Máté: <i>A hegyvidéki kanyarban</i> (Kalligram, 2019/3.)	18

■ KORTÁRS ROMÁN IRODALOM

Raluca Sas-Marinescu: <i>Mozgó drámairodalom – a színházi szöveg állapota Romániában</i>	20
Demény Péter: <i>Az úrlakó landolása</i>	31
Kész Orsolya: <i>Szép új világ</i>	39
„Nem vagyok »protekcíós« író”. Szenkovics Enikő beszélgetése Doina Ruști román íróval	49

■ KÉPREGÉNY

Robert Obert: <i>Jód</i> (Tudor Ganga novellája alapján)	60

■ IDEGEN HORIZONTOK

Ana Bantos: <i>A moldovai román irodalom</i>	66
Makkai T. Csilla: <i>Egy recepció változástörténete</i>	76

■ KRITIKA

Pethő Anita: <i>Titkos ínycsengések – csak haladóknak</i> (Doina Ruști: <i>Ártó receptek könyve</i>)	87
Vincze Ferenc: <i>A Bánát újabb árnyalata</i> (Matěj Hořava: <i>pálinka</i>)	91
Fancsali Róbert: <i>Sissi bűvöletében</i>	

(Pavel Œuşarä: <i>Sissi</i>)	96
Budai Csilla Mariann: <i>Társadalom alulnézetből</i>	
(Florin Lăzărescu: <i>Zsibbadtság</i>)	101
Kiss Júlia: <i>Egy menyasszony tudatmeséi</i>	
(Adela Greceanu: <i>A vörös zoknis menyasszony</i>)	106
Vass Norbert: <i>Győztünk, STOP! Meghaltunk, STOP!</i>	
(Horia Ursu: <i>Bécs ostroma</i>)	111

■ REPERTÓRIUM

2019. március–április (Zahari István)	117
Számunk szerzői	136

Makkai T. Csilla gyakornokunk Oláh János
Szerkesztői Ösztöndíjban részesült.

Lapszámunk borítója Robert Obert képének felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését támogatták:
Nemzeti Kulturális Alap, Miniszterelnökség,

A Szépirodalmi Figyelő Alapítvány tevékenységet támogatja:

Nemzeti Együttműködési Alap,
Emberi Erőforrás Támogatáskezelő,
Logobox

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti
Együttműködési
Alap

MINISZTERELNÖKSÉG

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ

LOGOBOX
higiéniai termék kereskedelem

SZEMLE

Koncsek József

SZERELMES JÁTÉKAIM

A Nép megállt. Elfáradt por kering...
körötte, mint az őszi köd meg pára,
rászáll a munkások nyakára

a munkabér, a munkaerő ára.

Unokája vagyok én.
Döngetek kaput, falat,
mégis megkérdem tőletek:
beszökött az ősz?

Gondolt halálra, borra, nőre,
káromkodott vagy fütyörészett,
s találkozott velem.

Ady Endre nem hasonlít a trendre,
nem őspuszták bivalya,
s nem úri nyavalya.

Hanem az igazmondás gyönyöre,
a lélek barna kenyere.

S ezek a dombok itt nyugalmasan elterülnek,
mint kielégült testtagok,
s emitt az erdő felől öblöske kis szellő lobog,
mintha ünnep.

Volt harsány ősz, kacagtak az asszonyok,
marokkal tépték a dölyfös kukoricacsöveket,
s a férfiak, az öregek...

Megkomolyult öröm felzokog.

Éled még a csókok íze,
lehet arcokra találnod,

mintha élő forrásvízre
fordulnak sóvárgó sóvirágok.

Agria, 2019/1.

Kelemen Erzsébet

A TÖRTÉNELEM KISIMULT LAPJAI KÖZÖTT

harmatcsepp virág

megszentelt kalács

a történelem kisimult
lapjai között

kettévesztett fájdalom

a kegyelem hajnalán

KE

Kortárs, 2019/4.

Kelemen Erzsébet 1964-ben született Edelenyben. Verset, prózát és drámát is ír. József Attila-díjas.

Boldog Daniella

A TEJ

Az első terhesség után öt kiló felesleg maradt rajta. A második után csak kettő. A harmadik terhesség alatt hízott a legtöbbit, huszonöt kilót, majdnem kétszer annyit, mint a felesége. Tamás legnagyobb bosszúságára olyan volt kövér férfinak, mint az apja és a nagyapja is. Nem hurkás, nem úszógumis, hanem mint egy várandós nő a harminckilencedik hétben a szüléshez közeledve: a hasa feszesen előredüledt, majd szétpattant rajta a bőr, éppen csak a köldöke nem fordult kifelé, mint a feleségének az utolsó trimeszterben. Nem volt szőrös típus, így a hasa és a mellkasa is szinte teljesen sima volt, eltekintve attól a néhány vöröses szőrszáltól, ami a mellbimbója körül göndörödött. Apja és a nagyapja is olyan büszkén düllesztették ki a nagy hasukat annak idején, mintha az lenne a legnagyobb büszkeségük a világon. Tamás kisfiúként arra gondolt, biztosan azért tűrik be az inget a nadrágjukba, és húzzák jó szorosra a csípőjükön a hasuk alatt az övet, hogy még jobban hangsúlyozzák a tekintélyes testrészt. Ő nem volt büszke rá, utálta a testét, haragudott, hogy ennyire elhanyagolta magát, és a feleségére is, amikor az viccből úgy simogatta meg a hasát tévénézés közben, mintha Tamás hordaná a harmadik gyermeküket.

Nem akarta ezt a babát. Nagyon szerette a feleségét, egyenesen rajongott a már iskoláskorú két fiúgyermekükért, de ezt a harmadik gyereket sehogy se tudta megszeretni, még a gondolatot se megszokni, hogy van, hogy lesz. Öregnek érezte magát és fáradtnak. Nem akart több fogzást, nem akart több dackorszakot, testvérféltékenységet, és főleg nem akart többet éjszakázni, se lázak miatt, se a szobatisztaságra szoktatás miatt, egyszerűen nem akart több gyereket. Fogalma se volt, hogy csúszhatott be, csak egyetlen alkalommal nem védekeztek, ráadásul korábban mindkét gyermekük rendkívül sok próbálkozás és komoly életmódváltás után tudott csak megfoganni. Nem volt képes úrrá lenni az ellenérzésein, az egész várandósság alatt tartózkodó volt, a névválasztást teljesen a feleségére és a gyerekekre hagyta, minden alkalmat megragadott, hogy kihúzza magát a babával kapcsolatos készülődés alól, a régi kiságy összerakását, átfestését is könnyű szívvel hagyta rá apósára.

Néha úgy érezte, a teste minden porcikája az ellen van, hogy újra apává váljon, s azért torzult el ennyire, hogy ne tudja betölteni apa-funkcióit, lusta és lomha legyen. Amikor a munkahelyén megkapta az SMS-t a feleségétől, hogy már a mentőben ül, elfolyt a magzatvíz, és siessen a kórházba, gondolkodás nélkül kikapcsolta a mobilját. Szólt a főnökének, hogy szül az asszony, majd a kollégák harsogó jókívánságai kíséretében elhagyta munkahelyét, és hazament. A fiúk iskolában voltak, a második órájuk kezdődhetett, úgyhogy senki nem zavarta. Levette pólóját, és rövidnadrágban kiment füvet nyírni. Mindenki előtt szégyellte nagy hasát, amin a melegben ráadásul feltűnő piros foltok jelentek meg, mintha itt-ott erősen megnyomta volna a kezével. Aznapra hőségriasztást adtak ki országszerte, hamar elfáradt a munkában, az udvar felét se csinálta meg, amikor le kellett ülnie az árnyékba pihenni. Bement a teraszról nyíló konyhába, kivett a hűtőből egy hideg sört, és elfeküdt vele az árnyékba húzott napágyon. Mindkét szülésnél jelen volt, végig bátorította a feleségét, egyik alkalommal tizenkét órán át vajúdtak, mire nagy nehezen megszületett Tomi, a másik alkalommal csak két órát, de a kitolás olyan nehezen ment, hogy majdnem császár lett belőle. Misi lábára volt tekeredve a köldökzsinór, és minden alkalommal, amikor a felesége nyomott, visszarántotta a babát, sehogy sem akart a feje búbjánál több kibukkanni belőle. Vajon most hogy zajlik? Megvan már az a kislány? Vagy talán sürgősségi császárt kellett csinálni? Hirtelen elszégyellte magát. Ha a babára nem is kíváncsi, de a feleségét nem kellett volna így magára hagynia. Visszakapcsolta a telefonját, kapkodva felöltözött, és épp indulni akart a kórházba, amikor megkapta a következő SMS-t. Megszületett, minden simán ment, egészséges, három és fél kg. Gyorsan felhívta a feleségét, bocsánatot kért, azt mondta, véletlenül kikapcsolva maradt a telefonja, és csak az előző percekben kapcsolta be.

Tomi és Misi megörültek a babáért, ha lehet, a felesége rajongásán is túltettek, megbabonázva nézték, ahogy Ágnes szoptatja a babát, egymást félrelökve tülekedtek, hogy melyikük pelenkázza a kicsit, vagy a fürdetésnél ki mossa meg a haját. Talán a fiúk túláradó lelkesedése miatt nem tűnt fel senkinek Tamás távolságtartása. A két hete született babát egyszer sem fogta a kezébe, a fürdetések idején Misi gépén játszott online sakkpartikat számára ismeretlen tinédzserekkel, a munkahelyén pedig annyit túlórázott, amennyit tudott. Szinte idegen volt számára a baba, amikor kiderült, hogy a feleségének kórházban kell maradnia pár napot, mert elkapta a fiúktól a hányással és hasmenéssel

járó vírust, és kis híján kiszáradt. A fiúkat egy jó barátjuk elvitte kocsival a város másik végén élő nagyszülőkhöz, Tamás pedig otthon maradt a babával. Mindegyik gyerek kizárólagosan anyatejes baba volt, ezért fogalma se volt, hogy fogja tápszerrel megetetni, elfogadja-e egyáltalán a cumisüveget és őt. Még mindig úgy érezte, hogy testének egyetlen porcikája se akar ennek a babának az apja lenni. A védőnő még aznap eljött hozzájuk egy doboz tápszerrel, cumisüveggel, elmagyarázott mindent, aztán magára hagyta a gyerekekkel.

Elkészítette a tápszert, a feje már majd szétrobbant attól a kétségbeesett ordítástól, a házban ráadásul elviselhetetlen forróság volt, pedig minden ablakot kitárt, keresztthuzatot csinált. Egy alsónadrágban ült a tévénező foteljében, a babát is pelenkára vetkőztette, hátha a meleg zavarja annyira, majd az ölében tartva odakínálta neki a cumisüveget. A gyermek azonnal mohón szívni kezdte az üveget, majd alig fél perc múlva mosolyra húzott ajkakkal álomba hullva engedte el a cumit. Tamás ekkor vette észre a baba arcán a gödröcskéket. Soha nem látott még ilyen szép arcot, különösen kifejező vonásai voltak a picinek, talán éppen azoktól a kis gödröcskéktől. A baba álmában cuppogni kezdett, úgy jártak az ajkai, mintha az édesanyja mellbimbóját érezné a szájában. Egy csepp tej hullott a szemére, fennakadt az egyik apró puha szempillán, mint egy hajnali harmatcsepp a fűszálon. Tamás megbékélve nézte a súlyfeleslegtől húsossá vált melle közepén vöröslő mellbimbót, amint kis sárgás cseppeket ereszt magából.

Tiszatáj, 2019/4.

Fátyol Zoltán

HARAPNI TANUL

Földre kushadva, lopakodva, lassan
kerülni mögé, aztán leteperni
és harapni-marni az alattomban
kiszemeltet így lehet – talán ennyi

csak, amit egy farkaskölyöknek
tanulni-tudni kell, és az áldozat
porig alázva sem könyöröghet,
vége; számára te vagy a kárhozat,

véd be a leckét szívedbe, oly
könnyű ez – mondja: de ki tanítja
a farkas-fiókat józan gyilokra?
s ösztönét mozgatja csak, itt, ahol

bűzös döghús mögé lapulva hívja
egyre, mert *tetszik a játék kezdeti
újra*, vagy ádáz farkas-iskola írja
elő, hogy így lehet csak leverni

lábáról a gyanútlan befogottat,
útszélre vetett felfalatni hagyottat?
Ez lenne törvény? Szemünkbe mondd
hát! Nem kell, sem a gonosz koncod!

www.spanyolnatha.hu, 2019/2.

Gáspár-Singer Anna

VAKÁCIÓ

Állj arrébb, öcsi, kiabálja nagypapa, ahogy a túloldalra érünk. A szeme villámokat szór, görcsbe rándul tőle a gyomrom. Zugló vasútállomástól rohanunk a trolimegálló felé, a Ligetbe akarunk eljutni. Ömlik rólam a víz, egyre jobban kapkodom a levegőt, miközben a többiekkel loholunk, kerületjük a gyalogosokat. Átszaladunk a zebrán, egy rozoga Fiat csikorog és fékez. A sofőr torkaszakadtából ordít. Nem törődünk vele, fél óra múlva a fürdőben leszünk, nekem is csak ez lebeg a szemem előtt. Tegnap végre kitört a vakáció, az egész hetet a nagyiéknál töltjük.

A troli pont az orrunk előtt megy el – mire a tömegben utat vágnak magunknak és a lépcsőhöz tolakszunk, záródnak az ajtók. Nagypapa hátrahőköl, azután káromkodni kezd, de túl nagy a zaj, nem értem, amit mond. Biztos most is az istent szidja, mint mindig, ha mérges. Ne szidjad folyton a jóistent, Feri, mert visszaüt, mondja neki a nagymamám, pedig tudja, úgyis falra hányt borsó. A papa a háború óta nem hisz, a sok szörnyűségért az istent hibáztatja, a vallás szerinte mákony, a népek ópiuma. Nem tudom, ez mit jelent, de nem merünk vitatkozni vele, az unokatestvéreimmel a járdán, valamivel távolabb ácsorgunk, amíg meg nem nyugszik.

A fiú, akire nagypapa ráfördedt, a tömeg közepén áll, körülötte ezer csomag. Hatalmas bőrönd, sporttáska, nejlonszatyrok, az egyikből fél pár gumipapucs lóg ki. Nyilván a szüleit várja, akik indulás előtt elugrottak a közeli kisboltba, talán épp a Balatonhoz igyekeznek. A gyerek kibontott sorsjegyet szorongat, „Sajnos nem nyert”, olvasom a feliratot. Félénken nagypapára sandít, kelleetlenül odébb húzódik. De nagypapa már nem törődik vele, az úttest felé fordul, tenyeréből szemellenzőt formál, lesi a hetvenkettest a sarkon. Pár perc múlva hosszú karját a magasba lendíti, és a nevünket kiáltja. Engedelmesen követjük.

Felnyomulunk, minden ülőhely foglalt, meleg van és bűdös. Balu a troli belsejében, a falhoz szorulva nyomorog, mellette Csabika szorongatja a zsíros kapaszkodót. Karola két, óriás cekkerrel felpakolt nő közt duzzog, közel az ablakhoz, középen elválasztott szőke haja szoros varkocsba fonva. Látom rajta, dühös, mert senki sem figyel rá, mellén, a ruhája alá rejtve ott fityeg a nagyi kitüntetése, a nemzetiszín szalagon

függő szochaza. Nagyon szép, a nagyfi tavaly, az iskolai ünnepség után megmutatta, ujjammal végigsimíthattam a csillagot. Szépen énekeltél, nézett rám, de csak a szeme mosolygott. Utána visszatette az érmét a dobozba. Karola kedvéért máskor is előveszi, de ilyenkor elfordulnak vagy átmennek a másik szobába. Szeretném én is újra megnézni, de a nagyfi azt mondja, ez a legdrágább kincse, nem lenne jó, ha baja esne.

Állítólag azért kapta, mert a háborúban a fasiszták ellen harcolt, látott egy csomó hullát is, de erről nem szívesen beszél. Néha elképzelem, a hegyekben géppuskával lő az ellenségre, és egyszer csak egy golyó átlukasztja a mellkasát. Aztán csak fekszik a földön, arca nyugodt, a szeme csukva. Ha erre gondolok, elszomorodom, nem akarom, hogy a nagyfi meghaljon. Legszívesebben átölelném, de amikor utána megyek a konyhába, éppen főz, és eltol magától. Rád fröccsen az olaj, nem tudsz vigyázni?

A nagyfiék az érmét a nappaliban, az üveges szekrényben tartják bársonydobozban, senki nem vette észre, hogy Karola egy óvatlan pillanatban kiemelte és a zsebébe csúsztatta. Egyedül én tudok róla.

Karola szeptemberben lesz tizenkét éves. Úszik, lovagol, osztrák iskolába jár, három nyelven beszél, felnőttkorában zseké vagy állatorvos szeretne lenni. A szüleim álmélkodnak, mennyi minden érdekli ezt a gyereket, nekem bezzeg megalszik a tej a számban, azt se tudom, egyáltalán mit akarok. Játsszunk együtt sokat, mondják, hátha tanulok tőle. Karola legtöbbször nyáron, iskolaszünetben jön a nagyfiékhoz, de tudom, inkább a barátnőivel lenne, amíg az anyja odakint, Bécsben dolgozik. A magyar szavakat furán ejti, nem eszik meg akármit, ebéd után a nagyfi szobájába megy. A nagyfi azt mondja, Karola segít neki rejtvényt fejteni.

Nézem, ott áll a trolin a piszkos ablaknál, lábán a ruhájához illő piros cipőt visel. Másfél évvel idősebb, de a combja vékony, vékonyabb, mint a karom, két tenyérrel simán átérném a derekát. Rugdosni kezdem a csukló gumiperemét, az én cipőm kopottbarna, keskeny gyékénycsik fut körbe a talpán. Ha megázik, nehezen szárad ki.

Két megálló van hátra. Az egyik keresztveződésnél a troli hirtelen nagyot zökken, gomolyogva száll a füst a kocsiban, az utasok rémülten kiabálnak. Karola fejhangon visít, a karjával maga körül hadonász.

Amikor a vezető fékez, az emberek egyszerre kezdenek rohanni az ajtók felé. Odalenn nagypapa vigasztalja a zokogó Karolát, aki most egészen kicsire húzza össze magát, szorososan hozzábújik. Nagypapa

selyemcukrot vesz elő, Karola ettől megnyugszik. Gyalog indulunk tovább a fürdőhöz.

Mire átöltözünk és elhelyezkedünk a pokrócon, dél van, ebédidő. Leheveredek, a föld iszonyú kemény, nyomja az oldalam és a fenekem. A pokrócnak rossz szaga van. Száz ágra süt a nap, körülöttünk a fűben mindenütt strandolók fekszenek, a bőrük csillog az olajtól. Elképzelem, délutánra ropogós pirosra sülnek majd, mint anya gyöngytyúkjai otthon, a jénaiban, amiket fűszeres vajjal kenetet. A hasukba zöldalmaszleteket rak. A nyers húst előtte szeretem kicsit megnyomkodni, próbálgatom, a fejetlen csirkék meg tudnak-e ülni a pulton. Néha még nevet is adok nekik.

Ülünk a pléden, nagypapa kiteszi középre a naptejet, kenjük be mi is magunkat, le ne égjünk. Kinyomok egy keveset a flakonból, próbálom eloszlatni a combomon és a karomon. A krém sűrű és zsíros, nem szívódik be, édeskés kakaóillata van.

Egyre erősebben korog a gyomrom. Mellettünk egy család szendvicset eszik paradicsommal, a két gyerek jóízűen tömi magába a nagy karéj vajaskenyeret. Kockás szatyorban rengeteg ételt hoztunk mi is magunkkal, amit a nagyfi pakolt be indulás előtt. Mégse szólok. Az iskolaorvos szerint diétáznom kell, nem ehetek zsíros ételeket és édességet, kenyeret csak nagyon keveset. Valószínűleg így is kövér felnőtt lesz belőlem. Tízéves vagyok és negyven kiló, az iskolába mindennap anya hozza be nekem az ebédet. Többnyire levest és főzeléket, néha sírok, annyira unom.

Nem eszünk, pedig elmúlt fél egy, már majdnem éhen halok. Most mindenki strandolni akar, nagypapa azt mondja, az étel kibírja a szatyorban, csak fürdés után ebédelünk. Amíg nagypapa Csabikát öltözteti, a vécében kibontok egy rózsaszín Szamba szeletet. Hoztam Karolának is, de amikor megmutattam neki, fintorogva hátat fordított. Azt hittem, szereti. A marcipános ragacsos massa rögtön szétolvad a számban, máris sokkal jobban érzem magam.

Nem kell annyit zabálni, mondogatja az ebédnél sokszor nagypapa, a többiek egyetértően bólogatnak. Anyáék is. Ja, és nem kell annyit inni se, teszi hozzá, mert attól meg béka nő a hasadban. Én nem zabálok, de tényleg szeretek enni, a legjobban édességet. És vannak szavak, amikről mindenféle étel jut az eszembe. A persze például pörkölt, főleg marha, galuskával vagy ropogós fehér kenyérral. Hozzá csemegeuborkával, amit a nagyfi nagy, ötliteres üvegekben tesz el a kamrába nyáron. Egy egészet meg tudnék enni. A kocszi remegő,

zselés kocsonya, karácsonykor a szomszéd néniéknél malac füle, orra is kerül a tányérokba. A csakis meg, jó kis szó, csokoládé. Édes tej, mogyorós vagy marcipános.

Anyával egyik nap a Csemegeben vásárolunk. Előtte a piacon voltunk, én a tömött szatyrokkal várakozom a bejáratnál, amíg anya odabent vesz tejet, kenyeret, felvágottat. Egy idegen áll nem messze tőlem, egyfolytában engem bámul. Nem értem, miért. Unatkozom, előhúzok a zsebemből egy csomag fruttit, bontogatni kezdem a zacskót. Bekapok egy szemet, málnaízű, szép világoslila, a bácsi épp akkor lép oda hozzám. Alacsony, kopasz, öregebb nagyapánál. A homlokán hatalmas anyajegy van, nem tudom levenni róla a szemem. Nem vagy így is elég kövér, vigyorog rám. Elvörösödöm, de nem válaszolok, később anyának se mondok semmit, hiába faggat, mi bajom.

Kitaláltam egy mesét, abban sovány kislány vagyok. Hosszú barna hajam van és vékony lábam, a nevem Kati, nem pedig Andrea. Katicént rossz vagyok, nem fogadok szót a felnőtteknek, de legalább egy deka háj nincs rajtam. Annyi édességet chetek, amennyit csak akarok.

A nagy nyáron gyakran csinál csokifagyit. A port kiönti egy üveg-tálba, kevés tejjel elkeveri, és kész is, mehet a fagyasztóba. Ad hozzá pár szem háztartási kekszet. Ha senki nem látja, kinyitom a frizsidert, és belenyalok a még langyos krémbe. Szeretem a porfagyit. A nagy kiskanállal szed ki belőle, másnak is kell hagyni, tolja elém a poharat.

A más a nagy legkisebb fia, Csabika apja. Öt évvel fiatalabb apánál. Kiskorában lyukas volt a szíve, muszáj volt őt szeretni a legjobban. Megérkezik, le se veszi a zakót, megy ki a konyhába, nyitja a hűtőt. Neki két pohárral is jut.

A fagyit hamar elfogy. Miután kikanalazom, hátradőlök, megpróbálom behúzni a hasam. Most én vagyok Kati, aki akkor is vékony maradna, ha ő nyalná el az összes fagyit. Persze lehet, amióta a nagyieknál vagyok, fogytam is valamennyit.

Csabika bezzeg sovány, zörögnek a csontjai, neki tényleg ennie kell. Nemsokára iskolás lesz, de csak tizenhét kiló, a fenéke, mint két kis gerezd fokhagyma. Ősszel biztosan elfújja a szél, hiába cipeli a nehéz iskolatáskát. De most a pléden ül a csíkos fürdőnadrágban, és nyafog – ő is megéhezett. Látom rajta, nem adja fel. Hiába kiabálja Balu, menjünk már fürödni.

Feltápázkodom, de nagyapa szigorúan csendre inti őket, és kicip-zárazza a kockás szatyrot. Némán kiosztja a csirkecombokat. A hús puha, langyos, ott lifeg rajta a paprikás szafittól ázott bőr. Mohón bele-

harapok. Zöldpaprikát és kenyeret kapunk mellé. Eszembe jut, nekem csak keveset szabad, de borzasztó éhes vagyok, egyre nagyobb falatokat falok belőle.

Karola a pokróc szélén kucorog, villájával unottan turkál az előtte heverő dobozban. Csőben sült karfiol van benne, a nagyfi készíttette neki indulás előtt. Karola, miközben eszünk, arcán undorral grimaszol, pedig nemrég azt mondta, ez a kedvence. Kétpercenként kérdegeti, mikor mehetünk végre.

Felállunk, felteszi az úszószemüvegét, hóna alá csapja a törölközőt. Menjünk együtt, mondom neki, de úgy csinál, mintha nem hallaná. Billegve indul el az úszómedence felé. A fürdődressze is piros, elől, a pántnál két kis masni díszíti. Most nincs rajta a nagyfi kitüntetése, biztosan a táskájába rejtette az öltözőben. Hátra se néz, jövünk-e.

Pedig a nagypapa világosan megmondta, hogy úszás ma nem lesz. Csabika miatt mély vízbe nem mehetünk, csak oda, ahol leér a lába. Például a melegbe, a lépcsőkhöz, amit az öregek szeretnek. A termál dugig van velük, nagypapa, ahogy lefelé lépegetünk, észrevesz két régi ismerőst. Ott sakkoznak a sarokban. Visszaintegetnek, de nem nagyon törődnek velünk, folytatják tovább a játékot.

Nem messze tőlük van szabad hely. Leülünk, nagypapa vállát ellepi a víz, hangosan felsóhajt. Jólesően nyújtóztatja a lábát, egy pillanatra a szemét is lehunyja.

De nem tart sokáig, Csabika pár perc múlva újra kiabálni kezd. Nem akar a termálban lenni, sőt, fürdeni sem akar, a nagymedence melletti szobrok érdeklik. Nagypapa a víz alatt jó erősen megszorítja a karját, nem kapsz fagyaltot, sziszegi. De Csabika képtelen megülni a fenekén. Azt hajtogatja, menjünk a delfinekhez. Tudom, mindjárt büntetés jön, de neki mindegy. Ő nem fél a papától.

Ácsorgunk Baluval a forró kövön, várjuk, míg Csabika megmászja az összes szobrot, sikongva lovagol a delfinen, a nagymedence felé nyújtogatja a tenyerét, oda, ahová a vízi lények szájából zubog a termálvíz. Ha nagypapa nem tartaná olyan erősen, réges-rég belepottyant volna. Nagypapa csak Karolának engedi, hogy egyedül ússzon, tíz hosszt megállás nélkül. Piros meg kék virágok nyílnak Karola úszósapkáján, a rózsák a víz alá merülnek, majd újra a felszínre bukkannak. Vigyorgva intget ki nekünk a partra.

A nagyfi csak késő délután jön a strandra. Hirtelen elénk lép az egyik oszlop mögül, meglepetés, mosolyog, és a szatyrából pálcás jégkrémet húz elő. Mindenkinek a kedvencét. Csabikának csokisat, Balunak

vaníliát, Karolának epreset. Neked nem hoztam, néz rám komoly arccal, tudod, nem szabad. Nagyapa egyetért, bólogat. Holnap kapsz otthon, súgja a nagy a fülembe.

Megvárja, amíg a fagyi elfogy, akkor félrehívja Karolát. Távolabb állnak, nem hallom, amit mond, sokáig magyaráz neki. Karola lehajtja a fejét, egészen kicsire összehúzza magát. Dobogni kezd a szívem, most végre megbüntetik, villan át rajtam, amiért nem fogad szót, és lop a nagytól is. De mielőtt visszajönnek, a nagy megöleli. Talán Karola is beteg, mint Csabika apja, ezért nem lehet rá haragudni.

Később együtt mennek be úszni. A két virágos úszósapka egyre távolodik a pokróctól, látom, ahogy a vízbe csobbannak, azután összekapaszkodva nevetnek a medence szélén. Pár perc múlva újra beúsznak, de a tömegben eltűnnek előlem, fel kell állnom, lássam, hol vannak. Megpillantom őket a delfines szobroknál, a furcsa vízi lények szájából a vállukra és a hátukra csorog a termálvíz. Ott lebegnek csukott szemmel, kézen fogva. Az arcuk nyugodt és békés. Azt képelem most, hogy halottak.

Élet és Irodalom, 2019. április 26.

Györe Balázs

TD EMLÉKÉRME

amikor bugyellárisodból
kiszóródott az aprópénz
a fehérvári úti piac mozgólépcsőjére
megpróbáltam felszedegetni
valamennyit belőle
ez volt a te strudlhof-lépcsőd
és szívünk helye most
kereshetjük az elgurult érmét
és rajta a királynét
az idők végezetéig

Múlt és Jövő, 2019/1.

Kakuk Tamás

BORGES ÁLMOK

ha felébred éjszaka
a festő kalapban hajol fölé
karcos szemcsékkal
hasadt vászonra fest
elnagyolt templomot
tompá alkonyattal
azt lássa ha felébred éjszaka

kinéz az ablakon
a gyümölcsök héja alatt
a szövetek lassú bomlása
később lesz tapasztalat
Hamletre nem emlékszik
Fortinbras sem lett király
látja ahogy meddő
kertekben tétován biceg

a korlátlan alkonyat
szembe jön vele a hídon
sűrűsödő szédülésekkel
az időtlenségbe vezet

Új Forrás, 2019/3.

Makai Máté

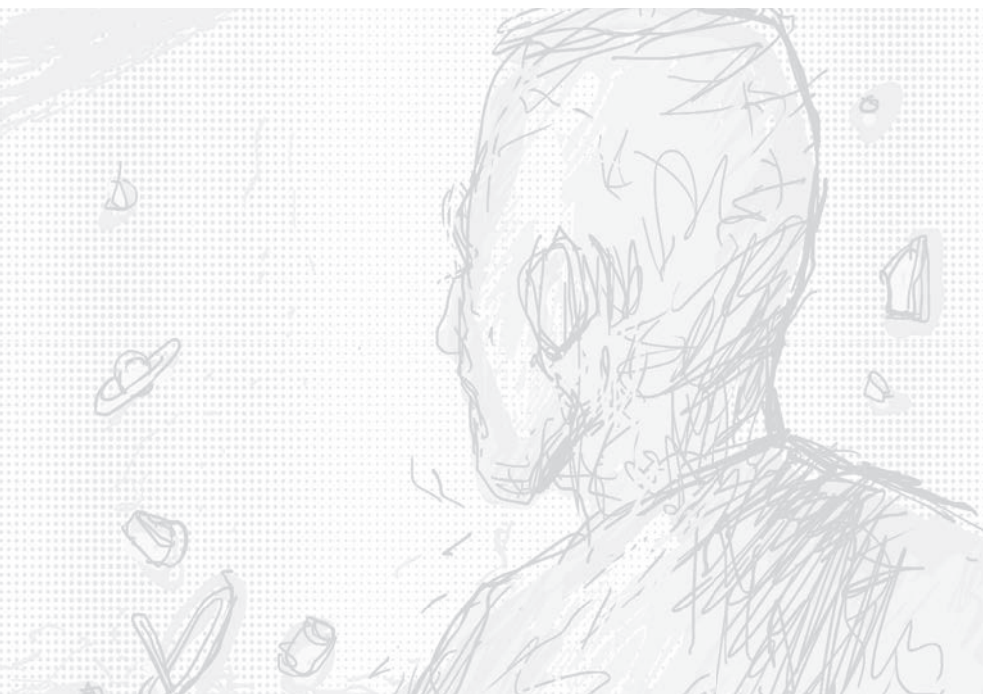
A HEGYVIDÉKI KANYARBAN

Még évekkel ezelőtt anyagot terítettem
apám kocsijával, apám pénzén a hegyvidéken.
Az ég kék volt, a levegő szürke
és az egészbe valami sárgás köd is
keveredett a pislákoló esti fényektől.
Jól éltem, pár hónap alatt saját lakásra,
albérletre is telt, ahol a relaxákon,
a szivacson és egy hűtőn kívül
semmi mást nem tartottam.
A félre tolt relaxa mögül figyeltem,
ahogy a tenger lassan a város pereméig
emelkedik és a pára szép lassan
belepi a hegyvidéket is.
Én sosem voltam drogos, mégis közlelről
figyelhettem, mások hogyan adják át
magukat a másvilági élvezeteknek.
Eközben a kezemben volt a hatalom,
a másokban pedig egyre több pénz.
Anyám gyanakodott, de gyanakvását fia
egyre erősödő önállóságával könnyen
elaltattam.
Majd egyik este, egy sárgás-szürke
kanyarban szellemet láttam Budán.
Az autómát összetörtem, útitársamat
pedig összeverték a lesben álló bűnözők.
Végül szorongó félálomban erős
apámat láttam, aki megmentett, majd már
otthon elmesélte: sosem hitt nekem.
Ez volt az én szerencsém.

Kalligram, 2019/3.

KORTÁRS ROMÁN IRODALOM

És mit csinálnak a románok? A rendszerváltás óta eltelt 30 évben felnőtt egy olyan (író- és olvasó) nemzedék, melynek tagjai egyetlen percet sem éltek a diktatúrában. Érett szerzőkké váltak azok, akik gyermekként vagy fiatakként tapasztalhatták meg egy elnyomó rendszer hétköznapijainak brutalitását és humorát. Mindez a román irodalom radikális átalakulásához vezetett, az átrendeződés viszont nem jelenti a hagyományoktól való elfordulást is. Az intézményesített irodalom esetleges volta, az olvasóközönség megváltozott igényei, a kanonizációs rendszerek átláthatatlansága azoknak a stratégiáknak a működtetésére ösztönzi a szerzőket, amelyek részben a korábbi rendszerekben elsajátított túlélési stratégiákból fakadnak. Hogy ez tematikailag vagy motivikusan mennyire érzékelhető a kortárs román irodalom szövegeiben, arra válaszokat kínálnak tanulmányrovatunk elemzései.

Raluca Sas-Marinescu

MOZGÓ DRÁMAIRODALOM – A SZÍNHÁZI SZÖVEG ÁLLAPOTA ROMÁNIÁBAN

Ahhoz, hogy a kortárs román drámairolalomról beszélhessünk, szükséges tisztázni a romániai színházi szöveg jelenlegi helyzetét, szerepét és funkcióit. Meg kell jegyeznünk, hogy a román – intézményesített – színházi gyakorlat nem írja elő egy dramaturg jelenlétét a színház szervezeti felépítésében, lévén hogy a román tradícióban a színházi aktus középpontjában a rendező áll mint az alkotás egyetlen döntéshozó tényezője. Legtöbbször a rendezők egymaguk végeznek módosításokat a szövegeken, nem folyamodnak szakképzett személy segítségéhez. Így a drámaíró, a szöveg szerzőjét kiiktatták az intézményből, és nem úgy tűnik, hogy a helyzet változni fog mindaddig, amíg Romániában a foglalkozási nomenklatúra nem tartalmazza listáiban. Úgy tűnik, hogy a színiiskolák figyelmen kívül hagyják ezt a mesterséget. Ilyeténképpen a drámaírás a színház egyfajta Hamupipókéjévé vált, az állami intézményekben pedig legtöbbször fordítások szerepelnek új szöveg gyanánt. A 90-es évek a rendezések terén „bepótolni” igyekeztek, ekkor ugyanis a rendezők és a producerek érdeklődése arra irányult, ami a kommunizmus éveiben tiltott volt. Ugyanakkor az úgynevezett „fiókdrama”, amelyet a rendszer összeomlásakor mindenki várt, mai napig nem jelentkezett. „A »fiókdrama« kimérává vált amiatt is, hogy a 90-es évek lelkesedésében, amikor majd mindenkit elvakított a kommunista sötétség és a romániai szabadság éles fénye, senkit sem érdekelt, ami azelőtt volt.”¹

Több mint ötvenévnyi, a párt szolgálatába állított drámairolalom következtében az írásgyakorlat nehezen indult meg. A fejlődésnek egy kortárs drámában szegény színház alapjaira kell építkeznie. Magyarázzuk meg, mit jelent a „kortárs drámában szegény színház”, mert valójában Romániában sokat írnak és keveset archiválnak, szórványosan előbukkannak színházi írók; s úgy gondoljuk, hogy nem a „drámairolalom krízisének” vagyunk tanúi, hanem inkább a drámaíró funkciójának, az alkotási aktusba való beavatkozás módozatai újragondolásának

1 Mircea M. IONESCU, *Dramaturgia de sertar*, Taifasuri 2011. augusztus 31., 335. sz., www.taifasuri.ro. [Fordítás tőlem – C. A.]

és egy újfajta drámaíró megjelenésének, amit lehetetlen figyelmen kívül hagyni. Mégiscsak sokat írnak, és évente sor kerül drámaíró versenyek szervezésére; a probléma az, hogy ez a fajta írás, mivel a színpadtól távol történik, odajut, hogy elveszíti funkcióját, egyre inkább hasonlít az irodalomhoz, olyan anyaggá válva, amely csak igen ritkán jut el a közönséghez. A román kiadók nem érdekeltek abban, hogy drámairodalmat publikáljanak, az állami színházak nem érdekeltek abban, hogy új román drámát mutassanak be, esetleg csak felolvasószínház formájában vagy „kísérletinek” nevezett előadásokat, amelyeket kistermekben, stúdiótermekben stb. játszanak.

Az „itt” és „most” drámairodalma iránti érdeklődés háttérül azok a reakciók szolgáltak, amelyek a kortárs – eredeti vagy fordított – szöveg román színpadokon 2000–2002 előtti kvázi nem létezésével szemben jelentkeztek, illetve egy olyan, még mindig domináns esztétikával szemben, amely a 70–80-as években maximális sikerrel járó színházi gyakorlatokat reprodukál.²

Amint említettük, változás megy végbe az *archiválás* és a *reprodukciónak* tekintetében, hisz a drámaszöveg mint kollaboratív gyakorlat eleme legtöbbször kontextusfüggő, nemcsak az alkotói csapattól függ, hanem egy térben és időben jól körülhatárolt társadalmi-politikai kontextustól is, és emiatt a nullához tart annak az esélye, hogy egy másik kontextusban *újrendezzek*. Tehát a kortárs román dráma fogyasztása közvetlenül függ az előadás-fogyasztástól, az új szöveggel való találkozást csak annak reprezentációja révén történik meg. A reprezentációt pedig túlnyomórészt a független színházak vállalják.

Ebben a tanulmányban olyan példák mellett döntöttünk, ahol sajátos alkotói folyamatokkal találkozunk, anélkül, hogy azt állítanánk, a román drámairodalom csak arra redukálódik, amit itt bemutatunk; a szelekciót mégis strukturális érv támasztja alá.

A dramacum.org weboldalról kiderül, hogy a *dramAcum* egy olyan civilszervezet, amely aktívan vesz részt az új drámairodalom generálásában, innovatív dramaturgiai technikák létrehozásában, valamint előadások készítésében. A csapatot, amelynek tagjai pillanatnyilag Andreea Văleanu, Gianina Cărbunariu, Ana Mărgineanu, Maria Manolescu, Radu Apostol, Alexandru Berceanu, Ștefan Peca, tulajdon-

2 *Noi practici in artele spectacolului din Europa de Est*, szerk. Iulia POPOVICI, Cartier, Bukarest, 2014, 218. [Fordítás tölem – C. A.]

képpen Nicolae Manda tanár hozta létre és tolta ilyen gyakorlatok felé. Manda indította el a bukaresti Színház- és Filmművészeti Egyetemen belüli Studio Experimental Ion Sava keretében a következő bukaresti rendezői generációhoz tartozó *tangaprojectet*, és ő az, aki feltette magának, hogy kifejlessze – amint David Schwartz fogalmaz – a „közösségi színház [koncepcióját] [...], egy olyan típusú színházat, amely adott közösség számára és azzal együtt jön létre, ahol az illető közösség aktívan részt vesz az előadás felépítésének teljes folyamatában”.³ A felsorolt alkotók mindegyike – és mellettük sokan mások is – a kollaboratív gyakorlatok különböző formáival kísérleteztek és kísérleteznek. Így tehát a kortárs román színházban az idők során különböző dramaturgiai politikákat azonosíthatunk.

„A ready-made színház, ahogyan Gianina Cărbunariu nevezi azokat az előadásait, melyeknek szövege teljes mértékben előzetesen meglévő anyagokból áll össze”⁴ az említett rendezőnő által szerzett dokumentarista és a szociális színházi produkciókban érhető tetten, amelyek igazi sikert arattak a fiatal vagy a dokumentált eseményben részt vevő közönségek körében. Megemlítünk itt olyan előadásokat, mint az *x mm din y km* [x mm y km-ből] (a reenactment technikáján is alapuló, a Szekuritáté gyorsírási szövegeinek színreviteléből kiinduló szöveg), a *Tipografic Majuscul* [Nyomatott Nagybetű] (a szöveg középpontjában a kiskorú Mugur Călinescu áll, aki 1981-ben, tizenhét évesen szülővárosa épületeinek falaira antikommunista üzeneteket írt) vagy a *20/20* (a szöveg kiindulópontja a románok és magyarok közötti konfliktusok kiváltotta 1990-es marosvásárhelyi utcai összetűzések).

Egy másik előforduló technika az alkotóknak egy adott témával kapcsolatos személyes történetei vizsgálatát feltételezi, amelyre online (fórumokon, blogokon) vagy terepen (interjúk során) gyűjtött információk, vélemények és valóságok tevődnek rá, kollázstechnikával mixelve, szelekciós folyamaton keresztül. Említhetünk itt olyan előadásokat, mint az *Open – Ecsetgyár*, Kolozsvár, Leta Popescu rendezésében, amely azt vizsgálja, milyen módon lépnek kapcsolatba egymással a romániai homoszexuális közösségek ilyen célra szánt telefonos applikációk révén; *Zero – Váróterem Projekt*, Kolozsvár, Botos Bálint rendezése, amely a kortárs ember cselekvésképtelenségéről beszél,

3 *Teatru politic 2009–2017*, szerk. David SCHWARTZ – Mihaela MICHAÏLOV, Tact, Kolozsvár, 2017, 7. [Fordítás tőlem – C. A.]

4 *Sfârșitul regiei, începutul creației colective în teatrul european*, szerk. Iulia POPOVICI, Tact, Kolozsvár, 2016, 55. [Fordítás tőlem – C. A.]

vagy a *Dreaming Romania* – jászvásári Fix Színház, kollektív alkotás, olyan előadás, amely egy sor romániai társadalmi-politikai eseményre történő reakcióként épül fel, és kritikus pillantást akar vetni néhány, erre a nemzetre jellemző viselkedési mintázatra.⁵

A David Schwartz által koordinált előadások nagyobb része – mint a *Capete infierbântate* [Forró fejek] (2010) Alexandru Potoceannal, melynek szövege hét olyan szereplőtől származó nyilatkozatokból, vallomásokból és interjúkból építkezik, akik az 1990. június 13–15. között zajlott bányászjárás tanúi vagy résztvevői voltak – a *verbatim* technikájára is alapoz. Ez a technika a dokumentarista színház egyik formáját képezi, amelyben a darab pontosan őrzi meg az adott témával – általában egy társadalmi eseménnyel vagy jelenséggel – kapcsolatos terepmunka során megkérdezett interjúalanyok szavait. Ilyen esetben a drámaíró munkája inkább a produkció első szakaszában történik az interjúkészítés, szelekció és az interjúk koherens struktúrába való rendezése során, amely struktúra maga a szövegek elrendezési módja révén hozza létre a jelentést.

Viszont, kevés kivétellel, ezek a szövegek mint olyanok hozzáférhetetlenek, esetleg csak az alkotócsapat közvetlen megkeresése révén érhetőek el, mivel specifikus kontextusban jönnek létre. Nagyon ritkán értik meg a művészek az archiválás vagy egy szöveg újbóli színrevitelének a szükségességét, ezért kortárs szövegeket egybegyűjtő kötetek kvázi nem léteznek, csak fesztiválokon⁶ fordulnak elő, és legtöbbször zárt körben mozognak.

Egy fontos, mérvadó kötet az olyan szövegek tekintetében, amelyek az utóbbi tíz évben Romániában kifejlődtek, a *Teatrul politic 2009–2017*⁷ [Politikai Színház 2009–2017] Mihaela Michailov és David Schwartz szerkesztésében. Elmondásuk szerint nyolc olyan szöveget fog egybe a kiadvány, amelyek megkonstruálásában „különféle dramaturgiai és forgatókönyvírói technikákat [alkalmaztak], az interjúra alapozott monológoktól és személyes vagy dokumentált tapasztalatok

5 Ezekről a munkamódszerekről bővebben lásd: *Tânăruț artist de teatru – Istorie românești recente*, szerk. Oltița CÎNTEC, Timpul, Iași, 2015.; *Sfârșitul regiiei, începutul creației colective în teatrul european*, szerk. Iulia POPOVICI, Tact, Kolozsvár, 2016. vagy Raluca SAS-MARINESCU, *Dramaturgie & Dramaturgie – metode, tehnici, studii de caz*, Eikon, Bukarest, 2017.

6 Ilyen irányba tett lépést képez a Nagyszebeni Nemzetközi Színházfesztivál által szerkesztett sorozat *Antologia pieselor prezentate în secțiunea „spectacole-lectură”* (*The Anthology of Plays Presented in The Play-Reading Section*) címmel. Ezek a kötetek azonban nem mindig tartalmaznak román szerzőket is.

7 *Teatru politic 2009–2017*.

dramatizálásától teoretikus szövegek, statisztikák vagy archivált dokumentumok drámaanyaggá váló átalakításáig”.⁸ A kötetbe választott darabok egy sor olyan, az utóbbi években kifejlődő társadalmi-politikai mentalitást reprezentálnak, amelyek e nemzet gondolkodását és cselekedeteit befolyásolni látszanak. A témák változatosak, ám egybefogja őket a szerzőik azon meggyőződése, hogy a kortárs szöveg csapatomunka révén jön létre, közös dokumentálódás alapján. Találkozunk így az erőszakos kilakoltatások és a lakházak elvesztésének problémájával (*Faceți loc!* [Csináljatok helyet!]), olyan nyilatkozatokkal, amelyek meghatározzák a nyilvános diskurzust egy adott történelmi pillanatban – kezdve az ország elnökének nyilatkozataitól egészen egyes mozgalmak vezetőiig vagy az események során megvert személyekig (*Capete înfierbântate. 13-15 iunie 1990* [Forró fejek. 1990. június 13–15.]) –, a menekültek problémájával és azzal, ahogyan a romániai életmódhoz alkalmazkodnak (*Nu ne-am născut în locul potrivit* [Nem jó helyre születtünk]), a bányászok és bányászfeleségeknek a legtöbb Zsil-völgyi bánya bezárása utáni életével (*SubPământ. Valea Jiului după 1989* [A föld alatt. A Zsil-völgye 1989 után]), azokkal a társadalmi valóságokkal, agressziókkal, elnyomással, visszaélésekkel, amelyeknek a normától eltérő szexuális identitással rendelkezők voltak kitéve 1989 előtt (*După Traian și Decebal. Din filele istoriei gay în România* [Traian és Decebal után. A romániai homoszexuális történelem lapjaiból]). A *Voi n-ați văzut nimic!* [Ti nem láttatok semmit!] című előadásban Daniel Dumitrache parkolóőrnek a bukaresti 10. rendőrőrsön történő halálra veréséhez vezető körülményeken alapuló szöveggel találkozunk:

Ne üssé' többet főnök,
Nehéz a tenyered,
Főnök ne üssé' többet
Csak arnyék vagyok,
Igaz ember voltam,
De ez nem számított,
Egy dühös rendőr,
Aki ütött, ütött s ütött!
Most áldozatból vádlottá tesz,
A kollégái elfelejtették, mi történt,
Vagy talán csak álmodták!⁹

8 Uo., 6. [Fordítás tőlem – C. A.]

9 *Teatru politic 2009–2017*, 178.

A szöveg, az előzőekhez hasonlóan, vallomásokból, interjúkból, vádiratból, nyilvános nyilatkozatokból és fikcionalizálásokból építkezik, és egyetlen színészre íródott, aki az összes szereplőt játssza. Máskülönben a narratíva az Alexandru Fifea színész és David Schwartz rendező közötti kollaboráció eredménye, akik a teljes dokumentálási és alkotási folyamat alatt együtt dolgoztak.

A kötet darabjai kollektív forgatókönyvek, szerzőik Mihaela Mi-chailov vagy David Schwartz, a dokumentálódásban és az előadásokban részt vevő színészekkel való együttműködésben. A szokásoshoz képest fordított eljárással van dolgunk: ez alkalommal a drámaszöveg javítása, letisztázása és publikálása az előadás után következik be, s mindegyik darab lenyűgöző számú bemutatónak örvendett az utóbbi tíz évben, ami az elkötelezettséget mutatja egy bizonyos típusú szövegalkotási mód iránt, amely a valós eseményre és a részt vevő személyekkel való kontaktusra alapoz.

Más típusú drámaírást művel Elise Wilk (született 1981, Brassó). Foglalkozása szerint újságíró, 2008-ban kezdett színdarabokat írni (*S-a întâmplat într-o joi* [Egy csütörtökön történt]), és túlnyomórészt fiatalokhoz szóló drámára szakosodott, öt ilyen színdarabot szerzett. Legismertebb szövege a több nyelvre lefordított *Pisica verde* [A zöld macska],¹⁰ amelynek középpontjában egy kamasz által elkövetett bűncselekmény egyszerű története áll, amely viszont egy keresztező drámai struktúrából bontakozik ki, ahol az esemény az áldozatot ismerő fiatalok vallomásaiból rekonstruálódik, ezek közé iktatódnak az esetet közvetlenül megelőző időből származó jelenetek.

Képzeltél el valaha zöld macskát? Tudd meg, hogy meglehetősen szép dolog, hidd el. Nem tudom megmagyarázni. Képzeld el egy rendes macskát. Csíkosat vagy egyszerűet. S utána gondold ugyanarra a macskára, csak zölden. Szupervagányan néz ki, valahogy irreálisan. Vagyis képzeld el, hogy az utcán mész, a szar blokkos zónában a kombinát mögött. És minden sűrű. Szatyros vénaszonyokat látsz, akik a kenyérboltból jönnek kifelé. Karikás szemű nőket látsz, akik ruhákat teregetnek az erkélyen. A földszintről népzene hallatszik, és mindenféle műanyagpapucsban járkáló lúzereket látsz, akik a blokk előtt szotyiznak. És mindenfelé olyan

10 Az eredeti, román nyelvű szöveg szabadon elérhető az alábbi honlapon: <https://editura.liternet.ro/carte/299/Elise-Wilk/Pisica-verde.html>.

sült zsírszag érződik, ami ellepi az egész negyedét, mint egy hatalmas és vastag esernyő.

És egyszer csak meglátsz egy zöld macskát. Talán egy konyhaablakban. Talán a nonstop előtti sétányon kel át. Talán éppen a házmaster mackónadrágba burkolt lábai között onson el.¹¹

A darab nagy sikernek örvendett Romániában, különféle rendezésekben került színre, és a szerző további szövegeket is írt kamaszok számára, mint például az *Avioane de hârtie* [Papírrepülők], *Camera 701* [*A 701-es szoba*] vagy a *Crocodil* [Krokodil]. Visszatérő téma a szexuális identitás, az elhagyatottság, a monoparentális családok, a figyelem- és szeretethiánnyal küszködő kortárs serdülők. Elise Wilk jelenleg Románia egyik legjelentősebb drámaírója, több mint tíz megírt és előadott darabbal; az utóbbi időben a rendezők felkérésére kezdett alkotni, az általuk felvetett témákból kiindulva.

Székely Csaba esetében meghatározó az a következetesség, amellyel az erdélyi román–magyar konfliktusokból kiindulva ír szövegeket. Ezen évek talán egyetlen, tiszta komédiákat alkotó szerzője lévén, a magyar nemzetiségű romániai drámaíró a humor segítségével vizsgálja a korszak társadalmi-politikai mechanizmusait, figyelve minden olyan eseményre, amely akár lehetni diszkriminációt, nemzetiségen alapuló megkülönböztetést, konfliktust implicál, sikerül autentikus, viselkedési mintázatokként felismerhető szereplőket alkotnia. Első darabja (*Szeretik a banánt, elvtársak?*) 2009-ben elnyerte a BBC által odaítélt legjobb európai darabnak járó díjat. *A Bányavirág, Bányavakság* és *Bányavíz* című szövegek középpontjában olyan témák állnak, mint a nacionalizmus, a gyűlölet, az alkoholizmus, a munkanélküliség, s mindenik a komikum olyan technikáiból építkezik, amelyek az erdélyi vidéki környezet kíméletlen dimenzióját mutatják:

... A kicsirécék... Elveszett minden, ami régen volt, lassan már inni sincsen kivel. Puskás Misi öngyilkos lett, Szász Jani úgyszintén. A régiek közül már csak a doktor maradt, meg a féleszű Sánta Feri, meg a plébános, meg a plébános szeretője. A fiatalok pedig elmentek, s aki még nem ment el, az felakasztotta magát. Nem maradt már se jegyzőnk, se tanítónk, se rendőrünk...

11 Elise WILK, *Pisica Verde*, <https://editura.liternet.ro/carte/299/Elise-Wilk/Pisica-verde.html>. [Fordítás tőlem – C. Á.]

IRINGÓ Ezt hajnalban is voltál kedves elsorolni, ne kezdjed megint, megkérlek szépen.

INCE Szépen kihal az egész község.

IRINGÓ Falu.

INCE Az. [...] Engemet község élére választottak polgármesternek annak idején, nem falu élére.¹²

Székely Csaba Andi Gherghe rendező felkérésére is írt darabokat, akivel együtt is működött a szövegeire alapozó előadások megvalósításában; olyan darabokról van szó, amelyek az erdélyi családokon belüli interetnikus kapcsolatokat vizsgálják (*MaRó*), az erdélyi homoszexuális közösségek helyzetét (*Öröm és boldogság*) vagy a nemzeti hős demitizálását (*Vitéz Mihály*). Utóbbi szöveg egyenesen mulatságos reakciókat váltott ki egyes román nacionalista nézőkből, illetve olyan újságírókból, akik nem értették meg a művészek által vállalt eljárásnak sem a szándékát, sem a célját. A drámaíró azonban egyedülálló a román színházi térben azért, hogy szövegeinek középpontjában bizonyos kisebbségek közösségi problémái állnak, közvetlenül foglalkoztatja őt ezek sorsa, és sikerül utolérhetetlen humorral kezelnie egészen drámai szituációkat.

A román drámaírás egy másik irányát, amely viszont ezúttal kevésbé dokumentált – abban az értelemben, hogy a szövegek jelen pillanatig¹³ nincsenek kötetben archiválva –, a kolozsvári *Reactor de teatru și experiment* független színház képviseli. 2014-ben alapította a kolozsvári Színház és Film Kar két volt hallgatója, s a Reactor valós és szükséges alternatívaként jelentkezett egy olyan városban, amelyet két nemzeti színház – a Lucian Blaga Nemzeti Színház és a Kolozsvári Állami Magyar Színház – dominál. Nagyon rövid idő alatt sikerült érvényesülnie a kolozsvári színházi piacon új szövegek által, amelyek elkötelezetten ennek a térnek íródtak és az alternatív, főként fiatal közönséget célozták meg. Az előadások plakátjain négy drámaíró szerepel a leggyakrabban: Alexa Băcanu, Ana Cucu-Popescu, Petro Ionescu és Lorena Copil. Mindannyian a kolozsvári Színház és Film Kar teatrológia szakán végeztek, és bár mindegyikük pályakezdését a keresés határozta meg, visszatértek Kolozsvárra egy új dramaturgiai irány kiépítése céljából. Máskülönb ez a független színház kezdeményezte és ad otthont négy éve a Drama5 alkotói ösztöndíjas műhelymunkának,

12 SZÉKELY Csaba, *Bányavakság* = Uő., *Bányavidék*, Magvető, Budapest, 2013, 72.

13 2019 májusa.

azaz rezidenciáknak. A program a román drámaírás fejlődését támogatja olyan drámaírói rezidenciák felajánlásával, amelyekben évente öt, pályázat során kiválasztott szerző vesz részt, a szövegeket pedig utólag felolvasószínház keretében mutatják be, egyik közülük pedig rendezésre is kerül. Ezen a pályázaton túl azonban a *Reactor de creație și experiment*, mint említettük, négy „házi” drámaírót gyűjtött össze. Lorena Copil túlnyomórészt gyerekeknek ír, figyelmesen építve ki egy 2–4 éveseknek szánt színházi platformot. A többi három szerző inkább a Duška Radosavljević által azonosított írásmodell mentén revendikálja magát:

A drámaírást már nem tekintjük feltétlenül úgy, mint irodalmi, hanem mint kiesztyetikai, szcenográfiai és/vagy zenei tevékenységet; a 21. században az előadás forgatókönyve egyre instabilabb entitás, szándékosan nyitott struktúra, tangense a közönség reakciójának, nem pedig vázlat az előadáshoz.¹⁴

Tulajdonképpen egy jelentések hálózataként értett drámairodalom konstruálódik, amely jelentéseket egy adott időtől és tértől függő tematikus alap köti össze. Romániában a drámaíró finanszírozási projekteken, fejlesztési irányokon és független társulatoknál dolgozik, inkább szabadúszóként, mint intézménynél alkalmazásban, ahol valós inputja lehetne a repertórium, a program, a kulturális politikák terén, és megkönnyíthetné a társulaton belüli, de a társulatok közötti viszonyokat is. Fontos kivételt képez Alina Nelega, aki a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház kreatív igazgatójaként teljes fordulatot hozott ebbe az intézménybe a kortárs – román és idegen nyelvű – dráma repertóriumba foglalása, a kollaboratív praktikákhoz mint alternatív munkamódszerekhez való folyamodás, a magukat inkább a független szférához tartozónak tekintő rendezők meghívása által. Akárhogy is, összességében úgy tűnik, hogy a szabadúszó drámaíró rugalmasabb, mint az intézménnyel szerződéses viszonyban álló, és folyamatosan új típusú metodológiákat fejleszt ki a szöveggel való munkára nézve. Romániában a drámaíró szerepe egyenes függésben van a sajátos kontextussal, a munkatársakkal és a munkaanyaggal. Ilyeténképpen az Ana Cucu Popescu, Alexa Băcanu vagy Petro Ionescu által írt szövegek közvetlen kapcsolatban állnak a támogatást nyert projekkel, és

14 Duška RADOSAVLJEVIĆ, *Creația de spectacol. Sfârșitul regiiei așa cum o știam = Sfârșitul regiiei, începutul creației colective în teatrul european*, szerk. Iulia POPOVICI, Tact, Kolozsvár, 2016, 26. [Fordítás tőlem – C. A.]

rendkívül kortárs témákkal foglalkoznak. Ezek között vannak olyan szövegek, mint a *M.I.S.A. Părut*, amely a Mișcarea Spirituală de Integrare în Absolut [Spirituális Integráció az Abszolútumba], azaz MISA-ként ismertté vált szektás mozgalommal és ennek a román igazságszolgáltatással való viszonyával kapcsolatos médiabotrányból indul ki, valamint a sajtó általi lincselésből, ami adott pillanatban a jogász személyeket érte (Alexa Băcanu), vagy a *9 din 10* [9 a 10-ből], melynek középpontjában az áll, hogy miként befolyásolják az abszurd statisztikák életünket és döntéseinket, s mely ironikus pillantást vet az ezek által felállított tökéletességi standardokra (Ana Cucu Popescu). Ugyanakkor, éppen azért, mert egyben kísérleti térről is van szó, olyan szövegekkel is találkozunk, mint a *via negativa* (Petro Ionescu), amely az egyén és az avatárjai közötti kapcsolatot vizsgálja, vagy az *În 4D* [4D-ben] (Alexa Băcanu), amely azt követi nyomon – amint a színház honlapja is írja –, hogy:¹⁵

[...] miként alkotja meg és interpretálja négy szereplő saját életét és kapcsolatait kedvenc filmjeinek tükrében. Többé-kevésbé tudatosítva, hogy mi történik velük, szerelemben esnek, szakítanak és gyűlölik egymást, olyan szerepekbe bújva, amelyek más szerepek imitációi, idegen termékei ismeretlen szerzőknek, amelyek azonban percepciók, koncepciók és előítéletek formái.

Természetesen egy több mint harminc(!), kortárs drámán alapuló előadást számláló eredeti repertóriummal rendelkező színház csapatának meg kellene találnia a szövegek publikálásához szükséges erőforrásokat, akkor is, ha tagadhatatlan a társadalmi-politikai kontextustól való függésük, hisz ellenkező esetben fennáll annak kockázata, hogy a szövegek elvesznek, és nem is lesz másik valós esélyük további rendezést megérni.

Ilyen írásmodellek mellett klasszikus drámaírók is tevékenykednek; itt a klasszikus jelző nem az írásmódra, hanem a befektetett munka jellegére vonatkozik, amely szövegeit egy művészi csapaton kívüli kontextusban dolgozza ki, mindenféle finanszírozástól függetlenül. Ezek közül említenénk olyan szerzőket, mint Mihai Ignat vagy Lia Bugnar. Szövegeik inkább lineáris struktúrákban építkeznek, a mindennapi realizmus problémáit megközelítve, személyes drámákkal, az indivi-

15 <http://reactor-cluj.com/> [Fordítás tőlem – C. A.]

dium pszichológiai fejlődésével foglalkoznak, nyelvezetükben pedig a metaforához folyamodnak; olyan szövegek ezek, amelyekben az írott szónak van valódi értéke, nem a témának, és amelyek továbbra is a nyelv szépségét és egy mondat többes jelentéseit járják körül. A *Crize* [Krizisek, avagy Még egy szerelmi történet] című szöveg (Mihai Ignat) – máskülönben a szerző legjátszottabb darabja – egy pár történetét mutatja be a házasság előtti időszakról egészen a válásig, a kapcsolatok jellemző hullámvölgyeivel; kétszereplős szöveg, amely nem feltételez bonyolult scenográfiát az ábrázoláshoz, amely nem feltétlenül a konfliktusgeneráló drámai szituációra helyezi a hangsúlyt, hanem egy pár feleinek párhuzamos fejlődésére; olyan szöveg, amely a replikaváltásra épít mint a feszültség egyetlen kiváltójára. Lia Bugnar gyöngédséggel és nőiesen ír, szövegeiben gyakran az egyedülálló nő állapotát vizsgálva: „Mindig azt hittem, hogy egy teljességgel különleges sorsom van. [...] Nem a tiéektől különböző, hanem az enyémtől is különböző. [...] Nem mentem volna hozzá ahhoz az emberhez, akit nem szerettem, ha nem tudtam volna biztosan, hogy rövid házasság lesz. Végeredményben mindannyiunknak joga van egy utolsó kívánsághoz.”¹⁶ Írásai stílusukban inkább romantikusak, az elegáns komikumot az elidegenedett társadalomban helyét nem találó individuum pszichológiai drámájával ötvözve.

Úgy tűnik, a kortárs román dráma kedvező fordulatot vesz, melynek oka különösképpen a fiatal művészeknek az új közönségek és a nekik szánt eredeti szövegek létrehozása iránti érdeklődése. A pszichológiai realizmuson alapuló drámától – amelynek továbbra is vannak követői – a politikailag és társadalmilag elkötelezett drámairás irányába történő paradigmaváltás egy új típusú író születéséhez vezetett, aki a körülötte zajló társadalmi események függvényében dolgozik, visszanyerve valamelyest a színház azon elsődleges funkcióját, hogy egy specifikus közönséghez szóljon, amelynek körében manifesztálódik. Hátravan még, hogy a művészek és a kiadók felismerjék az archiválás szükségességét ezeknek a szövegeknek a publikálása által, függetlenül attól, hogy milyen hordozón, legyen az akár elektronikus is. Addig is a kortárs román drámairodalom... mozgókönyvtárszerű marad.

Fordította Codău Annamária

16 Lia BUGNAR, *Femeia din manuscris* [Nő a kéziratban], <https://editura.liternet.ro/descarcare/157/pdf/Lia-Bugnar/Femeia-din-manuscris.html> [Fordítás tőlem – C. A.]

Demény Péter

AZ ŪRLAKÓ LANDOLÁSA

Jegyzetek a kortárs román költészetéről

Bajor Andor, az erdélyi magyar humorista azt írja valahol, hogy az ūrbe egy széket kellene kilőni, mert az ūrlények ennek alapján rögtön kitalálnák, mennyire hatalomvágyó, karrierista teremtmény az ember. A kísérletet azonban fordítva is el lehet végezni: ha kilövünk valamit, akkor mit lát az ūrlakó?

Nos, ha a román irodalmat kilőnénk, akkor szerintem három dolgot tapasztalna:

1. A humor nem *képesség*, amelyet előveszünk, aztán ismét elte-
szünk, hanem *látásmód*, amelytől nem szabadulhatunk, nem is aka-
runk szabadulni, mert már annyira belénk égett;

2. Az avantgárd nem egy majdnem elfelejtett irányzat, melyből
egyetlen névre emlékszünk igazán, hanem a kortárs költészet anya-
nyelve;

3. A költői beszéd egészen másként strukturálódik, mondhatni ke-
vésbé artistikus, vagy máshol vannak az artistikum hangsúlyai.

Én legalábbis ilyen szempontok szerint válogattam azt a kötetet,
melyre Orcsik Roland kért fel, és amely ősszel jelenik meg. Nyilván
lehetne egy komorabbat és klasszikusabbat is. Ūgy érzem azonban,
mégiscsak inkább igazam van, mint nincsen. A román irodalom „nagy
klasszikusok korszakának” szereplői: Mihai Eminescu, Ion Creangă,
Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici. Az elsőt talán nem kell bemutatni
a magyar olvasónak, ha egyetlen versét sem ismeri, a nevét akkor is hal-
lotta. A második a *Gyermekkorom emlékei* és a meséi révén házi olvas-
mány a romániai tankönyvekben, Slavici pedig az elbeszéléseinek-kis-
regényeinek (pl. *Moara cu noroc* [Jószerencse malma]) köszönhetően.
Caragialét leginkább a *Karnebál* című Parti Nagy-átdolgozásból és
a belőle készült előadásokból ismerheti a magyarországi közönség.

Mindebből az a lényeg, hogy Caragiale, a humor nagymestere (és
szándékosan nem mondok *humoristát*) azok között van, akik feltétlenül
eszébe jutnak a román olvasónak, ha irodalomról gondolkodik, annál is
inkább, mert még Caragiale világa, a nepotizmus, a nagyvonalú nem-
törődőmség, a balkáni játékosság világa sem változott semmit azóta,

hogy 1912-ben meghalt Berlinben, ahová emigrált, mert megundorodott attól, ami Bukarestben körülvette.

Elsősorban az ő révén épült be tehát a román látásmódba a humor, illetve az is, hogy a politikum nem valami idegen és távoli dolog, hanem az a jelenség, mely az életünket irányítja, és jóval szervezesebben, mint a magyar világban, ahol folyton meglepődünk, hogy a politikusok milyenek: a román percepció szerint a politikusok ilyenek, mert mi, többiek is ilyenek vagyunk, és ha hagynának élni, semmi bajunk sem lenne velük. Ebből a szemléletből következik aztán, hogy a román irodalom ritkábban feledkezik meg a fizetésről, az árakról, a drágulásról, a metróról, a kollégiumok, a külvárosok valóságáról, a kóbor kutyákról, a kórházi ellátás hiányosságairól, egy csomó éles szociális valóságról, és talán ez a sajátossága vezette sokkal egyértelműbben az avantgárd felé, mint ahogy a magyar irodalom eljutott hozzá.

Ezt látná hát az úrlakó, megismerni azonban csak akkor ismerné meg, ha közelebb lépne, megérintené, fellapozná, és kiderülne, hogy az említett jelenségek valóban jellemzőek. A terepen azonban mindig más a valóság, mint az elméletben, ezért aztán az úrlakónak landolnia is kellene.

Igen ám, de hogyan? Tavaly, amikor, mint utaltam már rá, Orcsik Roland felkért, hogy szerkesztenék egy román irodalmi antológiát (ennek előszavából származnak az előző bekezdések), boldogan mondtam igent, hiszen egyik életemben mással sem foglalkozom, mint a román irodalommal. Tisztában voltam vele azonban, hogy tíz költő és tíz prózaíró, bármennyire is tágas merítés, mégsem elég egy meglehetősen nagy irodalom bemutatására.

Mindannyiunk optikai csalódása ez: azt hisszük, Márquez az egyetlen kolumbiai író, Hemingway pedig az egyik legnagyobb amerikai, s meglepődünk, amikor a nemrég elhunyt John Lukácsról azt olvassuk valahol, hogy Hemingway másodrendű szerző. Nem az a lényeg, hogy Lukácsnak igaza van-e (szerintem nem lehet igaza), csak azt, hogy mennyivel nagyobb „anyaggal” kell számolnunk, mint hittük.

Külföldön kétségtelenül Mircea Cărtărescu a legnépszerűbb román író, de mellette még legalább tízet fel tudnék sorolni. A költészet eleve más közegben sugárzik, de talán Nichita Stănescu nevét mondanák sokan a kortársak közül, holott majdnem negyven éve halott.

Egy nagyrészt ismeretlen korpuszról kell tehát beszélnem, s azokkal kezdem, akik a leginkább kalandoznak a nyelvben. Az 1942-ben született Șerban Foarță csodálatos nyelvmester, aki Georges Perec regényét,

a *La Disparition* (A hiány), melyben nincsen *e*, hasonlóan fordította románra.¹ Óriási nyelvi fantáziája Weöres Sándorral rokonítja, és szívesen „foartizálja” a világirodalom költőit Apollinaire-től Villonig. Temesváron él, ebben a bánsági városban, amely a forradalmi Románia emblémájává nőtt (itt született a híres *Temesvári Kiáltvány*), felesége magyar származású műfordító, Gábos-Foartă Ildikó. Foartának több kötete is napvilágot látott magyarul.

A tavaly elhunyt Emil Brumaru erotikusabban űzi a nyelvjátékot, minduntalan kutakodik, és Baudelaire provokációját, miszerint egyszer a szépséget is nyüvek falják fel, ő kalofiliára fordítja: szeretném a szarodat szagolni, mondja egyik versében. Ő Iași-ban élt, ami viszont a keleti Románia nagyvárosa.

Maga Cărtărescu is fantasztikus joculátor, a *Levantul* című könyve² versjáték a teljes román irodalommal, mindent magába szív és mindent szertesugároz. Azóta, amennyire én látom, költőként kevésbé tudott megújulni, mint prózaíróként. Ő különben a hatvanasok nemzedékének nagy alakja, annak a nemzedéknek, melybe Magda Cărneci, Traian T. Coșovei, Matei Vișniec, Alexandru Mușina, Florin Iaru és mások tartoznak. Már életkoruknál fogva is a diktatúra ellenzékének számítottak, bár egy olyan kemény diktatúrában, mint a romániai, ez természetesen mindössze nyelvi ellenzéki séget jelenthetett.

Ebből a nemzedékből két alkotót emelnék ki: Mariana Marint és Ioan Es. Popot. Marin az elátkozott költő archetipikus alakja: negyvenhét éves korában halt meg önpusztító életmódja következtében. Kíméletlen, a végletekig kiábrándult verseiből a Versumon közöltem néhányat.³ Ioan Es. Pop a legbentlakás-, vendégmunkás-közeli valóságból építi fel a maga ikaroszi líráját.

Külön bekezdés illeti meg a szintén „hatvanas” Ion Mureșant, akinek *Cartea Alcool* [Az alkohol könyve]⁴ című kötetéből a Cseh Tamás-jellegű énekes, Ada Milea készített estet. Az alkoholizmus mint szocializációs tényező, mint a problémák kiüvöltésének és a megoldhatatlanság újbóli felismerésének helye nagy költői erővel jelenik meg.

A közép-nemzedékből, mely már szétszórtabb, mint a diktatúrában született rajzás, Ruxandra Cesereanu (1963) és Cosmin Perța (1982) említeném. Cesereanu és Perța két tavaly megjelent hosszúverssel hívta

1 Georges PEREC, *Dispariția*, ford. Șerban FOARTĂ, Editura Art, București, 2010.

2 Mircea CĂRTĂRESCU, *Levantul*, Cartea Românească, București, 1990.

3 <http://versumononline.hu/fordito/demeny-peter/>

4 Ion MUREȘAN, *Cartea Alcool*, Libris, București, 2010.

fel magára ismételten a figyelmet: előbbi *Scrisoare către un prieten și înapoi către țară* [Levél egy barátomhoz, aztán vissza az országhoz]⁵ című manifesztumával, utóbbi pedig *Cântec de leagăn pentru generația mea* [Bölcsődal nemzedékemhez]⁶ című zaklatott „albumával”. A szórtságot nemcsak az életkorra, hanem az indulás divergenciájára is értem, bár éppen őket szinte húsz év választja el – összeköti mégis a közéleti és az irodalmi kihívások frontális ütközése verseikben. Fontosak még Doina Ioanid (1968), Dan Coman (1975), Andrei Dósa (1985), Robert Șerban (1970), Radu Vancu (1978) stb.

Cesereanu és Perța témáinak „rímeléséből” az is látszik, mennyire aktuális Romániában a közéleti elégedetlenség, és mennyire nem merült még ki a „mi” szólama. Ha nem is úgy, mint a nagy mozgalmak vagy forradalmi események idején, azért a román költészetben problémátlanabb „mi”-t mondani, többes számban beszélni, miközben a nép nevében beszélőktől már mindenkinek kulturális undora van. Mégsem adja fel egyik költő sem (és még sokan nem), hogy máshoz is szóljon, ne csak magáról beszéljen, hivatkozzon a valóságra és a lelkiismeretre, a közös élményekre, melyek ugyanolyanná formálták őket, és melyek-kel szemben ugyanúgy kellene fellépniük.

Ezt a vonulatot folytatja nagyon érdekesen az 1992-es Ștefan Baghiu, bár a „folytatás” meglehetősen paradox kifejezés, miután kiderült, hogy Cesereanu és Perța kötete tavaly jelent meg. Arra viszont jó ez az ellentmondás, hogy kiderüljön, ami minden irodalom kapcsán kiderül, és ami landolásra kész teti kezdetben említett űrlakónkat: noha az irodalomtörténészek hasznosak a nemzedéki mankók, és olykor, főleg az indulás idején a nemzedék tagjai maguk is *együtt* képviselnek valamit, később már inkább csak *szeretnék* (ha egyáltalán), hogy ugyanazokat az értékeket képviseljék.

Baghiu *Spre sud, la Lăceni* [Dél felé, Lăceni-ben]⁷ című kötetével tette egyértelművé, hogy ő is azt a valóságközeli, karcolós-elemelkedős, dokumentarista lírát műveli, mint előtte nagyon sokan. Pszichedelikus élményektől a romániai valóságig, melynek noir-aspektusát Cristi Puiu *Lăzărescu úr halála* vagy Cristian Mungiu *4 hónap, 3 hét, két nap* című filmjeiből ismerheti a közönség, minden van ebben a költészetben, az utóbbi évek egyik legérdekesebb kísérletében.

5 Ruxandra CESEREANU, *Scrisoare către un prieten și înapoi către țară*, Editura Paralela 45, Pitești, 2018.

6 Cosmin PERȚA, *Cântec de leagăn pentru generația mea*, Editura Paralela 45, Pitești, 2018.

7 Ștefan BAGHIU, *Spre sud, la Lăceni*, Cartea Românească, București, 2013.

Izgalmas aztán a *Manifestul Fracturist* [Frakturista Kiáltvány, 1998], melyet Marius Ianuș (1975) írt olyan költőkkel együtt, mint Ștefan Baștovoi (1976), Dumitru Crudu (1968), Domnica Drumea (1975), a Vakulovski fivérek (Mihail, 1972, Alexandru, 1978), és amely leginkább az elhíresült transzközép kiáltvány rokona. „Miután felfedezte a valóság és a létezés repedéseit, a frakturizmus kivételesen erős kapcsolatot, valóságos kohéziót szeretne teremteni aközött, ahogyan a költő él, és aközött, ahogyan verset ír. Nem lehetsz egyszerre tudós egyetemi professzor, karrierista politikus-ügynök kispolgár és nonkonformista költő.”⁸ A frakturisták óhatatlanul hazugságnak tartják a nyolcvanasok nemzedékét, és lelkesen apagyilkolnak, ami tulajdonképpen minden nemzedéknek feladata kellene hogy legyen, bár a kiáltványokban bejelentett apagyilkosságok nem feltétlenül eredményesebbek, mint ahogy éles tisztaságuk sem feltétlenül hat ki szerzőik későbbi erkölcséire. Évek múltán Ianuș szerzetes lett az Athos-hegyen, és mára már nem frakturista, inkább jobbra tolódott. Így hát a beszédmód törekvés-ként sem maradt meg, a költészet teljesen megváltozott, a nemzedék pedig szétrobbant, tagjai különféleképpen keresték boldogulásukat, míg egykor, mint a fiatalok általában, a boldogságot és a meg nem alkuvást keresték.

A fenti összefoglaló szükségképpen szubjektív, noha reális tényeken és jelenségeken alapul. Az kétségtelen, hogy Romániában kulturális városok köré tömörül a költők nagy része: Bukarest, Iași, Temesvár, Brassó, Nagyszeben, Kolozsvár, Beszterce nemcsak lírikusok lakóhelye és műhelye, hanem alkotói táborok-fesztiválok inspiráló helyszíne is. A felsorolásból kiderül, miért nem *nagyvárost* mondtam: Magyarországgal szemben, ahol mintha minden Budapesten történne, Románia a sok kultvárosos ország, hiszen a hetvenhatezer lakosú Beszterce igazán nem nevezhető metropolisznak, mégis olyan élet zsizseg és parázslik benne, mint akármelyik nagyvárosban. A Látó *Prokrusztész műhelye* című rovata éppen ezeket a műhelyeket próbálja feltérképezni, s aki érdeklődik, az fellapozhatja az alábbi írásokat: Magyarai Sára: *A négykezestől a kötél táncig. Beszélgetés Șerban Foarță költővel és Gábor Ildikó műfordítóval* (2018. december); Koszta Gabriella: *Elmentem én Kukutyinba zabot hegyezni* (2019. február) – a Iași-ban és környékén szervezett alkotói és műfordítói táborokról; Gál Andrea: *A bölcsészkar*

8 Lásd <http://www.poezie.ro/index.php/essay/202813/index.html>. Magyar fordításáról nincs tudomásom.

és a város. Irodalmi műhelyek Brassóban (2018. április); Mihók Tamás: *Poezia e la Bistrița, avagy a költészet Besztercén landol* (2018. május).

Világszínvonalú-e a román költészet? Úgy fogalmaznék, hogy ha nem célzunk meg egy mozdíthatatlan magaslatot, egy merev kánont, mely egyértelmű szabályokat fogalmaz meg a költészetrel kapcsolatban, akkor a román líra jó eséllyel kerülhet bele a nemzetközi forgalomba – mint ahogy kerül is gyakran, hiszen Cărtărescutól Vancuig és Magda Cărneci-től Doina Ioanidig sokan részt is vesznek benne. A költészet azonban világszinten sem olyan „piacos”, mint a próza – mintha más történeteire sokkal kíváncsibbak lennénk, mint a magunkéira, vagy egy olyan ember beszédére, akinek a megszólalását sokkal nehezebb távol tartani magunktól.

Meg nem is a színvonal a kérdés, hanem egyes megdöbbenő, bár a szociokulturális eltérésekkel magyarázható különbségek, és a közvetítés problémái. A különbségek egy részéről beszéltem már a legelején, most egy nemrég élményemet idézném fel. A Literomania című internetes portál számára hétről hétre jegyzeteket írok. Többnyire rövid, legfeljebb 3000 leütésnyi írások ezek, melyekben egy-egy irodalmi vagy művészeti jelenség felületét világítom át. Egyik szövegem éppen Nichita Stănescuról szólt, és megemlítettem, hogy az irodalomról szóló szonettkoszorúmban felidéztem az alakját. Adina Dinișoiu, a portál főszerkesztője, tanácstalanul hívott fel: ugyan mit jelent az a „szonettkoszorú”? Eleinte nem csodálkoztam, hiszen én is kerestem a fogalom román megfelelőjét a neten, és nem találtam. Ahogy azonban beszélgettünk, kiderült, hogy ilyen fogalom a román irodalomban *nincs*: egyetlen román költő nem írt szonettkoszorút. Szonettet igen, az természetes, de azt a tizenöt szonettes formát, melyben minden következő szonett az előző utolsó sorából áll össze, és a mesterszonett az utolsó/első sorokból összeállított vers, szóval azt nem.

Számomra ez újabb bizonyíték arra, hogy a román irodalom kevésbé csiszolt, amit én a javára írok, mert valahogy úgy tűnik, közelebb van az ösztönökhöz és az érzésekhez, nagyon nyersen és kevésbé tudományosan az élethez magához. Emlékszem, Réz Pál vetette fel, hogy a híres Eminescu-sor, a „de ce nu-mi vii?” a visszaható alak miatt hatásos. Képes Géza szép fordításában „ó, jössz-e már?”, a hű fordítás azonban az lenne, „miért nem jössz *nekem*?” Vagy ugyancsak Eminescu írja: „N-am crezut să-nvăț a muri vreodată”. Áprily változatában: „Nem hittem, hogy halni tanulok egyszer”. Csakhogy az eredetiben itt is több, más van: „Nem hittem volna, hogy egyszer *megtanulok meghalni*.” Vagy

a már szintén többször emlegetett Nichita Stănescu utolsó versének egyik sora: „m-apucă dorul cel mai dor”, ami, ahogy Kányádi mondja egy interjúban, sokkal nagyobb holdudvarú, mint a „vágy” szó, pedig magyarra csak úgy lehet fordítani.

Tehát nem is kevésbé, hanem *másként* csiszolt. Petri úgy beszél, mint egy polgárpukkasztó művelt fiú, Baghiu ellenben úgy, mint egy utcakölyök, és bár közöttük több nemzedék áll, a párhuzam akkor is érvényes, ha Peert mondom. De mondom „magyarabban”: általános-e Szilágyi Domokos nagyverseinek versbeszéde, mondjuk *A láz enciklopédiájáé* vagy a *Haláltánc-szvité?* Általános-e Tolnai Ottó asszociatív, vaskos szürrealitása? Általános-e Erdős Virág társadalmi aktivizmusa? Nos, a román költészetben mindegyik kérdésre igenlő a válasz, és noha semmi sem teljesen általános, azért jóval általánosabb, mint a magyarban. A román avantgárd megőrizte volna Bartalis Jánost annak a reményteli költőnek, akit Kassák örömmel fogadott, mert a román avantgárdban kevesebb a „pályaelhagyó”, mint a magyarban, ahol a kanonizált Déry egészen más, mint „az egész Déry”, ahogy a kanonizált Tamkó Sirató is különbözik „az egész Tamkó Siratótól”. Van egy versbeszéd, amelyet a román irodalom úgy őrzött meg, hogy a mai napig műveli, nem úgy, mint egy halott nyelvet.

Ami a másik alproblémát, az aktivizmust illeti, a válasz szerintem valahol ott keresendő, hogy a román társadalomban sokkal kevésbé alakult ki egy középréteg, mint a magyarban. A jelentős kortárs román történész, Lucian Boia szövegeiből is tudjuk, hogy szociális értelemben „nagy volt az olló”: egyfelől a nagyon gazdagok, másfelől a nagyon szegények – innen ered az a benyomás is, hogy a román nagyok óriásiak: Cioran, Eliade, Ionescu, Brâncuși jóval ismertebb, jóval hírelebbebb csúcsokra jutott, mint bárki magyar. A kommunizmus persze „segített” ezen, hiszen akkor mindenki egyfajta azonos szegénységben vergődött, másfelől viszont csöppet sem ösztönözte egy tisztességes polgárság létrejöttét. Itt soha nem lehetett megnyugodni, belesüppedni egy békés társadalmi színvonalba, ahol egyesek igényei az abszurdum jellegét öltik a mások szemében. Ha mégis akadtak, akik kitörtek ebből (nem valószínű, hogy például Mircea Cărtărescunak zsíroskenyér-gondjai lennének), akkor azok a politikumból ábrándultak ki, és ha hinni merészelték valakiben (őt annak idején „Băsescu értelmiségijének” nevezték Traian Băsescuról, aki 2004 és 2014 között Románia elnöke volt), hamar csalódnuk kellett, és nem csupán azért, mert választottjuk elnöki karrierje véget ért. A belenyugvás keveseknek adatott

meg, vagy jóval többen érdeklődnek szociális problémák iránt is, mint a magyar költők, és jóval kevesebben néznek kizárólag befelé, mert – nem győzöm hangsúlyozni – valahogy a nyelv sem támogatja őket ebben.

Ami most már a továbbiakat illeti: hogy a magyarok nagy része semmit nem tud a román líráról, az a mi szégyenünk, különösen az erdélyi magyarok körében. Eminescu, műveltebb körökben talán George Coșbuc, Lucian Blaga, Tudor Arghezi (jólesett, hogy a *Jegyzetek az esőerdőből* lapjain Faludy felsorolja az utóbbit azok között, akik nem híresek ugyan, de ő megszerette őket), Nichita Stănescu – nagyjából ennyi az egész. A hagyomány ilyen sajtlikas ismeretében nehéz bármit is mondani egy átlagon felüli korpuszról. Hogy mégis megpróbáltam, az a felkérésen túl azzal is magyarázható, hogy valósággal személyes ügyem a román irodalom ismertsége és elismertsége.

Éppen ezért kezdeményeztük a marosvásárhelyi Lector Kiadónál egy olyan sorozat indítását, amely a véletlenszerűségeken túlnézve, tervszerűen adná ki román írók és költők műveit, jelesül olyan műveket, melyek többidentitású vagy multikulturális környezetben játszódnak. Elsőként Doru Pop (1970) *Szocialista szappanoperája* jelent meg Tamás Etelka fordításában, másodikként pedig Pavel Șușară (1952) *Sissi* című poémája az én tolmácsolásomban, és a Napkút Kiadónak köszönhetően tervezzük Radu Pavel Gheo (1969) *Disco Titanic* című regényének megjelentetését Szőcs Imre átültetésében.

Látnivaló azonban, hogy *kizárólag* költészetet mi sem adhatunk ki, arra tehát külön, államilag támogatott projekteknek kellene indulniuk, különben szinte minden erőfeszítésért kár, hiszen az csak az első lépés, hogy egyes versek André Ferenc, Balázs Imre József, Fekete Vince, Karácsonyi Zsolt, László Noémi, Lövétei Lázár László, Szonda Szabolcs és mások fordításában napvilágot látnak nyomtatott vagy internetes lapokban. A kultúrák közvetítés egész víziót, átfogó szemléletet igényel.

Kész Orsolya

SZÉP ÚJ VILÁG

„A forradalom ismer egy olyan többes szám első személyt, amely nemhogy kizárná az egyes szám első személyét, hanem minden tulajdonságával együtt magába zárja.”

(Nádas Péter)

A román és magyar irodalom közegeinek a találkozása, illetve fordítástörténete elválaszthatatlan a két nép politikai és történeti vitáitól.¹ A különböző szelekciós eljárásokban (mikor mit érdemes a „másik” irodalomból lefordítanunk) többnyire az egyes nemzeti irodalmak fordítás- és irodalmpolitikája is megmutatkozik. Engem elsősorban azonban nem ezek a szelekciós eljárások és történeti szempontok érdekelnek, hanem sokkal inkább az, hogy milyen elvek mentén válik lehetővé a román szépirodalomnak a magyar irodalomban történő kontextualizálása, és fordítva, azaz hogyan lehet a magyar irodalom egy tendenciáját közelebb vinni a román irodalomhoz, illetve a mindenkori olvasókhoz.

Néhány éve jelent meg a *Dilingó* című, Traian Ștef szerkesztette, a kortárs román irodalmat bemutató antológia,² mely elsősorban a román irodalomban „nyolcvanasok” néven számon tartott generáció irodalmát prezentálja tíz kortárs román novellista szövegein keresztül. Vincze Ferenc a kontextuális módszertani lehetőségeiről szólva megjegyzi, hogy az előszóíró Esterházy Péter a szövegeket egyértelműen a magyar irodalomban prózafordulat néven ismert jelenséghez köti, ezzel a gesztussal valamelyest felszámolva a román szövegek idegenségét.³ Ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy amennyiben a logikát visszafordítjuk, akkor a prózafordulat jelenségét és azokat a szerzőket, akiknek irodalmát ezzel a kategóriával szokás leírni, kapcsolni lehet a nyolcvanasok nemzedékének szövegfelfogásához, így a magyar irodalom egy tendenciáját lehetséges kontextualizálni, mintegy közelebb vinni a román irodalomhoz, anélkül, hogy megszüntetnénk annak másságát.

Míg a kortárs (új?) román és magyar film esetében már rengeteg konceptuális és filmpoétikai kérdéssel, filmtörténeti előzménnyel, tör-

1 Erről bővebben lásd: FARKAS Jenő, *A román irodalom magyar recepciója*, Korunk 2008/8., 60–72.

2 *Dilingó. „nyolcvanas nemzedék”*, szerk. Traian ȘTEF, Noran, Budapest, 2008.

3 VINCZE Ferenc, *A kontextuális módszertani lehetőségei egy román nyelvű magyar irodalomtörténetben*, Hungarológiai Közlemények XVIII. (2017/4.), 17–31.

téneti és szociokulturális kontextussal foglalkozó összehasonlító vizsgálat született, a magyar és román irodalmak ilyen átfogóbb tanulmányozására csak elvétve vannak próbálkozások, holott azt látjuk, hogy adott egy olyan irányzat, amely ismét lehetővé tenné a két irodalom közelítését egymáshoz: a valós vagy elképzelt forradalmak, rendszerváltások, háborús események (re)prezentálása. Ez kettős célkitűzésből eredhet: egyrészt mindkét nemzeti irodalom erőteljesen problematizálja a közelmúlthoz, annak feldolgozásához való viszonyt (és ilyen forradalmi események jócskán találhatók mindkét történetben), a múlthoz való hozzáférés tematizálása során magának a hozzáférésnek a mediális feltételeit, másrészt olyan műfajokon keresztül igyekszik megérteni saját jelenét (amely szükségképpen egy tágabb kontextusba ágyazódik), mint az utópikus alkotások, amelyek jövőre irányultságában mindig a jelen állapotaikat foglaltatnak benne.

Ezek nem pusztán tematikus egyezések, hanem egyszerismind poétikai, de közérzeti hasonlóságok is, amelyek lehetővé teszik nem csupán az összevetést, de a közelítést is az „ismeretlen”, az idegen felszámolása nélkül. Florina Ilis regénye, a *Gyerekek háborúja*⁴ egyszerre meséli el egy nagyon specifikus milió történetét, ugyanakkor univerzális problémafelvetésén keresztül tematizálja a bárhonnan érkező olvasó számára is nemcsak izgalmas, de húsbavágó kérdéseket.

A *Gyerekek háborúját* megelőzte két regény is, mindkettő jelentős siker volt a romániai és nemzetközi kritikusok és az olvasók körében egyaránt: a *Coborârea de pe cruce*⁵ [Leszállás a keresztről] és a *Chemarea lui Matei*⁶ [Máté hivatása]. Ezután született Ilis mindeddig legelismerettebb kötete, a *Gyerekek háborúja*, amely elnyerte a România Literară irodalmi folyóirat díját, majd 2010-ben a Courier International nevű nívós francia díjat az év legjobb külföldi könyvéért.

Noha látszólag sok kapcsolat nincs a fent említett három regény között – Ilis például szellemesen megjegyzi egy interjúban, hogy az egyetlen összekötő elem, hogy mindenik címe (románul) C-vel kezdődik, így akár C-trilógia is lehetne a nevük⁷ –, valójában számtalan poétikai egyezés mutatható ki a regények között, nem beszélve arról, hogy mindhárom már címében jelzi, hogy van a szövegeknek egyfajta

4 Florina ILIS, *Gyerekek háborúja*, ford. Koszta Gabriella, Jelenkor, Pécs, 2009.

5 Florina ILIS, *Coborârea de pe cruce*, Cartea Românească, București, 2001.

6 Florina ILIS, *Chemarea lui Matei*, Cartea Românească, București, 2008.

7 Interjú Florina Ilisszel a regény kapcsán: *Cruciada copiilor este o oglindă a timpului său*, Ziarul de Duminică 2006. július, <https://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/crucuada-copiiior-este-o-oglanda-a-timpului-sau-3005584>.

teológiai dimenziója is, összeköti őket egy vallásos misztikum jelenléte – persze Ilis ezt a teológiai kontextust folyamatosan át- és újraírja.

Ez egyébként egy elég tekintélyes román irodalmi hagyományhoz kapcsolja, amelyben kiemelt szerep jut az abszurdnak, a babonáknak, a misztikummal teli világoknak. De Ilis egy másik névsorba is illeszkedik, azon szerzők közé, akik új irodalmi modelleket vezettek be (új nyelvet, szövegalkotási módszereket és technikákat), újra „föltalálták” a román irodalmat,⁸ olyan nevekkel együtt, mint Petre Barbu, Filip Florian, Matei Florian, Radu Pavel Gheo, Dan Lungu vagy Lucian Dan Teodorovici.

Ha már a román és magyar irodalmi diskurzusok komparatív elemzésénél, a kulturális kontaktónaknál és transzfereknel tartunk, érdemes megnéznünk, hogy milyen kontextusba íródik Ilis a magyar irodalmi környezetet tekintve. Demény Péter Ilisről és Bartis Attiláról megfogalmazott meglátásai például, a generációs összetartozás mellett, leginkább a poétikai és narratív technikák hasonlóságára fókuszálnak úgy, hogy miközben az irodalmi kölcsönhatásokról beszél, finoman jelzi az elbeszélthelyzetből fakadó (kulturális) idegenség/különbség jelenlétét is: „Florina Ilis és Filip Florian a kánon és a kulturális marketing két kedvence: a *Kisujjak* megjelent németül, lengyelül, amerikaiul, szlovénül és magyarul (Magvető, 2008), *A gyermekek keresztesháborúja* pedig héberül és magyarul (Jelenkor, 2009), s mindkét mű számos díjat mondhat a magáénak. Mindketten 1968-ban születtek, mint Bartis Attila, akinek ugyan Florian a barátja, de a szövegalkotás tekintetében Florina Ilishez hasonlít. Az ő regénye a rendszerváltás utáni Románia referenciális elemeit olyan irgalmatlanul és radikálisan emeli be a fikcióba, amilyennel *A nyugalom* a rendszerváltás utáni Magyarország és a határontúltság valóságmarkereit.”⁹

*

Florina Ilis regénye, a *Gyerekek háborúja* (Cruciada copiilor) románul 2005-ben jelent meg, és ahogy arra már az előzőekben hivatkoztam, azonnal a romániai és nemzetközi irodalmi élet érdeklődésének homlokterében üdvözölhettük. Rövid időn belül több rangos irodalmi díjat is bezsebelt, és számtalan nyelvre lefordították – magyarra Koszta Gab-

8 Carmen MUȘAT, *Reinventarea literaturii române*, Observator Cultural 2006. május 25., 31.

9 DEMÉNY Péter, *Román írók, román irodalom*, Lettre 2009/72, <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre72/demeny.htm>.

riella, jó néhány fontos román nyelvű szépirodalmi és tényirodalmi mű fordítója ültette át. A román kritika konszenzuálisan Románia társadalmi tablójaként, vagy még inkább kórképeként értelmezte a regényt, amely kimagasló alkotói igényességgel ábrázolja a kétezres években felnövekvő generáció problémáit, az 1989-es forradalmat követő szabad világ, főként a rendszerváltás után kiépülő médiapiac anomáliáit, a politikai szférát meghatározó, lényegében átmentődött „régiszer” szabálytalanságait és visszasságait, a román társadalom rétegződésének, tagozódásának különféle dimenziót.

Zsigmond Adél *Regény auto-reverse üzemmódban* című kritikájában¹⁰ épp azért tartja fontosnak a *Gyerekek háborúját*, mert a diktatúra éveiről (a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évekről) olvashattunk már számos kiváló regényt, de a kétezres években felnövekvő nemzedékről, illetve annak problémáiról Ilis regénye előtt román nyelven még nem született olyan jelentős szépirodalmi munka, amely annak az igényével lépett volna fel, hogy a jelen vagy közelmúlt (gyerek)társadalmára nézvést fontos kérdéseket vessen fel és problémákat tematizáljon. Például az egyes médiumok szerepét a fiatal (Z és Y) generáció életében (a számítógépes játékok, filmek, az internet, a popzene), világról alkotott képében, akik már tulajdonképpen egy olyan új típusú nemzedék, amelynek kialakulásában a technika rohamos fejlődése játszott rendkívül fontos szerepet; vagy annak a kérdését, hogy miként írható le média és valóság viszonya, mit kezd vagy inkább mit nem kezd Románia az egyre fokozódó társadalmi szakadékokkal (például az utcagyerekek ügye), amely egyszersmind a társadalom különböző csoportjainak egymás ellen hangolásával is jár; hová vezet az autoritatív, tekintélyelvű nevelési gyakorlat a családon és oktatási intézményeken belül, egyáltalán miért nem értik a tanárok/szülők és a gyermekek generációi egymást, miből adódik a minden eddigénél mélyebbnek tűnő nemzedéki szakadék stb. Zsigmond kiemeli, hogy ezek olyan aktuális problémák, amelyeket a politikai és társadalmi kérdéseket tárgyaló publicisztikai szövegek időről időre felvetnek, szépirodalmi alkotásban azonban Ilis regényéig csak elvétve tematizálódtak ennyire érzékenyen és közérthetően (hiszen, bár a szerző írói technikája nagyon is komplex, mégis nyelvi megoldásainak köszönhetően széles befogadói réteget tud megszólítani).

10 ZSIGMOND Adél, *Regény auto-reverse üzemmódban* (Florina Ilis: *Gyerekek háborúja* című regényéről), Látó 2009/8., 100–103.

A cselekmény tehát a 2000-es évek elejének Romániájában játszódik. A kolozsvári központi pályaudvaron vagyunk, ahol a vakációzni készülő iskolás gyerekek, szüleik és tanáraik gyülekeznek, hogy egy különvonaton elinduljanak a román tengerpart felé. A kiránduló gyerekek közé keveredik Calman, a bukaresti utcagyerek, aki titokban száll fel a nyaralni indulókkal együtt, hogy aztán a vonaton utazó gyerekek elhatározzák, hogy elfoglalják a járművet. Először is bezárják a tanárokat a fülkájukbe, majd a mozdonyba bejutva kényszerítik a mozdonyvezetőt, hogy ne álljon meg Brassóban, később a nyílt pályán leállítják a vonatot és lekapcsolják róla a mozdonyt. Közben különböző véletlenek sorozataként a gyerekek hozzáférnek a Bárónak nevezett cigány maffiózó fegyvereket szállító terepjárójához, és még további véletlenek vezetnek ahhoz, hogy a kezdetben játéknak induló eset eldurvuljon, és több haláleset is bekövetkezzék. Miután egy rendőrségi helikoptert is lelőnek, az illetékes szervek különleges alakulatait kivezénylik, azonban a káosz teljes arra nézvést, hogy miként kellene őket bevetni egy csapat gyerek ellen. Ez idő alatt Románia legkülönbözőbb részéről érkeznek az utcagyerekek, hogy csatlakozzanak a lázadáshoz, és, természetesen, mindennek a mediális közvetítettsége is fontossá válik, például a mozgalomnak weboldala is lesz, a „gyerekek keresztes háborúja” névre keresztelik az akciót, amely világszerte jelentős médiafigyelmet kap. A tömegtájékoztató eszközök pedig részletesen, percről percre tudósítanak az egyre fokozódó helyzetről, tájékoztatják a lakosságot, sőt még a nemzetközi médiumok is beszámolnak az eseményekről. Az ellentét kicsúcsosodik, amikor a csatlakozó utcagyerekek és a „jól szituált” családok gyerekei között is konfliktus tör ki, amely további áldozatokat követel. Végül a rendőrök elfogják a vezetőket, gondosan levásztják a csavargókat a „rendes” családok gyerekeiről, és felszámolják az „összeütközést”. A regény zárójelenete az egyik gyermekáldozat (Romulus) gyászmenetén játszódik, ironikus, persze, hogy a különböző világi és egyházi méltóságok hogyan igyekeznek meg nem történné tenni és meg nem érteni a gyerekek lázadásának körülményeit és motivációit (a tanfelügyelőség képviselője például rövid beszédében sajnálkozásának ad hangot, hogy egy ilyen nagyszerű kezdeményezés, mint a tanulók tengerparti táborozásának megszervezése, ilyen tragikus véget ért, de II. János Pál pápa is üdvözlétét küldi, a munkaügyi minisztérium hivatalnoka, államtitkára és a kiskorúak védnöke is megszólal, ügyesen és diplomatikusan kikerülve Romulus halálának körülményeit stb.). Calmanra kábítószer-kereskedésért és

gyilkosság vádja miatt a fiatalokúak börtöne vár, a tehetős szülők pedig a tanárokhoz és cinikus politikai szereplőkhöz hasonlóan arra törekszenek, hogy gyerekeik későbbi előmenetelét a megtörténtek ne befolyásolják.

A cselekmény már önmagában is egy dinamikus és izgalmas regényt ígér, azonban Ilis írástechnikája az, ami lehetővé teszi, hogy érzékeny módon közelítsen a fenti problémákhoz. Figyeljük meg a regény indulásának egyik mondatát, ami tulajdonképpen erről a precíz és mindenre kiterjedő írástechnikáról, illetve egyúttal a regény szerveződéséről is árulkodik:

A kívülről ez a sürgés-forgás kaotikusnak tűnhet, látszólag semmi értelme, fölösleges, olyan, mint az esztelen elemi részecskék tánca az univerzum keletkezésének pillanatában, amikor az anyag alkotóelemeiben vagy a vallásos felfogás szerint az isteni teremtőerőben még nem mutatható ki semmilyen ésszerű, azaz isteni terv; de ha nem veszi figyelembe az emberi látás korlátait, ha tekintetének sikerül alkalmazkodnia a nagy egésztől elkülönülő csoportokhoz, és filmfelvevőgéphez hasonlóan kimetszeni a valóságból azokat a részleteket, amelyek az érzéki megismerés határán még felfoghatók a csak érzékeire és a józan eszére támaszkodó figyelmes szemlélő helyzetének tér- és időkoordinátái között, egyszerűen lehengerli a valóság jelentésteli sűrített látványát.

Zsigmond Adél, a már hivatkozott szövegében, a mindentudó narrátort egy filmfelvevőgéphez hasonlítja, amely ráközelít egy-egy figurára, kimerevíti a képet, és apránként adagolja a megfigyelt alak cselekvéseit, úgy, hogy közben múltjából is felvillant egy-egy, a jelen eseményei szempontjából releváns mozzanatot, illetve ismeri és közvetíti a szereplők ki nem mondott gondolatait, motivációit is. Így az egyes szereplőknek nem, egyedül az olvasónak van lehetősége univerzális nézőpontot kialakítani, amely a különféle partikuláris tudatok vágyait és érdekeit egy keretbe képes foglalni és strukturális összefüggések hálójaként értelmezni. Ez a típusú, a mikro- és makroperspektívát egyaránt érvényesíteni képes szemlélődés válik a regény kulcsává, hiszen ilyen módon „megszabadul az emberi látás korlátjaitól, és mindent egy időben képes regisztrálni”.¹¹ A polifonikus szerkesztés azonban nem csu-

11 *Uo.*

pán írástechnikai kérdés, de egyszersmind szemléleti is, azt üzeni, hogy nincsen egyetlen monologikus tudat, amelyen keresztül elmesélhetők az események, ezért van szükség egy több önálló történetből álló montázsra, amely megszünteti a cselekménynek az időbeli egymásutáni-ságra épülő egységét, anélkül, hogy felszámolná az okozatiságot.

Ilis grandiózus, sokszálas és sokszereplős történetet ír, a rendkívül rétegzett regényben a román társadalom legkülönbözőbb csoportjaiból származó szereplők sorsát párhuzamosan futó történetzálakban követhetjük végig. Ott vannak a viszonylag jól szituált diákok és tanáraik, celebek, újságírók, informatikusok, a bukaresti Ferentari lakónegyed szegényei, az utcagyerekek, stricik és prostituáltak, politikusok, korrupt üzletemberek, maffiózók, papok, kuruzslók, rendőrök, vasutasok stb. Történeteik összekapcsolódásában kiemelt szereppel bír a véletlen, többnyire egy előreláthatatlan, egyedi esemény katalizálja a cselekmények alakulását. De tovább árnyalja a megrajzolt képet az egyes szereplők ortodoxiához, a transzcendenshez, a babonásághoz, misztikumhoz való szoros kapcsolata (például a regénybeli AIDS-ben szenvedő kislány és a szerzetes szála), a társadalmat átszövő korrupcióra való folytonos reflexió, a különböző társadalmi osztályok és generációk, valamint szubkultúrák és nyelveik közötti szakadék megmutatása. Ezek egyébként a kortárs román irodalom kitüntetett témái, gondoljunk csak Adrian Schiop¹² *Soldații. Poveste din Ferentari* [Katonák: Mese Ferentari-ból] című kötetére, amely egyfajta antropológiai látélet Bukarest egyik legszegényebb lakónegyedéről, miközben a homoszexuális kapcsolatok és transzgender szereplők megjelenítésének egyedülálló kísérlete, vagy Doina Ruști kiváló regényére, a *Lizoanca tizenegy éve-sen*¹³ (*Lizoanca la 11 ani*), amelynek történetét évekkel ezelőtt a romániai bulvársajtó kapta fel (a hír a tizenegy éves lányról szólt, aki egy egész falut megtöltött szifilisszel), és ezt a vidéki környezetben megtörtént drámát dolgozta fel regényében a szerző, közben a gyermekprostitúció problémáját tematizálva, vagy legutóbb Dan Lungu román író és szociológus *A kislány, aki Istent játszott*¹⁴ (*Fetița care se juca de-a Dumnezeu*) című regényében mutatta meg nagyon élesen a kétezres évek elejének Romániáját, a gazdasági kiszolgáltatottságával, elván-

12 Adrian SCHIOP, *Soldații. Poveste din Ferentari*, Editura Polirom, București, 2013.

13 Doina RUȘTI, *Lizoanca tizenegy évesen*, ford. SZENKOVICS Enikő, Orpheusz, Budapest, 2015.

14 Dan LUNGU, *A kislány, aki Istent játszott*, ford. KOSZTA Gabriella, Noran Libro, Budapest, 2018.

dorlásával, szétszakadt családjával és generációs szakadékaival stb. Mindezt a radikális társadalomkritikai szemléletet Ilis regényében összegyűrve találja meg az olvasó: olyan fontos társadalmi problémákat érint, mint a gyermekkereskedelem és a gyermekprostitúció, a szervezett bűnözés, a korrupció, a nyelvi manipuláció, a közvélemény, a társadalmi nyilvánosság tömegtájékoztatási eszközök útján megvalósuló befolyásolása, manipulációja, a román közoktatásban uralkodó állapotok vagy a mélyszegénység.

Rengeteg kulturális és történeti utalás is található a (látszólag könnyed hangvételű regényben), a cím eleve a gyermekek keresztes hadjárata néven elhíresült (krónikákból ismert és valószínűleg fiktív) eseménysorozatra utal, amelynek során gyermekekből álló sereg indult el a Szentföld felszabadítására. Ilyen utalásként tekinthetünk arra is, hogy a gyerekek által elfoglalt vonat valahol Posada környékén áll meg, ahol Károly Róbert magyar király 1330. évi havasalföldi hadjárata során vereséget szenvedett I. Basarab havasalföldi fejedelem seregétől.¹⁵ Az ikerpár, Romulus és Remus nevét is szimbolikus névválasztásként értékelhetjük, főként, hogy Ilis a mitikus történettel ellentétben hagyja meghalni Romulust és életben tartja Remust, ezzel átírva a román-római folytonosságot és alapítástörténetet. De nemcsak történelmi, hanem rengeteg popkulturális és népszerű irodalmi utalás is található a regényben: Harry Pottertől Eminemig a 2000-es évek elejének hírességeit és meghatározó popkulturális elemeit is felsorakoztatja a *Gyerekek háborúja*. Mindezeket pedig még komplexebbé teszi a különböző rétegnyelvek páratlan kezelése: Ilis erősködés nélkül beszél az utcagyerekek, a rendőrök, a pedagógusok és a vasúti munkások nyelvét is.

Borbély András *Animarum venator* című, a regényről írt szövegében úgy véli, a *Gyerekek háborúja* a társadalomkritikai perspektíva érvényesítésénél is tovább megy, szerinte ugyanis Ilis nemcsak a különböző szociális problémák bemutatására vállalkozik, hanem arra is, hogy megmutassa: a „tradicionális vallásosság, illetve végletesen technicizált, mediatisztált és manipulált világszemlélet itt olyannyira hasonló erők

15 KINDA Gabriella *A románok keresztes háborúja* című szövegében felveti, hogy mit üzenhet a magyar olvasónak a posadai helyszínválasztás, illetve a zárójelenet: vajon a Kolozsvár Főteréről induló gyászmenet értelmezhető-e utólagos irodalmi birtokbavételként, terjeszkedésként, esetleg feladásként. Mindenesetre felveti a nacionalista retorika problémáját, aminek egyébként ellentmondani látszik épp a Romulus és Remus történet átírása – Kalligram 2010/február, <http://www.kalligramoz.eu/Kalligram/Archivum/2010/XIX.-evf.-2010.-februar/A-romanok-keresztes-haboruja>

eredménye, hogy már aligha beszélhetünk pedáns hermeneutikai megközelítéssel a koselleck-i »egyidejű egyidejűtlenségekről«, vagy társadalmi egyenlőtlenségekről, vagy gazdasági korrupcióról, sokkal inkább a mediatisált képzelet és az erotikus vágyak mindent behálózó és homogenizálódó masszájáról, ahol a reálfolyamatok helyett technikai, képi, erotikus és képzeletbeli áttételek határozzák meg a pszichikumot.¹⁶ Mindezek mellett megmutatja az értelmiség és a társadalmi intézmények csődjét is, a politika cinizmusát és az egyén radikális kiszolgáltatottságát is célozza ez a kritika, azt állítva, hogy éppen az információáramlás hön áhított és demokratizálónak vélt szabadsága vezetett el a totális tájékozatlansághoz.

A gyerekek világának kiépítése, a lázadás következményeként létrejövő közösség megrajzolása Golding *A legyek ura* című regényét idézheti fel, s nem véletlenül, a magyar és román nyelvű kritika egyöntetűen hivatkozik a regényre mint irodalmi előzményre és hagyományra. Azonban a *Gyerekek háborúja* nem egy utópisztikus világ megrajzolását tűzi ki célul, amelynek végpontja a jövőben, tehát eredendően a virtualításban van, hanem egy jelenbeli, „itt és most” esemény kialakításában érdekelt: a vonat szimbolikus elfoglalása a saját maguk fölötti rendelkezés visszaszerzése, a már említett társadalmi és szociális korlátok lebontása és egyszersmind a test visszavétele.

Bagi Zsolt *A körülírás*¹⁷ című kötetében az *Emlékiratok könyvéről* és az irodalmi nyelv fenomenológiájáról szóló elemzésében határozza meg a testközösség fogalmát olyanként, amely mindenkor a hatalmi viszonyok egyenlőtlenségeiből meríti működésének erejét, vagyis a testközösségek az épp fennálló hatalmi rend ellenében próbálnak létrejönni, így a valós testközösség az az elérendő társas lét, amelyet nem ellenőriz a hatalom. Ez a fajta közösség soha nem adódik valamilyen „természetes” módon, nem a testek természetes közössége, hiszen csak az adott társadalommal szemben meghatározható, így mindig kivívandó. Bagi az *Emlékiratok könyvének* csúcspontját és a testközösség leginkább tökéletes megvalósulását az 1956. október 23-ai események leírásában jelöli ki. Ennek a legszembetűnőbb jellemzői a testközösség eddigi típusaihoz képest az egységben való heterogenitás, illetve még inkább az, hogy a testek oly módon kerülnek egy közösségbe, hogy

16 BORBÉLY András, *Animarum venator*, ÚjNautilus.info 2019. november, <http://ujnautilus.info/animarum-venator-florina-ilis-gyerekek-haboruja>

17 BAGI Zsolt, *A körülírás. Nádas Péter: Emlékiratok könyve*, Jelenkor, Sensus Füzetek, Pécs, 2005.

eközben nem akadályozzák egymást és nem oldják fel egymás másságát – bár ez mindig ideiglenes, azt látjuk, a gyerekek közösségében, ha csak átmenetileg is, egy ilyen (nagyon is valóságos) testközösség alakul ki, szemben a felnőttek korrump, manipulatív és autoritatív világával, felülírva a regény által gondosan megjelenített osztályegyenlőtlenségeket és társadalmi törésvonalakat.

„NEM VAGYOK »PROTEKCIÓS« ÍRÓ”

*Szenkovics Enikő beszélgetése
Doina Ruști román írójával*

Doina Ruști a kortárs román próza egyik legeredetibb hangja. Népszerűségét regényei sajátos stílusának, üde nyelvhasználatának, jó szerkezeti felépítésének köszönheti, és nem utolsósorban tematikai gazdagságának. Akár mai témákat dolgoz fel, akár múltbelieket – melyekben igen jól ötvözi a történelmi elemeket az adott korra jellemző misztikában, babonában való hittel, aminek nyomai egyébként napjainkban is fellelhetők a románság körében –, csakhamar felkelti az olvasók figyelmét, és sikeresen fenn is tartja azt a regények utolsó betűjéig.

– *Végignézzve az évek során megjelent munkáidat, mondhatni, nem is olyan rég debütáltál íróként: 2004-ben jelent meg első regényed, az Omulețul roșu¹ [A vörös emberke]. Voltak-e már régebbi, ezt megelőző próbálkozásaid?*

– Tulajdonképpen 15 évesen kezdtem el írni, elsősorban rövidprózát, de jóval később, csupán a forradalom után adták ki a szövegeimet. A kommunista rendszerben, mint megannyi más fiatalnak, nekem sem volt egyszerű dolgom, lévén hogy a publikálási lehetőségeket behatárolták a politikai szempontok. 1989 után aztán elkezdtem a Humanitas Kiadónál dolgozni, és engem is elkapott az elmulasztott dolgok pótlásának heve: idegen nyelvű könyvek garmadát fordították román nyelvre, és úgy általában rengeteg könyv jelent meg, egyebek között ismeretterjesztő kötetek. Így indítottam én is 1997-ben a *Dicționar de simboluri din opera lui Eliade*² [Az Eliade műveiben fellelhető szimbólumok szótára] című kötetrel, amelyet aztán kb. húsz ismeretterjesztő, elsősorban iskolásoknak szánt könyv követett. Ám mindeközben végig foglalkoztam szépirodalmi szövegek írásával is. Emlékszem, hogy a kiadónál nagy mennyiségű papírhalom hevert, régi korrektúrapéldányok, és azok hátára írtam a történeteimet. Ha megkérdeznéd, mit csináltam 1991 májusának vége felé, fogalmam sem lenne, mi volt a dolgom a munkahelyemen, arról sem, hogy mi történt otthon, azt viszont pontosan

1 Doina Ruști, *Omulețul roșu*, Vremea, București, 2004.

2 Doina Ruști, *Dicționar de simboluri din opera lui Eliade*, Coresi, București, 1997.

meg tudom mondani, hogy abban a hónapban írtam a *Bălcescu nr 7* [Bălcescu utca 7. szám] című elbeszélésemet, melyet sosem publikáltam. Egy nyári nap feszültségére, forróságára emlékszem: a Bălcescu út hársfái virágba borulnak, és egy 7. szám alatti lakásból behív egy fura alak. Ott ültem a Ciclop korlátján, és írtam a korrektúraoldalalok hátára, újrahasznosított papírra, és hogy el ne vigye a lapokat a szél, egy könyvet tettem rájuk nehezeknek, melynek címére azonban nem emlékszem. Az a könyv akkor az írási folyamatom, az írói kísérletezésem része volt.

Ha mindent kiadtam volna, amit eddig írtam, azt hiszem, minden hétre jutna egy-egy kötet. Sok prózaszövegem van, melyeket a megírásuk óta sem olvastam el, s ott hever a fiók mélyén két kiadatlan regényem is. Nem beszélve a többiről: forgatókönyvekről, színművekről stb. Az írás a fő szenvedélyeim egyike.

– *Az irodalmi életbe való érkezésed nem fokozatosan történt, lassú ütemben, hanem robbanásszerűen, hatalmas és igencsak pozitív visszahanggal: az első köteted után nem sokkal, három éven belül három regényt publikáltál, amely három nagy irodalmi díjat kapott: a Bukaresti Írók Szövetségének díját a Zogru³, a Román Írószövetség prózadíját a Fantoma din moară [A malom fantomja],⁴ illetve a Román Akadémia Ion Creangă-díját a Lizoanca la 11 ani⁵). Mit jelentettek akkor, a regényírói pályafutásod elején, és mit jelentenek most ezek a díjak?*

– Annak idején számomra egyetlen dolog volt fontos: hogy megjelentessem a *Fantoma din moară* című, a román kommunizmusról szóló regényemet. Az összes többi dolog, beleértve a díjakat is, úgy gondolom, hogy annak az energiának a következménye, amit ezen regény publikálásába fektettem. Ez az első könyvem, és több részét a nyolcvanas évek végén írtam. Ennek ellenére csak 2008-ban tudtam kiadni. Kiszedtem belőle néhány fejezetet, és ebből lett az *Omulețul roșu*, az első regényem. Akkoriban végre kezdtek publikálni kortárs román irodalmat, és a Poliromnál is beindítottak egy sorozatot, melynek keretében főleg minimalista, vallomásos, kizárólag a jelenhez kötődő regényeket adtak ki. Rájöttem, hogy nem tudnám elküldeni nekik a *Fantoma din moară*t, így hát megírtam a *Zogrut*, a történelmi regény úgymond

3 Doina RUȘTI, *Zogru*, Polirom, Iași, 2006.; magyar kiadása: *Zogru*, ford. SZENKOVICS Enikő, Sétatér, Kolozsvár, 2014.

4 Doina RUȘTI, *Fantoma din moară*, Polirom, Iași, 2008.

5 Doina RUȘTI, *Lizoanca la 11 ani*, Trei, București, 2009.; magyar kiadása: *Lizoanca tizenegy évesen*, ford. SZENKOVICS Enikő, Orpheusz, Budapest, 2015.

védbeszédét, voltaképpen egy metaregényt. Hamar kiadták, nagy sikere volt, számomra viszont ennek egyetlen szerepe volt: hogy megnyissa az utat a *Fantoma* számára, melyet aztán néhány hónappal később el is küldtem a Poliromnak. Most már csak várni kellett. És mivel igencsak késlekedett a megjelenése, nekem pedig fogytán volt a türelmem, hát megírtam a *Lizoancát*. Kívülről talán másnak tűnnek a dolgok, azonban az első négy regényem egyetlen történet négy arcát jelenti.

A díjak a maguk idejében érkeztek, és természetesen magukkal hozták a kezdetekre jellemző örömet, ugyanakkor azonban a kollégák irigységét is. A legjobban az Akadémia díjának örültem, ezt ugyanis Nicolae Breban dicséző ajánlása kísérte.

– *Eddig összesen tíz regényt publikáltál. Ez óriási szám, főleg hogy egy tizenöt éves időszakról beszélünk (pontosabban tizenháromról, a Logodnica⁶ című regényed ugyanis 2017-ben jelent meg). Mikor van időd írni, főleg hogy számos eseményen aktívan részt veszel, és nem utolsósorban egyetemi oktató is vagy, ami szintén időigényes munka.*

– Tulajdonképpen, miként említettem, egy sokkal hosszabb időszakról van szó. Naponta írok. Mióta elkezdtem publikálni, eleinte ugye ismeretterjesztő könyveket, ugyanaz a programom. Reggel felkelek, megiszom a teám, majd két oldalt írok abból a történetből, amelyet abban az időszakban élek meg. Mostanában már csak szünetekben írok egyebet, például ismeretterjesztő szövegeket. A napi penzumom viszont napi két oldal. Nem írok gyorsan. Nem írok könnyen. De folyamatosan írok. Számomra az írás az élet fő cselekvése. Előbb írok, aztán jöhet egyéb is. És az írás során elmélyülök egy olyan történetben, mely napról napra változik.

– *Ezek a regények igen változatosak, ami a tárgyukat illeti: a régmúlt, így például a fanarióta időktől elkezdve folklórelemek, mítoszok, babonákon át aktuális témákig sok minden fellelhető bennük. Azok a gondolatok inspirálnak, amelyek nap mint nap foglalkoztatnak téged?*

– Semmit sem tervezek meg előre. Valahányszor megérint egy gondolat, egy lény, egy részlet (akár az életből, akár valamelyik könyvből), elkezdem kiegészíteni, már-már szenvedélyesen gondolkodom rá, a történet pedig több hónapon keresztül érlelődik, épül. Ha nem szabadulok tőle egy éven belül, megírom. Egyszer például felültem egy villamosra,

melynek én voltam az egyedüli utasa. A következő megállóban felszállt egy hölgy két gyermekkel, és bár megannyi üres hely volt, mégis mögém ültek. Sőt mi több, a gyermekeinek is odaszólt, hogy „gyertek, üljünk a néni mellé, ne legyen egyedül”. Ez a kép szinte egy évig üldözött. Közben megfigyeltem, hogy az emberek oda szeretnek ülni, ahol már mások is vannak, ahelyett, hogy az intimitást keresnék. Elkezdtem elmélkedni a nevelés, illetve a család témáján. És ahogy telt az idő, egyre jobban bosszantottak a család mesterkéltégei, tökéletlen működése és ezek következményei: a gyerekek, akik egy nyomasztó örökség terhét viselik, a szülők lemondása, a gyerekek adósságai a szülőkkel szemben. És akkor e bizonyos év leteltével könyvet írtam a házasságtörésről, a kóros működésű családról, egy gyilkosságról: a *Mămica la două albăstrele* [A két búzavirágos anyuka] című regényt.

Az álmok is szülhetnek kényszerképzetet. Néha kész témát álmodok meg, máskor csupán jelenetet, mely egy történet kiindulópontját képezheti. Könyveket és szereplőket álmodom. Egy ilyen álomban lapozgattam Platón *Timaioszát*, a szférák zenéjéről szóló részt, egy régebbi kiadásban (olyan helyzetek is vannak, amikor egy bizonyos oldalt álmodok meg), és azzal a rögeszmével ébredtem, hogy rekonstruáljam a világegyetem ama hangkulcsát. Számos elmélet és „egyenlet” létezett a platóni számokra, melyekkel most nem fogom untatni az olvasót. A görög nyelvben mindenik számnak megvan a megfelelője a zenei rendszerben, és én mindenképp hallani akartam, hogyan szól az a bizonyos dallam. A 90-es években jártunk, a technika nem volt ennyire fejlett, de egyeseknek már volt zenei programjuk, így végül csak találtam valakit, aki segített az adott hangjegyeket megfeleltetni. Egy egyszerű dallam jött ki belőle, tulajdonképpen egy hangsor. Sosem felejttem el azt az elégtételt, amit ennek hallatán éreztem. Az a kísérlet képezi az *Omulețul roșu* című regényem velejét – egy hekker olyan vírust gyárt, amely felforgatja egy nő életét: a számítógépében olyan mappák, képek, szöveggombinációk jelennek meg, melyek egy másodlagos világot, alazárt teremtenek. Ám ebben a káoszban léteznek jelek, melyek egy hangkulcsot képeznek.

Máskor távoli történelemből vett szereplővel dolgozom, mint a *Manuscrisul fanariot* [Fanarióta kézirat] címűben, aki ugyanilyen rögeszmés.

– *Honnan ered a történelemhez való vonzódásod? Feltételezem, annak a ténynek, hogy filológiai tanulmányokat folytattál, mely területen doktori*

címet is szereztél, köze van a kíváncsisághoz, mellyel a „régí könyveket”, a kéziratokat lapozod.

– Igen, ez így van, hisz te is jól tudod, hogy egy filológus a nyelv adott korszakai révén kapcsolatba kerül a történelemmel. De mind-ezen túl természetesen valamiféle veleszületett hajlamról is szó lehet. Az életfelfogásom szintetikus: szeretem az egészet látni, megérteni azt a rendszert, amelynek részét képezi. Ha egy portrét nézek, azonnal tudni akarom, milyen korból való, hogyan éltek az akkori emberek, miben hittek... Még akkor is, ha megismerkedem valakivel, képtelen vagyok csak arra figyelni, amit mond. Elképzelem a szüleit, a szobát, amelyben felnőtt, kedvenc olvasmányait. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy igazam van. Csupán azt szeretném ezzel mondani, hogy egy-egy szereplőt körbenövi a kontextus. Azt hiszem, innen ered a történelem iránti vonzódásom, melyet időközben kiegészítettek a tanulmányok, illetve egy adott korszak beható vizsgálata is.

Ám olyan helyzetek is vannak, amikor a szereplő vagy történet kellett fel egy adott kor iránti érdeklődésemet. Van például egy mellékszereplőm a *Măța Vinerii*⁸ című regényemben, Barbara Oros, aki arra panaszkodik, hogy egy varázsló rövid időre békává változtatta őt. Mind a név, mind maga a sztori egy nagyon érdekes történelmi forrásból ered: az erdélyi boszorkányperekből. Bukaresttel ellentétben, ahol a mágia napirendben volt, Erdélyben, Pest-Budán és általában Nyugat-Európában a gyakorló varázslókat a 18. század végéig halálra ítélték. Mindez igen érdekesnek tűnt számomra, és több feljegyzett, különféle erdélyi városokból származó peranyagot elolvastam, anélkül, hogy a regényben kifejtettem volna a témát. Ennek ellenére a szereplőm és a rövid brassói epizód mögött kiterjedt dokumentálódás áll. Sokszor az épp csak nagyvonalakban felvázolt szereplők vagy a másodlagos epizódok kiterjedt tájékozódás nyomán születnek, csak mert így jobban tudom uralni magát a témát, mert így jobban be tudom építeni a történetbe.

Amikor írtam, majd újraírtam a *Fantoma din moară* című regényemet, sok emberrel elbeszélgettem, akik a kommunizmus részesei voltak, és megállapítottam, hogy a téma a maga teljességében sosem szintetizálható egy regényben, és főleg hogy a korszakról nem lehet kívülről ítélni. Nem szeretem a bosszút, miként azt sem hiszem, hogy egy egész társadalmat, melynek emberek milliói részesei voltak, tárgyilagosan el lehet ítélni. Egy kommunizmuszerű társadalmi rendszerben

8 Doina Ruști, *Măța Vinerii*, Polirom, Iași, 2017.; magyar kiadása: *Ártó receptek könyve*, ford. SZENKOVICS Enikő, Orpheusz, Budapest, 2018.

a bűnöket nem lehet egy másik társadalom szabályai szerint rangsorolni, illetve megítélni. Annak ellenére, hogy az életem a kommunizmus alatt szörnyű, számos igazságtalanság, apám meggyilkolása által fémjelzett volt, most, egyfajta kényelmes távolságból visszatekintve, 30 évvel a forradalom után, nyugodt lélekkel kijelenthetem, hogy minden korszakban léteznek opportunisták, gyilkosok, klánok és igazságtalanságok, és hogy mindig a legerősebbek törnek felszínre. A kommunista nomenklatúra azon emberei, akiket akkoriban ki nem állhattam, a rendszer összeomlása után egy csapásra hős forradalmárokká váltak. És nem feltétlenül azért, mert annyira hitványak lettek volna, hanem mert az élet a győzteseké. Miként az *Ártó receptek könyvében* is mondtam, „A múlt olyan kutyához hasonló, mely folyton megszakítja a sétdát, míg a jelen egy olyan eb, mely átver, hogy ölbe vedd, elfeledkezően a jövőről – egy afgán agár”.⁹

– *Igen komolyan készülsz minden regényed megírására, például a Bukarest fanarióta időszakait bemutató művedet megelőzően rengeteg időt töltöttél könyvtárakban, régi kéziratokat tanulmányozva. Mesélnél-e erről a felkészülési fázisról?*

– A *Manuscrisul fanariot* regényt megelőzően nem most végeztem pontos anyaggyűjtést, a 18. század ugyanis már sokkal korábban felkeltette az érdeklődésemet. A száz évig tartó fanarióta időszak görög vezetőket hozott az ország trónjára, mégpedig Isztambul Fanar nevű városrészéből. Véleményem szerint ez egy balkáni újraértékelési korszak volt, és sok tekintetben itt keresendők a modern Románia alapjai. Erről a korszakról sokáig nem találtam semmiféle információt, a történészek kerültek a témát, főleg a kommunizmusban, amikor minden idegen uralommal kapcsolatos időszakot a nemzet elleni örökös merényletnek tekintettek. Ezért kezdtem anyagot gyűjteni és rekonstruálni ezt a tettekben gazdag évszázadot. Amikor rátaláltam a kéziraatra, amelyből kiindul a regény, az azt megelőző dokumentációnak köszönhetően már volt valamiféle rálátásom az adott korszakra. De még így is sok tenivaló volt, a regény ugyanis a rabszolgaságot is tematizálja, mely még mindig sok feltáratlan részlettel rendelkezik, és könyvészeti anyag is csak csekély számban lelhető fel ehhez a témához. A rabszolgák adásvételi okirataiban azonban számos részletet tartalmaznak, amelyek ezen drámai jelenség méreteit sejtetik. Sok ember már eleve rabszolgának született.

9 Ruști, *Ártó receptek könyve*, 204.

Másokat elraboltak és eladtak, de olyan emberek is voltak, akik szegénység okán kénytelenek voltak eladni magukat. Egy dokumentumban olvastam például, hogy két bukaresti férfi eladta magát egy kolostornak, abban a reményben, hogy a kapott pénzüsszezből üzletet indítsanak szabadidejükben. Ám időközben kiderült számukra, hogy nem is olyan könnyű az egyházi rabszolgaélet, ezért egy éjszaka átszöktek a Dunán. Egy ideig Bulgáriában bolyongtak, de mivel egy idő után elfogyott a pénzük, újra eladták magukat, ezúttal egy kereskedőnek Vidinből, arról a környékről, ahonnan előzőleg elszöktek. Mivel nem igazán voltak járatosak a földrajzban, újból Bukarestbe kerültek, ahol szökevényekként törvény elé állították, majd visszaküldték őket az első rabszolgatartójukhoz, és kárpótolniuk kellett a másodikat is.

Ezt az információt nem használtam fel a regényben, viszont hozzásegített ahhoz, hogy valamennyit felfogjak, megérezzek az adott kor hangulatából, főleg hogy a főszereplő beleszeret egy rabszolgába, és köteles lesz betartani a rabszolgatartó világ törvényeit. A késő középkor és a modernizálás szédítő keveréke képezi a könyv legfontosabb tényezőjét, mind a *Manuscrisul fanariot*, mind az *Ártó receptek könyve* című regényben, mely tavaly jelent meg magyarul az Orpheusz Kiadónál. Ez utóbbiban a szakács maga is, aki körül kibontakozik a bonyodalom, rabszolga, mégpedig nagy jelentőségű személy, ugyanis abban a tökéletlen világban a mesterség és a tehetség igencsak sokat változtathatott egy rabszolga helyzetén. Ez különféle könyvekből és főleg abból a százsámra olvasott kéziratból derült ki számomra, melyek az eladásokat, pereket, panasztevéseket, illetve az apró elégedetlenségek huzavonáját örökítik meg. Egy végrendeletből például megtudtam, hogy két rabszolga egy régi törvény alapján nyerte vissza szabadságát, mely kimondja, hogy ha valaki örökös nélkül hal meg, a rabszolgái természetes módon szabad emberekké válnak. Úgyszintén a varázslásról szóló anyagok is sokat nyomtak a latba az *Ártó receptek könyve* születésekor, melynek szereplői mágusok, varázslók, sarlatánok vagy az általuk űzött tevékenységeknek részesei.

Mint említettem, Európa többi részével ellentétben, Bukarestben egyfajta tolerancia volt tapasztalható a varázslással szemben. Számos átkot, anatómát olvastam, melyeket papok írtak azzal a céllal, hogy a templomban felolvassák őket. Egy ilyen dokumentumban olvastam például arról, hogy tolvajok elloptak valamit egy templomból. A szerzetesek feljelentést tettek a rendőrségen, arra kérve a kapitányt, hogy kerítse elő a tettéseket. Ám ezek kilétét minden erőfeszítés ellenére ho-

mály fedte. Így hát a metropolita átkot írt a városkapitány fejére, mely így szólt: „Folyjon ki Neculai kapitány szeme, ha nem keríti elő a tolvajokat!” De természetesen ezeken kívül más forrásokat is felhasználtam ehhez a regényhez, középkori receptes könyvektől elkezdve mágikus zoológiáig vagy a balkáni világmitológiáig. Ám a dokumentálódás még nem minden: sokszor csak magát az olvasmányt jelenti, ami azonban hozzájárul az íráshoz szükséges hangulat megteremtéséhez.

– *És hogy történt a „rákészsülés” a Lizoanca esetében? Beszélj, kérlek, arról az újságcikkről, amely annyira felkavart, hogy egy regény megírásához vezetett.*

– A hír meglehetősen groteszk volt és nem tudtam kiverni a fejemből: egy gyermeket azzal gyanúsítottak, hogy megtöltötte a falut szifilisszel. Ennek a sajnálatos esetnek az összes borzalma egy, a társadalom rozoga alapjairól szóló történetté alakult. Nem az eset önmagában tragikus, hanem az a tény, hogy szimptomatikus. És ezért az általam választott narratív szerkezet is: egy gyermeket, aki beteg és akit kihasználnak, a felelős egészségügyis ahelyett, hogy kezelné, olyanképpen ajánlja fel neki segítségét, hogy összeállít egy listát mindazokkal, akik őt kihasználták. Csakhogy ez a lista esetleges, ellenszenvek által diktált neveket tartalmaz, és bosszúlehetőséggé válik. Úgy látom, hogy ezt a társadalmat, amelyben élünk, ilyenfajta szubjektív és erkölcstelen tettek alkotják, akárha az emberek elfeledték volna, hogy egy adott faj alkotóelemei. Olyan, mintha egy kolosszus szétesésénél, egy hegy kavicsokká, homokká való szétmorzsolódásánál segédkeznénk, melyet szertefoszlat a szél. A visszajelzések alapján elmondhatom, nagy örömmre szolgál, hogy mind a kritika, mind pedig hűséges olvasóim ennek jegyében olvasták a regényt.

– *Számodra igen sokat jelent az olvasókkal való őszinte kapcsolat, és meggyőződésem, hogy nem dicsőségért és díjakért írsz, hanem elsősorban az olvasókért. Valahányszor könyvbemutatón találkozunk, különös örömmel tölt el a hozzájuk való viszonyulásod: mindenkihez, aki beáll a sorba dedikáltatni, intézel egy-egy jó szót, megköszönöd az érdeklődésüket, azt, hogy eljöttek a könyvbemutatóra. Hogyan látod az olvasókkal való kapcsolatot?*

– Nem vagyok „protekciós” író. Nem vagyok valamelyik lap- vagy könyvkiadó, sőt még tévécsatorna szerkesztője sem, ezért az emberek nem abban a reményben olvassák a regényeimet, hogy majd én is publikálni, promoválni fogom az irományaikat, miként ez gyakran meg-

esik. Az olvasók jelentik számomra az egyedüli erőt. Olyan emberek ők, akik hozzám hasonlóan gondolkodnak és látják a világot. El is dicsekedhetem azzal, hogy megvannak a saját olvasóim, általában művelt emberek, tanárok, diákok vagy gimnáziumi tanulók. Rokonszenv van közöttünk, spontán kapcsolat, és merem állítani: szeretet.

– *Könyveidet számos nyelvre fordítják. Hogyan fogadták őket, illetve milyen elvárásaid vannak ezeknek a regényeknek más országokban, más nyelveken, más kultúrákban folytatott életét illetően, lévén hogy egyesek, az adott kultúra alapismeretei hiányában, másképp, más alapokon, másfajta inerpretációs lehetőségekkel olvashatók?*

– Elbeszéléseimet és regényeimet angol, francia, német, olasz, spanyol, szerb, szlovén, macedón, bolgár, magyar, török, kínai, dán, orosz és héber nyelvre fordították, melyek vagy önálló kiadásokban, vagy antológiákban, folyóiratokban jelentek meg. Magyar nyelven három regényem látott napvilágot, az általam lefordított *Zogru*, *Lizoanca* és *Ártó receptek könyve*, illetve a Nagyvilágban publikált *Cristian* és *The Winner* László Noémi tolmácsolásában. Őszintén szólva nehéz rajongókat szerezni más nyelveken, de vannak olvasóim. A legnagyobb sikereket a magyar és spanyol nyelvre átültetett *Lizoanca*, a német nyelvű *Fantoma din moară*, az olasz nyelvű *Omulețul roșu*, illetve a Santiago de Chilében megjelent, spanyol nyelvű *Zogru* aratta, ebből is látszik, hogy más-más kultúrákban különböző témák keltik fel az olvasók érdeklődését. Az említett regények mellett meglehetősen nagy visszhangot váltott ki néhány elbeszélésem is a kritikusok és olvasók körében egyaránt: az olasz nyelvű *Ginecologii mei* [Nőgyógyászaim], az angol nyelvű *Măna lui Bill Clinton* [Bill Clinton keze], illetve az angol nyelvű, Koppenhágában publikált *Un sfert de oră apăsător* [Egy nyomasztó negyedóra].

Egy lefordított szövegnek hosszú és bonyolult utat kell bejárnia. Először is igen nehéz meggyőzni egy kiadót, ha nem olvassák el a teljes lefordított szöveget. Többnyire egy részletet vagy szinopszist küldök el nekik, és a legtöbb kiadó ezzel kockázatot vállal, hiszen lehet, hogy olyan regény megjelentetésére vállalkozik, mely a stílusát tekintve jól megírta, viszont lehet, hogy összességében nézve rossz felépítésű.

Továbbá olyan fordítót is nehéz találni, aki nem árul el téged, aki megőrzi az írói szellemet. Ehhez tehetségre, filológiai műveltségre van szükség. Szerencsém van a fordítóimmal, nem panaszkodhatom. Természetesen azok a könyvek, amelyek magukért a fordításaikért kaptak

dicséretet, nagyobb eséllyel indultak. Ebben a helyzetben van az *Omulțul roșu* Roberto Merlo kitűnő olasz fordításában, illetve az *Ártó receptek könyve*, melynek bemutatása alkalmával te magad átvehetted a Magyar Írószövetségtől a Hieronymus-díjat.

De még így is, a megjelenés után is meglehetősen nehéz egy könyv népszerűsítése, mert megkívánja a szerző minél több síkon való bevonását is: különféle eseményeken való részvételt, író-olvasó találkozót, illetve interjúkat, melyek az adott könyvre felhívhatják a sok más könyv által bombázott olvasók figyelmét. A legtöbb esetben épp hogy egy-egy könyvbemutatóra eljutok, egy idegen országban ugyanis, ahol nem vagy ismert, nem olyan egyszerűek a dolgok, mint odahaza.

– *A könyvbemutatókon kívül számos más eseményre is meg szoktak hívni: hazai és nemzetközi könyvvásárookra, író-olvasó találkozókra, konferenciákra, tévé- és rádióadásokba, vitákra, és nem utolsósorban iskolásokkal és egyetemistákkal szervezett találkozókra. Miért tartod ennyire fontosnak, hogy rendszeresen látogasd Bukarest és számos más romániai város iskoláit és egyetemeit?*

– Általában azért veszek részt nemzetközi rendezvényeken, mert ilyenképpen megismerhetek írókat, kiadókat, érezhetem az egyetemes irodalom pulzusát. De leginkább iskolákba szeretek ellátogatni, itt vannak ugyanis a legőszintébb olvasók, akik vevők a fikcióra. Főleg az utóbbi időben olyan olvasónemzedék nőtt fel, amelynek tagjai elsősorban például az Art Kiadó könyvein nevelkedtek: ez a kiadó olvasóklubokat hozott létre és támogat. Szeretek fiatal értelmiségiekkel találkozni, mert úgy gondolom, hogy tanulhatok tőlük. A felnőttek sokszor olyan kérdéseket tesznek fel, melyekről úgy gondolják, hogy az író kedvére vannak, azaz kímélni akarják őt. Ezzel szemben a fiatalok brutális kíváncsiságról tesznek tanúbizonyságot, és lényegében ez visz közelebb napjaink történelmének velejéhez.

– *Kérlek, mesélj röviden az utolsó regényedről, a Logodnica címűről, mely 2017-ben jelent meg, és melynek születése nem mondható mindennapinak.*

– Megrendelés volt, s replika lett belőle. Egy norvég férfi elbeszélő regénye ez, aki csalódott egy, a vidékeinkről való nő szerelmében, akit, az én nézőpontom szerint, kihasznál.

– *Néhány napja tértél haza Kínából, ahol egy bő hónapot töltöttél. Kik, milyen céllal hívtak meg, milyen rendezvényeken vettél részt? Mi lehet ér-*

dekes a kínai írók és olvasók számára egy román író nő személyében és tevékenységében? Merő véletlen lenne-e, hogy pont az Ártó receptek könyvét fogják kínaira lefordítani? – Mint tudjuk, a macska fontos szerepet játszik a kínai hiedelmekben és mítoszokban...

– Kínát és Romániát régi kapcsolatok fűzik egymáshoz, és pontosan azért fogadtak olyan jól, mert Romániából érkeztem. Ez alatt az egy hónap alatt számos beszélgetésen, felolvasáson, kiadókkal, fordítókkal, írókkal való találkozókon, illetve kultúrkiránduláson voltam: láttam például a mitikus Szecsuánt. De ennek a kirándulásnak a legszébb része a regényem megjelenésének lehetőségéhez kapcsolódik, melynek egyelőre csupán részleteit fordították le és jelentették meg két antológiában, egyet Pekingben, egyet pedig Goangzhouban. Ami az adott részek kiválasztását illeti, mint ez általában lenni szokott, a fordító döntése volt.

Azt is fontosnak tartom elmondani, hogy számomra egyszerűbb olyan írókkal kapcsolatot kialakítani, akik szintén megtapasztalták a kommunizmust. Még ha nem is tetszik annyira, közös múltból beszélhetünk, egy olyan kommunikációs kódról, melyet nagyon is jól ismerünk. Amikor a tavalyi Frankfurti Nemzetközi Könyvvásáron bemutatták a *Fantoma din moară* című regény német nyelvű fordítását, rájöttem, hogy a hallgatóság soraiban olyan emberek ülnek, akik hozzám hasonlóan átmentek a csernobili robbanást követő ködös napokon, tudják, mi a katonai felkészítő óra az iskolában, vagy mi fán terem a pártgyűlés egy kommunista rendszerben. Nem értem jöttek el a könyvvásárra, de mint kiderült, hallván a hangszórókból a felolvasást, odagyűltek a vásár különböző sarkaiból. Nem magáért a regényért, hanem hogy csatlakozzanak a közös kemény múlthoz, és ez a dolog képezte a beszélgetés alapját, ez szülte a kérdéseket.

– Egy „standard” kérdéssel zárnám a beszélgetést, további sikereket kívánva: mik a terveid a közeljövőre, min dolgozol, miről álmodozol mostanság?

Tavaly ősszel, amikor Budapesten találkoztunk, ugyanezt kérdezted. Kijöttünk hármasan a rádiótól, Erős Kinga barátunkkal együtt, és egy fotót készítettünk magunkról, háttérben a lágy szél borzolta rozsdabarna falevelekkel. Arról az utcáról, ama bizonyos felejthetetlen őszi napról indít a következő regényem, egy szerelmi történet.

JÓD

TUDOR GANEA TÖRTÉNETE ALAPJÁN
ILLUSZTRÁLTA ROBERT OBERT

FORRÓ OLAJ A MELLKASOMBAN.

EZ EGY CSOMÓ, MELYNEK
JÓL MEGHATÁROZHATÓ
TŰSZŐS JELLEGE
VAN. EGÉSZ
NAGY.

FESZÍTÉST ÉREZTEM A
DOBHÁRTYÁMBAN, MINTHA A
FORRÓ OLAJ KITÖRT VOLNA
RAJTA KERESZTÜL...

EGY KIS TUMOR.

MINDEN SZEM RÁM SZEGEZŐDÖTT, TUDTÁK.
BIZTOSAN ÉREZTÉK A BELSŐ RENGÉSEKET

CSEND.
ARRA VÁRTAK, HOGY MEGFORDULNAK.

KÜLÖNÖS PETYHÜDTSÉG. KIMERÜLTSG (AMI CSIKLANDOZ.
A HALÁL KÖZELSÉGE CSIKLANDOZ. MINDEZIDÁIG EGY SZOROZATBAN
VOLTAM. MOST EGY FILMBEN VAGYOK, MELYNEK VÉGE LESZ.

MűFAJ: SCI-FI, 33 ÉV, 183 CM MAGAS, 83 KG, EGY
MEGLEHETŐSEN CSÚNYA, KIS-NAGY TUMOR SÚJTOTTA.
GÓLIÁT VOLTAM EGY BIBLIAI SCI-FI ADAPTÁCIÓBAN,
DÁVIDDAL JÁTSZOTTAM A BETHESDA 4 CSOMÓBAN.

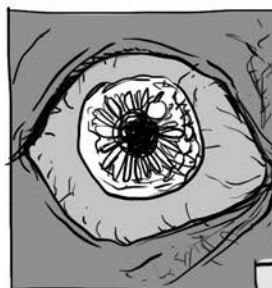
ATTÓL A NAPTÓL FOGVA MINDENHOL LÁTTAM ŐKET, HIRTELEN A
CSOMÓK VILÁGÁBAN ÉBREDTEM, ELEINTE TÖBB EZERREL.

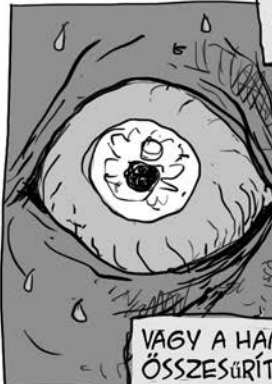
KALEIDOSZKÓPIKUSAN
PULZÁL A LINÓLEUMMINTÁZATON.

AZ ORVOSI RENDELŐBEN MINT
VATTAGOLYÓK

A POCSOLYÁKBAN, AHOL A FELHŐK
BOLYHOS DAGANATNŐVEKEDÉSEKKÉNT
TÚKRÖZŐDNEK

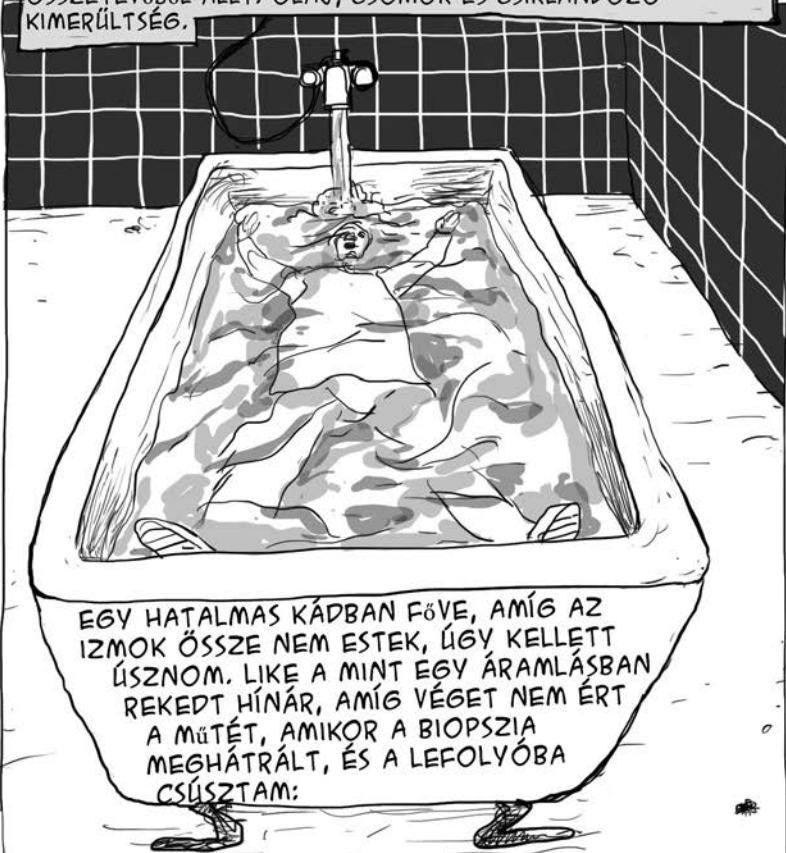
VÁGY A HAMBURGEREKBE, KOLLOIDJUK SISTEREK,
ÖSSZESÜRÍTETT CENTROFOLLIKULÁRIS ÖSSZETÉTELBE

AZ OLAJ.

AZ OLAJ, AMI ELOSZLATTÁ A SZAVAIMAT, AMELYBEN
MEGSÜTÖTTÉK ÉS MEGRÁGTAK, MINT EGY ELSZENESÉDETT

A PAJZSMIRIGYKIMETSZÉST HETEKSEL MEGELŐZŐ PORKOLT HÁROM
ÖSSZETEVŐBŐL ÁLLT: OLAJ, CSOMÓK ÉS CSIKLANDOZÓ
KIMERÜLTÉG.

EGY HATALMAS KÁDBAN FÖVE, AMIG AZ
IZMOK ÖSSZE NEM ESTEK, ÚGY KELLETT
ÚSZNOM. LIKE A MINT EGY ÁRAMLÁSBAN
REKEDT HÍNÁR, AMIG VÉGET NEM ÉRT
A MŰTÉT, AMIKOR A BIOPSZIA
MEGHÁTRÁLT, ÉS A LEFOLYÓBA
CSÚSZTAM:

TŰSZÖS PAPILLÁRIS RÁKOS DAGANAT.
RÁK: RÁKOCSKA. JÓ ÖREG RÁK.

A PAJZSMIRIGY NEM TÁVOLÍTHATÓ EL TELJESEN. A SEBÉSZ ANNYIT METSZETT KI, AMENNYIT CSAK TUDOTT, DE NEM TUDTA TELJESEN ELTÁVOLÍTANI. ÍGY A MEGMARADT RÉSZEKET KI KELL ÉHEZTETNÜNK.

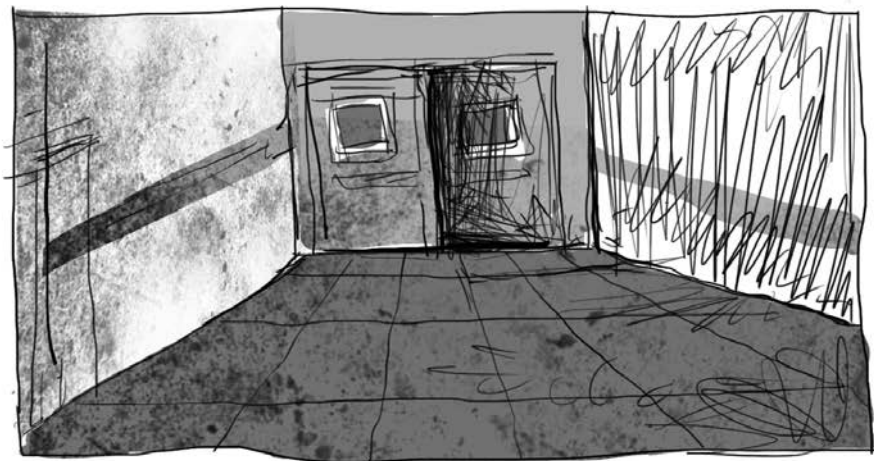
HOGYAN? EGYSZERŰ: NINCS TÖBB EUTHYROX. EGY HÓNAPIG, MESTERSÉGES PAJZSMIRIGY-ALULMŰKÖDÉS ÁLLAPOTÁBA TESZÜNK, AZOK A DARABOK MEGŐRŰLNEK!

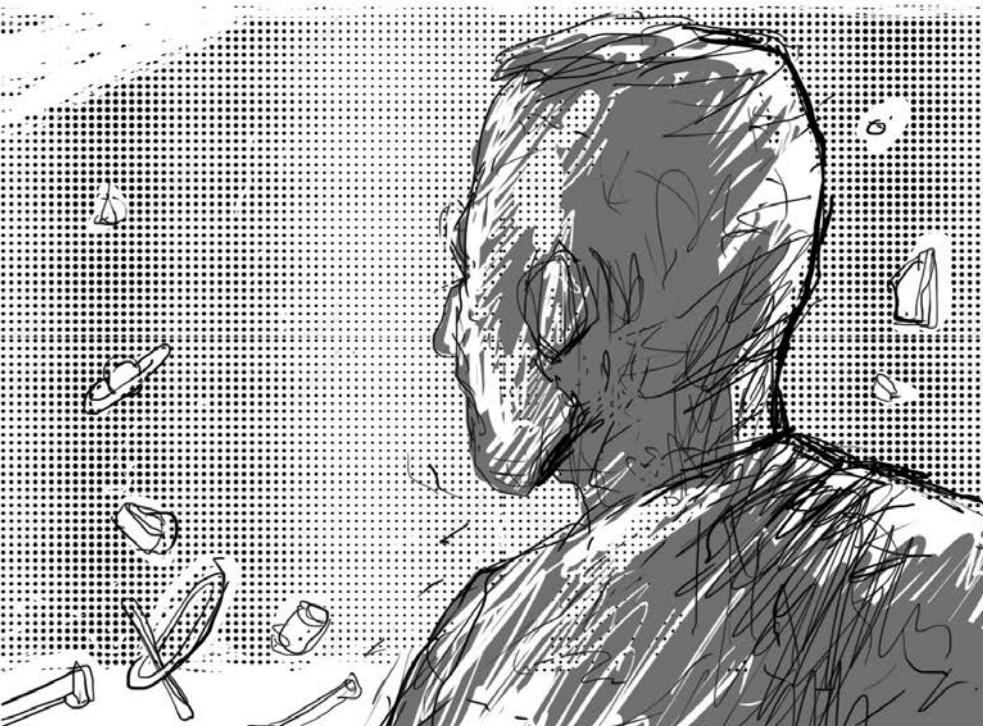
A TSH EMELKEDIK, A MEGMARADT RÉSZEK ÚGY FOGNAK KÖNYÖRÖGNI A JÓDÉRT, MINT EGY CUKORKÁÉRT, ÉS AMIT ADUNK, AZ RADIOAKTÍV LESZ. ÚGY ESZIK MEG, HOGY NEM TUDJÁK, MÉRGEZETT. ÍGY ADDIG ÉGETJÜK ŐKET, AMIG MÁR SEMMI NEM MARAD BELŐLŰK. MAJD MEGLÁTOD!

JÓDOT ADUNK NEKED, ÉS MEGGYÓGYULSZ!

NEM EMLÉKSZEM ARRRA, MIT ÁLMODTAM. DE TÉNY, NEM EMLÉKSZEM EGY ÁLMOMRA SEM AZ ELMÚLT 306 ÉVBŐL. 12 JÓDOZOTT BETEGBŐL SENKI SEM EMLÉKSZIK AZ ÁLMOKRA. JOBB ÍGY. AZ EGÉSZ NEMZET EGYVETÉRT ABBAN, HOGY ÍGY JOBB. SENKI SEM TUDHATJA, MIT IDÉZHETTÜNK VOLNA ELŐ... ISTEN ŐRIZZ!

Ana Bantoş

A MOLDOVAI ROMÁN IRODALOM

A Dnyeszter és a Prut által közrefogott területek kortárs román irodalmáról való értekezés bevezetéseként elkerülhetetlennek tűnik a 20. századi előzményeket röviden áttekinteni. A század kettéosztásának irodalomtörténeti tradíciója alapvetés mind a moldáv, mind a román irodalomtudományi diskurzusban. A felosztás alapját az irodalmi élet második világháborút követő példátlan felpezsdülése adja, eszerint pedig a két világháború közti, illetve a '45-öt követő időszakokról szokás beszélni. Előbbiben a besszarábiai irodalom fejlődési irányai jórészt megegyeznek az egyéb román nyelvű irodalmakban tapasztaltakkal, bár a helyi jellegzetességek mindig is jól láthatóak. A legfőbb téma a kisebbségi irodalmakban is a népiesség és a modernizmus közti választás kényszere. A kor jelentős alkotói a Viața Basarabiei [Besszarábia Élete] című lap köré csoportosulnak, ennek főszerkesztője Nicolai Costenco (1913–1993). E társaság minden tagját teljes elutasítás kíséri az 1940-ben uralomra kerülő rezsim részéről, sőt a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaságban a korábban elismert szerzők szinte kivétel nélkül tiltólistára kerülnek. A moldovai román irodalom e szegmensének revideálására csak 1989 után kerülhet sor, ekkor értelmezik újra Alexei Mateevici (a Moldovai Köztársaság jelenlegi himnuszának szerzője), Constantin Stere, Pan Halippa, Gheorghe Madan, Ion Buzdugan, Vladimir Cavarnali, Teodor Nencev, Vasile Luțcan, Magda Isanos, Al. Robot, Sergiu Matei Nica, Andrei Ciurunga, Eugeniu Coșeriu és több más jelentős szerző munkásságát.

A második világháborút követő évek irodalmi és egyéb kulturális történéseit a proletárkultúra keretei határozzák meg, amelyeknek kisebb mértékű lazulását Sztálin halála után a hruscsovi politika teszi lehetővé. A békeidőkben bemutatkozó szerzők közül egyesek részben vagy egészben alkalmazkodnak az új rendszerhez, így Andrei Lupan (1912–1992), Emilian Bucov (1909–1984), Bogdan Istru (1914–1993),

Liviu Deleanu (1911–1967), és mások, úgymint George Meniuc (1918–1987) vagy Vasile Coroban (1910–1984) és Ion Vasilenco (1926–1977) irodalomtörténészek és kritikusok ellenállnak a rendszer nyomásának, noha ez nem marad következmények nélkül.

Az ötvenes évek végén, hatvanas évek elején fokozatosan váltja fel a moldovai falut középpontba helyező irodalom az addigi kizárólagos munkásmozgalmi jellegű írásokat. Az új formák egyikének első képviselője Ion Druță (1928–), akinek első elbeszéléskötete *La noi în sat* [Nálunk a faluban] címmel 1953-ban jelenik meg. Ezt követően is publikál prózát, többek között a *Frunze de dor* [A vágy levelei], *Povara bunătății noastre* [A jóságunk terhe], *Clopotnița* [A harangtorony], *Întoarcerea țărâniilor în pământ* [A por visszatérése a földbe], *Ultima lună de toamnă* [Az őszi utolsó hónapja], *Biserica albă* [A fehér templom], illetve színműveket *Casa mare* [A nagy ház], *Păsările tinereții noastre* [Fiatalságunk madarai], *Sfânta sfințelor* [A szentek szentje], *Doina* [Dojna], *Cervus divinus* címeiken. Druță régi idők mitikus tartalmaival átszőtt írásai egy régi-új értékrendszert elevenítenek fel, amelynek középpontjában az emberi méltóság és a nemzettudatát veszített ember moralitása áll. Egy közösség (vagy a *Clopotnița* című regényben nevesítve Căpriana falu) „pár száz évet átölelő” krónika elvesztése szimbólumként szolgál az emlékezet- és így identitásvesztésre, amelyet Csingiz Ajtmatov például *Az évszázadnál hosszabb ez a nap* című regényében a mankurt karakterén keresztül ábrázol. „Az ember viszont az emlékezés tehetségével bír, tudattal rendelkezik, ebből következően pedig felelős azért, hogy ismerje saját népének történelmét?”¹ – teszi fel a választ nem igénylő kérdést Horia Holban, a *Clopotnița* falusi tanítója diákjainak. Keith Hitchins New York-i történész, román akadémiai tag egy tanulmányában Holban karakterét magával a szerzővel állítja párhuzamba, akik a történelemre mint az emlékezet őrzőjére és a legfőbb morális irányadóra tekintenek.² Druță regényeiben és drámáiban is az irányt vesztett, a „feltöredezett mitikus közösségekben” a humán értékektől eltávolodott ember útkeresését mutatja be, szereplői félik a valóságot, ez pedig nagyfokú alázatosságra készíti őket. Az egyes személyiségek szabadsághoz való viszonya mindig az aktuális történelmi állapotnak megfelelően alakul, így pedig a megírt karakterek időnként – ironikusan – meghaladják a szerző valós lehetőségeit.

1 Ion DRUȚĂ, *Scrieri*, 3., Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1990, 48.

2 Keith HITCHINS, *Istorie și identitate în românele lui Ion Druță = Fenomenul artistic Ion Druță*, szerk. Mihail DOLGAN, Editura Tipografia Centrală, Chișinău, 2008, 103.

A hatvanas évek jelentős szerzői és művei: Vasile Vasilache (1926–2008): *Povestea cu cocoșul roșu* [Mese a vörös kakasról], Aureliu Busuioc (1928–2012): *Singur în fața dragostei* [Egyedül a szerelemmel szemben], Vladimir Beșleagă (1933–): *Zbor frânt* [Megtört repülés], Serafim Saka (1935–): *Vămule* [A vámok], Vlad Ioviță (1935–1983): *Răsul și plânsul vinului* [A bor sírása és nevetése], Spiridon Vangheli (1932–): *Băiețelul în coliba albastră* [Fiúcska a kék kunyhóban].

Vasile Vasilache az elnyomó rendszerben is a modernizmus keretein belül mozog, *Povestea cu cocoșul roșu* (1966) című regényében játékosan, népies hangvételben igyekszik kielégíteni korunk emberének mesére, történetmondásra vonatkozó vágyát. Számára az irodalom egy nyitott történet, amelyet élettel kell megtölteni. Ars poeticája, hogy létezik egy egyetlenes ősi eposz, amely évezredekig képes még alapanyagul szolgálni, amely „élénkíti a szellemet és erősíti az embert... Nem kell mást tennie az embernek, mint hogy megőrzi ezt az örökséget.”³

Vladimir Beșleagă *Zbor frânt* (1966) című műve a moldovai új román regény egyik remeke, amely a modern lélektan elvárásainak megfelelően elemzi a második világháború tragikus történéseinek pszichológiai következményeit a gyermek főhős, Isai történetén keresztül. A modernizmus narratív újításaival és esztétikai igényével él Aureliu Busuioc és Serafim Saka az említett regényekben. A hatvanas években az említett műveken keresztül a moldovai román irodalomban is jól leírhatóak a Romániában lezajlott regényformai és esztétikai modernizáló folyamatok.

A hatvanas években a líra műnemében is végbementek azok a természetes változások, amelyek szükségessé tették bizonyos esztétikai és morális kiindulópontok kijelölését, amelyek egyesek éleslátása és egyúttal áldozatkészsége révén lehetővé tették, hogy az irodalmat olvasó közönség közelebb kerüljön az Igazsághoz. Az akkoriban eltitkolt történelmi igazság feltárása érdekében az alkotóknak az olvasói intuícióra kellett hatniuk, mélyebb jelentésrétegeket kellett a szövegekben elrejtetniük. Ezen a téren egészen új lírai környezetet kialakítva alkottak jelentőset a kor költői – Grigore Vieru (1935–2009): *Numele tău* [A te neved], Liviu Damian (1935–1986): *Sunt verb* [Ige vagyok], Dumitru Matcovschi (1939–2013): *Casă părintească* [Szülői ház], Victor Teleucă (1932–2002): *Îmblânzirea focului* [A tűz megszelídítése], Pavel Boțu (1933–1987), Ion Vatamanu (1937–1993): *Monologuri*

3 Vasile VASILACHE, *Nu-mi place să-i fac pe alții vinovați* (interjú) = Serafim SACA, *Pentru tine bat...*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1988, 394.

[Monológok], Anatol Codru (1936–2010): *Îndărătnicia pietrei* [A kő csökönyössége], Gheorghe Vodă (1934–2007), Petru Cărare (1935–2019), Anatol Ciocanu (1940–2012): *Cântece de-acasă* [Hazai énekek]. E költők a hazai nagyokkal, Nicolae Labișsal, Nichita Stănescuval, Marin Sorescuval és Ioan Alexandruval egy időben az éberséget, az alázatosságot, az emlékezethez való visszatérést, egy primer univerzum kialakítását, az intellektuális és dionüszoszi megismerés eredendő ketősségét és a játékosságot tematizálják.

Fontos megemlíteni, hogy a helyi irodalom két ellentétes élményből táplálkozik ez időben: egyik részről meghatározó a zárt etnocentrikus álláspont, másrészről erős a különböző kultúrákkal és irodalmakkal való dialógusteremtésre vonatkozó vágy. Cél a helyi öröklött formák megtartása, egyben pedig a zárt körből való kilépés, e szűk horizont meghaladása, ezáltal pedig idegen értékek gyümölcsöző recepciójára nyitni.

Grigore Vieru a falusi ember mély ismeretére építi líráját, fontos témája például az anya – jó értelemben vett – egyszerűsítő gondolkodásmódja, amellyel az élet komplex helyzeteit képes felismerni. Versei az élet szent dolgaira irányuló hosszadalmas keresések, amelyek mindig az anya, a gyermek, a szülői ház és a falu témakörén belül jutnak nyugvópontra, itt egy örök időtlenségbe, állandó közelségbe, ősi egységbe fordulva. Az egyszerű, már-már archaikus élet és az ősi gyökerek keresésének tematikájához szélsőségesen egyszerű nyelvhasználatot párosít Vieru. A szülői szentség szoros kapcsolatban áll e versekben egy belső istenélménnyel és a nép néma szenvedésével. Ilyen mélységben egy harmonikus, vallásos belső világ képződik meg, melynek központi fogalmai az imént említett falusi világhoz kapcsolódó elemek. A belső szabadságért és egyúttal az elidegenedés ellen vívott harc állandó sikere adja az erőt az élet effajta szeretetének megénekléséhez. A mély, érzelmes tematika mellett kiemelendő a személyes és a közösségi emlékezet kérdéskörét erősítő, kiemelkedő nyelvi tudatosság Vieru verseiben, ahogyan ez Alexei Mateevici esetében is megállapítható.

Az előzőek ellenpéldája Liviu Damian egész életműve. Életművének sarokpontjai az apa tisztelete, a saját határait szüntelenül kutató ember, az ősi identitás és emlékezetek megtalálására irányuló állandó kísérlet, a logosz és történelem korrelációja. Miközben Vieru verseinek közös állandóját az Anya képzete adja – ezzel a történelemtől való visszahúzódást mint fő narratív attitűdöt megjelölve –, Damian művészetének az alapját az apa és az apához kapcsolódó vallási és kul-

turális viselkedésminták képzik, legfőképpen a folyamatos útkeresés és önmagunk meghaladása. A nőiségtől való eltávolodás minden bizonnyal a 20. század romlottságára és igazságtalan voltára vezethető vissza. A modern nyugati nyelvfilozófia szóközpontú elméletét átértelmezve egy olyan nyelvi modellt alkot meg, amely az ige mítoszára épít. Verseiben az olvasó felismerheti a régi ünnepeken, a gyermekkor csodálatán, a szabadságra való törekvés kínzó erőfeszítéseiben és az ösztönös emberi versengésen keresztül kijelölhető értékrendszert, amely az állandó emberi újjászületésnek keretet és értelmet ad. Verseiben a hétköznapi és a csoda határozottan elkülönülnek egymástól. Számára az ige egy olyan kulturális konstrukció a légtüres térben, a nemlétezésben, amely a nép emlékezőtehetségében nyeri el végső formáját és egyben lényegét. Ez magyarázhatja életművének zárófejezetében a történelmi érdeklődést, amely saját korában a rendszer sajátosságai okán nem találhatott elismerésre.

Anatol Codru, Vlad Ioviță és Gheorghe Vodă az *autenticizmus* szerzői. Írásmódjuk legkönnyebben a korabeli román filmes hagyományokon/beszédmodokon keresztül közelíthető meg. Codru a metaforák mestere, akinek életműve minden pontján a 20. századi Európa szellemi hanyatlásához kapcsolódik. Az örökkévalóság hallucinatív víziójának megbomlása kéz a kézben jár nála az önmagunkról való megfélekedéssel. Az ötvenes évek szocreál irodalmát ekkorra felváltja egy olyan alternatív univerzum, amelyben a vers műfajának legfőbb hatása a természetes, ősi létezésbe vetett hit visszaállítása kell legyen. Gheorghe Vodă a hatvanas évek végi köteteivel szándékosan közelít a romániai irodalmi körök munkásságához, azok jellegzetességeihez, így pedig jól látszik az az egyértelműen vállalt direkt narratív stílus, amelyen keresztül társai is a dísztelen hétköznapit, az egyszerűséget keresik verseikben. A lírai hős „mezítláb jár” a dél-bessarábiai sivár tájon, a költő szülőföldjén, akinek célja immáron nem a lázadás, hanem egy minimális kritikus gondolkodás bevezetése, amellyel az olvasó figyelmét a jelen valóság felé fordíthatja.

Az autentikushoz való visszatérés Anatol Codru verseiben az élet őszinte szeretetéből indul ki, amely képes feloldani a század általános idegenségét és ridegségét. Alapja a végül szükségszerűen teret nyerő, építő szolidaritás. Központi eleme a napsütés, a madarak, a hársfavirág, a búzamező, a kenyér, a kút, a halál, a ló, a szárnyas jószág, a tej, a juh és a kocsikerék. Verseiben a kő és a hegyek lélegeznek. A túlélésre be rendezkedett, európai, modern emberi lét filozófiája illuzórikus meta-

forába rejtve így szól: „Tőlem, uram, nem tudja csak úgy egy-kettőre elvenni a fájdalmat...”⁴ Az elvárások elterülnek, akár a világ rothadt selyemtakarója: „amikor megremeg a ház, a balszerencse is kikel és a semmibe zuhan, a fokozatosan összehúzódó örökkévalóságba”.⁵ Az omladozó örökkévalóság vízióképe az én elfeledésével társul. Ilyen módon állítja helyére az autenticitást Anatol Codru.

A zárt horizonttal való küzdelem jellemzi Victor Teleucă költészetét, amelyben nyomon követhető a vágy, hogy csatlakozzon a világirodalmi párbeszédhez olyannyira, hogy az intertextualitás határozza meg költészetének létmódját. A szerző ugyanakkor elkötelezett a műnemek és műfajok keveredése iránt, írásaiban egyenrangú értéket képvisel az epika, a líra és a képiség. Nagy követője T. S. Eliotnak abban az értelemben, hogy a vers elszemélytelenítése nem az érzelmek felszabadítását szolgálja, hanem önmaga felszabadítását az érzelmek alól, és nem a személyesség kibontására alkalmas leginkább, hanem éppen az ettől való eltávolodásra. Kifejezés a kifejezésben, forma a formában, metafora a metaforában – így körvonalazza azt az elképzelést, amely a széles kulturális reflexión alapul. „Közeledem feléd, hogy megértsem magam. Egymagamban képtelen vagyok erre. Elkötelezettség az univerzális iránt.”⁶ – egy olyan út, amelyet a posztmodern követők folytatnak majd.

Teleucă – és ez a hatvanas nemzedék általános igénye – a régi elbeszélésmódot kulturális párbeszédé alakítja. Ezt az irányt folytatják a hetvenes évek új írói, akiket az érzékek és az intellektus szubjektivitásának különválasztása érdekel leginkább. Egy új nemzedék bontogatja szárnyait, akik első köteteiket a *Debut* [Debütálás] sorozatban publikálják. Kiemelkedő költők és köteteik: Leonida Lari (1949–2011): *Piața Diolei* [A Diolei-tér], Nicolae Dabija (1948–): *Ochiul al treilea* [A harmadik szem], Vasile Romanciuc (1947–): *Genealogie* [Genealógia], Marcela Benea (1948–): *Zestre* [Örökség], Efim Tarlapan (1944–2015): *Scuzați pentru deranj*, [Elnézést a zavarásért], Leo Butnaru (1949–): *Aripă de lumină* [Fényszárny], Iulian Filip (1948–): *Neimpăcatul meșter* [A kibékíthetetlen mester], Ion Hadârcă (1949–): *Zilele* [A napok], Serafim Belicov (1947–): *Veghe* [Virrasztás]. Kiemelkedő prózaírók és műveik: Nicolae Vieru (1947–1995): *Vânt și lumină* [Szél és fény], Victor Dumbrăveanu (1946–2011): *Insula de coral* [A korallsziget], Nicolae

4 Anatol CODRU, *Întâmplarea mirării*, ARC, Chișinău, 1998, 56.

5 *Uo.*, 98.

6 Victor TELEUCĂ, *Ninge la o margine a existenței*, Editura Cartea Moldovei, Chișinău, 2002, 158.

Rusu (1948–): *Pânzele babei* [Az öregasszony hálói], Vlad Zbârnciog (1943–): *Flăcări albastre, portocalii* [Kék-narancssárga lángok]. Ezt a generációt, mely végül az esztétikai és szociokulturális értelemben vett útkeresése révén a hatvanasok generációjához tapad, a lírába hozott újító szándék köti össze, mely a szocreál ideológia csökkentett jelenlétében nyilvánul meg. Ehhez hasonlóan a prózai megszólalásmód újabb törekvése is az ideológiai keretektől való eltávolodásban körvonalmazódik. Ők lesznek azok, akik '89-ben a nemzeti emancipáció oldalán szállnak harcba és megváltoztatják a lírai hangnemet, arra törekedve, hogy minél közelebb maradjanak a nép, a társadalom igényeihez. Megemlíteném, George Munteanu Eminescu-kutató megfigyelésével élve, hogy ennek az időszaknak egyik szimbóluma éppen Eminescu lesz.

A hetvenes évek irodalmi állapotát leginkább az irányított rendezési szándék írja le. Továbbra is központi téma az emlékezet, ám a nyugati tendenciákkal szemben – ahogy a keleti blokkban általában – itt csakis az elnyomó hatalommal szemben lehetséges ezt megközelíteni és körüljárni. Ennek az időszaknak egy különleges figurája Arcadie Suceveanu (1952), aki a hetvenes években kezd publikálni, majd a méltán híres nyolcvanas nemzedék körében találja meg a helyét. Költészetében mindegyre a csodát keresi, az álmok világa felé nyit, bár tudatában van annak, hogy ott nem várja senki. Ez a drámaiság világa. A korai publikációkat átható érzékek serdülőkori túladását (eszünkbe juthatnak korábbi kötetei: *Mă cheamă cuvintele* [Hívnak a szavak], *Țărnuț de echilibru* [Egyensúlypart] *Mesaje la sfârșit de mileniu* [Üzenetek a millennium végétől], *Arhivele Golgoței* [A Golgota archívumai], *Eterna Danemarcă* [Örök Dánia], *Înfruntarea lui Heraclit* [Hérakleitosz legyőzése], *Mărul îndrăgostit de vierme* [Az alma, amelyik beleszeretett a kukacba], *Cavalerul Înzadar* [A Hiába-gavallér], *Corabia de la mansardă* [Hajó a manzárdról], *Arca dies* [Dies bárka], *101 poeme* [101 vers], *Cafeneaua Nevermore* [Nevermore kávézó], *Ființe, umbre, epifanii* [Lények, árnyak, epifániák], *Profesionist al himerei* [A kiméra szakértője]) felváltja egy, a gyermekkorban a paradicsomot jelentő atyai ház elvesztéséből eredő fájdalmas, drámai hangvétel. A saját belső világában való tévelygéséről így ír: „[...] hirtelen a fiatal sas / kőként zuhan alá / karmai közé kapja az egeret / mely már nem szabadul / a fűben // A valóság vérrel telik meg / a kiáltás ezer darabra töri szét / a reggeli levegőt // A lét egysége kompromittált / szomorúbb a valóságnál / a szellem végső zsákmányként csüng / a sas csőréből, mely az égbe tart” (*Viața ca alibi* [Alibi-élet]). A megszokott szenzualitás

helyett játékos úton keresi a vágyott értékideált, így végül egy másfajta szabadsághoz jut el, egy olyan világhoz, amelyben a költő szelleme tükröződik. Az abszolút efféle kutatása természetesen egyfajta narcisztikusságba fordul, mely összetéveszti magát a költészettel. A vers képeinek expanziója és az intimitás ellentétes ereje oda-vissza hatnak, egymásra távoli történelmi távlatokat nyitnak meg, melyeket évszázados tragédiák kísérnek, illetve a közelmúlt történelméhez kapcsolódó értékpontokat, amelyekről félt, hogy a mai ember megfélemedezik. Ilyen körülmények között a megszólaló az író Suceveanut helyezi előtérbe, akit nem lehet megérteni a meditáció mélysége, illetve a gondolatok és álmok nélkül.

Az emelkedettségtől megfosztott valóság és a prózai megszólalás-mód költészetbe való beáramlása határozza meg a nyolcvanas évek líráját. A tradicionális (bibliai, antik és középkori) képzeletvilág veszi át a modern és posztmodern alkotásmódok helyét. Nem kifejezőeszközeiben változik az új moldovai román irodalom, hanem a tartalom kódolásában. A hangsúly a formaiság felől a személy belső, intim világa felé tolódik el ezekben az években. Az új törekvések kétségtelenül Eugen Ionesco művészetének hatására jelennek meg, miután az a műveiben a poétikus nyelvezet erőtlenségére megsemmisítően mutatott rá. Másként fogalmazva a nyolcvanas-kilencvenes évekre a külső és belső világ konfliktusa válik a nagy alkotások központi témájává, az intim valóság mint referenciapont és a szavak ellenállása a diskurzust magát teszi a líra tárgyává. Ahogy a hatvanas évek helyi irodalma a történelem és etnicizmus két sarokkövére épül, elmondható, hogy a nyolcvanas-kilencvenes évekre a kódok heterogenitása kerül az alkotás középpontjába. A legfontosabb szerzők közé tartozik Eugen Cioclea (1948–2013), „Európa legszomorúbb költője”, Nicolae Popa, Vsevolod Ciornei, Emilian Galaicu-Păun, Lorina Bălteanu, Irina Nechit, Călina Trifan, Claudia Partole, Nicolae Leahu, Lucreția Bărlădeanu, Andrei Țurcanu, Nicolae Spătaru és Mircea V. Ciobanu. A posztmodern szerzők – Eugen Simion szavaival élve – az archetípusok leépítésével foglalkoznak. A kelet-európai irodalom válsága nem írható le a nyugatihoz hasonlóan az individualitás problémakörében, itt az ideológiai és politikai kérdés megkerülhetetlen. Így aztán a posztmodern törekvés, hogy az irodalom problémáit individuálisan oldjuk meg, csak egy bizonyos pontig működőképes az adott helyi viszonyok között. Nyilvánvaló, hogy a jelenben – ahogy a történelem során már sokszor – a feladatmegoldás és a fejlődés nagy időbeli ugrásokon

keresztül és egyes elhanyagolt művészeti tapasztalatok újraélésével lehetséges. Az individualitás azonnal erejét veszti, amint az irodalom egyedüli médiuma, a nyelv feltűnik. Ezért is mondhatjuk, hogy a kelet-európai irodalom identitásának problematikája nem oldható fel nyugati modellekkel. A nyugati hatásoktól való teljes elzárkózás mégsem javallott, már csak a több évtizedes izolált helyzetünk rémképe okán sem.

A moldovai posztmodernizmus alapja minden konszenzusra épülő, kanonizált érték elvetése, ami az etikának az esztétikával való felcserélésével jár. Emilian Galaicu-Păun (1964, megjelent kötetei: *Lumina proprie* [Saját fény], *Abece-Dor* [Ábécé-vágy], *Levițații deasupra hăului* [Gödör feletti lebegés], *Cel bătut îl duce pe Cel nebătut* [A megtaposott viszi a megtaposatlant], *Gesturi. Trilogia nimicului* [Gesztusok. A semmi trilógiája], *Yin Time*, *Țesut viu* [Élő szövet], *10 x 10, A-Z.best*) verseiben például az anyatejet gyakran Cola-Cao helyettesíti, lásd a bajnokok anyáit, akik Cola-Caóval szoptatják utódaikat. A különböző piaci termékek beépítése a szövegbe a nemzetköziség, a globalizáció felé való nyitási igényt szimbolizálja. Hogy ez mennyiben lesz kielégítő az esztétikát szomjazó besszarábiai posztmoderne számára – a jövő kérdése. A krízis másik megnyilvánulási formája a külső politikai támadás. A harmadik és egyben legnagyobb félelmet keltő pedig: a nemzeti kérdés. Ez a három veszélyforrás határozza meg a moldovai irodalom komplex önazonosságát. Ma már újra észrevehetőek a formális rend keresésére vonatkozó igények, új jelenség a tértapasztalatok leképezése, előrekerülnek az irodalomnak a valóság befogadását megkönnyítő aspektusai. Az irodalom újradefiniálására van szükség. E téren természetesen visszafordíthatatlan következménye van a korábbi elnyomó hatalom tevékenységének, amely öntudatlanul megfosztotta az irodalmat évszázados hitelétől. A mai próza önreflexív. Nem a történetalkotáson van a hangsúly, hanem magán az írási folyamaton. Remek alkalmat ad az effajta olvasatra Nicolae Rusu *Pușlamielul* [A naplopó] című, nemrég megjelent regénye. A mai irodalom a belső frusztrációktól való megszabadulásnak is tere. Akár az autobiografikus írásmód, akár a trágár stílus (például Dumitru Crudu *Moartea unei veverițe* [Egy mókus halála] regényében szereplő karakterek esetében) olvasható ekképpen. Függetlenül attól, hogy azok az ismert, hagyományos regények alapján íródnak, nem nélkülözik a polifonikusságot. A posztkommunista irodalmi környezet, az irodalom rendszere, a narráció legitimitása azal jár, hogy az írók egyre magabiztosabban fogalmaznak szociológiai nézőpontból, mintegy a „történelem terhétől” való megszabadulás gya-

korlataként. Mihaela Perciun *Cenușă rece* [Hideg hamu] című regényében olyan helyzeteket hoz létre, amelyek által a szereplők realitáshoz való viszonya érthetőbbé válhat. Pontosabban fogalmazva, megjósolja és fel is próbálja építeni a hatalom és a totalitárius ideológia azon útját, amely megfélemlíti az egyént. Emellett pedig a valóság azon elemei, amelyek még mindig érvényesítésre várnak, a következők: család, migráció, hagyományok. Bár az úgynevezett „fiókirodalom” késve jelent meg, a totalitárius rendszer okozta traumákkal leszámoló szövegek elsőként jelentkező formája az önéletírás lett. Kiemelkedő alkotás Serafim Saka „tényregénye”, a *Pe mine mie, re-dă-mă* [Magamnak magamat add vissza], de érdemes megemlíteni Vasile Vasilache, Aureliu Busuioc, Vladimir Beșleagă, Arhip Cibotaru írásait, ahogy Nicolai Costenco posztumusz megjelent, egyébként már 1955-ben megírt *Povestea vulturului* [A sas meséje], vagy a *Din bezna temniței... Scrisori din Gulag* [A börtön sötétjéből... Levelek a gulágból] című alkotásait is.

A legújabb nemzedék tagja Dumitru Crudu, Emilian Galaicu-Păun, Nicolae Rusu, Val Butnaru, Anatol Moraru és Mihaela Perciun. Ők az irodalom hitelét, azt a jelenkori történelemben visszaágyazva, de egyéni látásmódban, önironikusan és igencsak gúnyorosan fogalmazva próbálják visszaállítani. A jelenkor elbeszélője nem hisz a nagy történelmi narratívákban. Másrészt pedig láthatóvá válik a formától, formahűségtől való eltávolodás folyamata is. Olyan megszólalásmódot keres, amely újfajta módon képes a történelemhez kapcsolódni. Tatiana Țăbuleac 2018-ban megjelent *Grădina de sticlă* [Üvegkert] című könyvéért elnyerte az Európai Unió Irodalmi Díját, amelyben a vitatkozó, de néma düh a traumákkal szembeni ellenállással párosul egy olyan boldogságkeresésben, amely által megmutatja, hogy az egyén nem értelmezhető önmagában, csakis a világban betöltött helyén keresztül.

A kortárs moldovai román irodalomban tehát egy új jelenségről beszélhetünk, mely nem zárkózik el a szétföredezett, nem lineáris időrendű elbeszélésektől, egyrészt időről időre visszatér a régi értékekhez, másrészt pedig a modernizmushoz és a posztmodernhez, és mindkétben természetesen önálló jellemzőket alakít ki és gondolja tovább ezeket.

Fordította Fancsali Róbert

Makkai T. Csilla

EGY RECEPCIÓ VÁLTOZÁSTÖRTÉNETE*Bartis Attila műveinek román fogadtatása*

A magyar irodalom utóbbi harmincévnyi romániai recepcióját tárgyaló tudományos munkák mindegyike érinti azt a problémát, hogy noha 1989 után is jelentős mennyiségű irodalmi alkotást lefordítottak román nyelvre, a megjelent kötetekről nem, vagy csak szórványosan születtek kritikák. Bár viszonylag széleskörűen és alaposan gyűjtötték össze az eddig románul megjelent alkotásokat, alig történt kísérlet arra, hogy egyetlen szerző jelenlétét vizsgálják a kortárs román irodalmi környezetben.

Az eddigi kutatások különböző módszerekkel közelítettek a témához. Vincze Ferenc tanulmánya¹ a fordítást szorgalmazó műhelyek – a Pont Kiadó Conflux programja, a kolozsvári Koinónia Kiadó, a Magyar Fordítóház és az Institutul European – által megjelentetett köteteket vizsgálva megjegyzi, hogy „a fordításra kiszemelt művek kiválasztása erősen esetleges, s nem tükröz semmilyen koncepciót”.² A kötetek recepcióját pedig elsődlegesen a könyvekhez írt elő- és utószavakban, illetve a témát érintő irodalomtörténeti munkákban vizsgálta. Négy román nyelvű magyar irodalomtörténet³ is létezik, amely a romániai magyar irodalmat tematizálja, viszont olyan irodalomtörténeti munka, amely a magyar irodalom egészének folyamatait tolmácsolná a román olvasóközönségnek vagy szaktudományos érdeklődőknek, még nem készült.⁴

Selyem Zsuzsa az 1990 és 2003 között a 22, a Dilema, a Vatra, az Apostrof, az Observator Cultural és a román Lettre Internationale

1 VINCZE Ferenc, *A magyar irodalom román fordítása és recepciója = Túl minden határon*, szerk. JÓZAN Ildikó – JENEY Éva, Balassi, Budapest, 2008, 134–156.

2 *Uo.*, 139.

3 ION CHINEZU, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană*, Editura Revistei Societatea de mâine, Cluj, 1930.; NICOLAE BALOTĂ, *Scriitori maghiari din România*, Kriterion, București, 1981.; GAVRIL SCRIDON, *Istoria literaturii maghiare din România 1919–1989*, Sfînx, Cluj-Napoca, 1996.; SZONDA Szabolcs, *Literatura maghiară din România. Aspecte cronologice și noțiuni de bază*; RHT, Bukarest–Sepsiszentgyörgy, 2008.

4 Ezzel ellentétben 2013-ban elkészült egy német nyelvű magyar irodalomtörténet, mely következetesen kitér a magyar és az európai irodalmi kölcsönkapcsolatokra is. *Geschichte der ungarischen Literatur. Eine historisch-poetologische Darstellung* – szerk. KULCSÁR SZABÓ Ernő, Walter De Gruyter, Berlin–Boston, 2013.

című lapokban napvilágot látott, kortárs magyar irodalmat tárgyaló írásokat vizsgálta.⁵ Ezek részben fordításokat is közöltek, viszont „a válogatások [...] jobbára esetlegesek; fordításkritika nem jelenik meg; a kezdeményezések megszakadnak, a különféle fórumok nem látszanak tudni egymás eredményeiről”.⁶ Balogh Andrea pedig az 1990 és 2014 között megjelent fordítási irodalomról írt tanulmányában,⁷ viszont vizsgálatát az önálló kötet formájában vagy antológiakötetben megjelent kiadványokra szűkítette. Ő is megemlítette a magyar irodalomról szóló román nyelvű újabb szakkönyveket, tanulmányokat, viszont az is körvonalazódik ezekből, hogy többnyire magyar irodalomtörténészek román nyelven közölt tanulmányairól van szó. A meglévő kulturális folyamatok természetes velejárójaként, a romániai magyar írók és irodalmárok képezik sok esetben a hidat, amely átjárhatóságot biztosít a két kultúra között. Ezért egyáltalán nem meglepő, hogy a romániai magyar szakmabeliek tesznek lépéseket annak érdekében, hogy a magyar irodalom román nyelven is reprezentálva legyen. Mindemellett fontos megemlíteni a kiemelkedő és következetes fordítók munkásságát, hiszen sok esetben az ő irodalmi tájékozódásuk határozza meg azt, hogy mi kerül lefordításra.⁸

A kulturális kapcsolatok kétoldalú építése különösen nehéz feladat olyan országokban, amelyek múlt századi történelmét az ideológiai terheltség jellemzi. A magyar irodalomtörténetbe való újrabeíródás és egyáltalán a magyar irodalomtörténet újradefiniálásának retorikája hatja át a rendszerváltást követő időszakot. Ami pedig a romániai magyar irodalom jelenlegi állását illeti: pontosan köztes helyzete miatt több irodalomtörténeti/irodalomtudományi vita is kibontakozott már a témában, de én legpontosabban a Giorgio Agamben szövegeinek gondolatvilágából ismert *bennfoglaló kívütliség* állapotával tudnám leírni ezt a sajátságos helyzetet. Ha a kulturális kapcsoltságot rizomatikus rendszerként sikerülne modellezni, rögtön láthatóvá válhatnának azok a területek, amelyek több kultúra hagyományába is beágyazottak.

Az Erdélyből Magyarországra települt Bodor Ádám, Bartis Attila, Dragomán György és Tompa Andrea megkerülhetetlen szerzői a kor-

5 SELYEM ZSUZSA, *A kortárs magyar irodalom recepciója a román lapokban*, Látó 14. (2003/10.), 37–44.

6 *Uo.*, 44.

7 BALOGH ANDREA, *A magyar irodalom román recepciója a kortárs közegben*, THL2 2014/1., 115–128.

8 Paul Drumaru, Anamaria Pop és Marius Tabacu munkásságára gondolok itt elsősorban.

társ magyar irodalmi szcénának, szövegeik őrzik az erdélyi szociokulturális beágyazottságot, ráadásul mind a magyarországi magyar, mind a román irodalom irányába közvetítenek egyfajta idegenséget. Ennek az idegenségnek az érzékelése is megfogalmazódik Bartis Attila kötetének román recepciójában, viszont azt is láthatjuk majd, hogy a Kádárrendszer fullasztó közegének reprezentációja inkább az ismerősség, otthonosság erejével hat. Mindemellett szövegei egyetemessége lehetővé tett még az a kulcsfontosságú tényező, amely a román irodalom tekintetét a regényekre fordította. Bár az eddig megjelent recepcióméleti tanulmányok nem tárgyalják Bartis román irodalmi jelenlétét – sőt, lefordított kötetei ki is maradnak Balogh Andrea felsorolásából –, a könyveiről megjelent reflexív szövegek sokasága azt bizonyítja, hogy jelenleg Bartis az egyik legismertebb magyar szerző Romániában. Ehhez hozzá kell tenni azt is, hogy az elmúlt tíz évben számos interjú és beszélgetés jelent meg a szerzővel, illetve több romániai irodalmi rendezvény vendége volt az évek során, nem mellesleg, az *Infinitezimal* folyóirat 2018-ban megjelenő *Világ/vileag* című magyar kultúrát tematizáló számában Bartis Attila az egyedüli kortárs magyar író, akinek egy művét fordításban közlik.⁹ A román kulturális közegben elfoglalt helye egy soktényezős folyamat, melynek részét képezik a műveiről született kritikák, recenziók, vélemények. A továbbiakban ezek ismertetése és elemzése következik.

A nyugalom fogadtatása

2001-ben jelent meg Bartis Attila második, *A nyugalom* című regénye, ezt fordították le először románra, a szerző ennek köszönhetően került be a román irodalmi köztudatba. A román nyelvű kötet a forrásnyelven való kiadás után öt évvel, 2006-ban került az olvasók elé Anamaria Pop fordításában. A fordító személyisége is fontos a recepció szempontjából, hiszen egy méltán ismert és elismert szakember munkájáról van szó, akit többek között Esterházy Péter, Nádas Péter, Kertész Imre fordítójaként tartunk számon. *A nyugalom*¹⁰ megjelenése után nem sokkal a kritika homlokterébe került, emellett pedig több társulat is játszott az elmúlt években a szöveg színpadi változatát, ami a regény népszerűsítésében is kulcsfontosságú tényező volt.

⁹ A teljes lapszám itt olvasható: <https://infinitezimal.ro/depozit/numarul-13>.

¹⁰ BARTIS Attila, *Tibna*, ford. Anamaria POP, Paralela 45, Pitești, 2006.

Az elsők között Iulia Popovici közölt recenziót az Observator Cultural folyóirat online felületén. A szerző az autofiktionalitás problémája felől közelített a műhöz, kiemelve, hogy mivel a román és a magyar irodalmi, kulturális közeg meglehetősen különálló egységet képez, román kritikusként valamilyen szinten „védett” attól, hogy a szerzői életrajzhoz tartozó elemek pikantériába fulladó részletei leszűkítsék értelmezését, hiszen korlátozott ismeretei vannak azokról. Ezért állítása szerint értelmezésében csak a szövegre koncentrálni, majd a referencialitás kérdését rövidre zárja: „Mindenki tisztában van azzal, hogy *A nyugalom* autofiktionalis alkotás, hogy Weér Andor története, Bartis személyes története, Weér Rebeka alakját a szerző saját anyjáról mintázta, röviden tehát azt, hogy a szövegben ugyanakkora mértékben van jelen a fikció és a realitás.”¹¹ Megfogalmazása szerint Weér Rebeka számára a színház képezi az egyedül érvényes realitást, akinek gyermekei a fikció szférájából maradt balesetek.¹² Ebből az is látszik, hogy a kritikusnak nem sikerült elszakadni a problémához tartozó fogalmi hálótól. Amikor pedig egy román művel kerül párhuzamba a szöveg, szintén a referenciális elemek jelentik a kontextualizációs kapcsolatot, hiszen kiemelte, hogy Cezar Paul-Bădescu *Luminița, mon amour* című regénye szintén önéletrajzi elemekre épül, és „a szerző életéhez tartozó, morálisan megkérdőjelezhető határhelyzeteket mutat be”.¹³

A fikcionalitás és önéletrajziség keretétől teljes mértékben eltávolodva elemezte a művet Marius Lobonțiu a marosvásárhelyi Vatra irodalmi folyóiratban. Egy elemző, értékelő kritikáról van szó, amelyben a szerző a kötetet a remekművek közé sorolja, nagy regénynek nevezi, mely mégis könnyen olvasható.¹⁴ „Adott egy groteszk, vérfertőző, freudi, beteg történet, mellette pedig az éles társadalmi valóság, mely közel van és amely ellensúlyozza azt [...]”¹⁵ Lobonțiu minimálisan kontextualizálta is a kötetet, egyetlen irodalmi párhuzamot megemlítve, nevezetesen Heinrich Böll *Egy bohóc nézetei* című kötetét, amely nem kizárólag azért fontos párhuzam, mert hangvételében és részint tematikusan is összekapcsolható *A nyugalommal*, hanem azért is, mert ezzel a gesztussal a kötetet rögtön „kirepítette” a kis irodalmak közegeiből, hiszen egy világirodalmi jelentőségű mű ekvivalenseként tárgyalta.

11 Iulia Popovici, *Ficțiune contra autoficțiune*, Observator Cultural 2006. 08. 24., <https://www.observatorcultural.ro/articol/ficțiune-contra-autoficțiune-2/>.

12 *Uo.*

13 *Uo.*

14 Marius Lobonțiu, *Roman bolnav, al nostru, al tuturor*, Vatra 34. (2007/9–10.), 37.

15 *Uo.*

Értelmezésében végig szem előtt tartotta a szöveg két fontos szegmensét: az egyén történetét és a társadalmi hatások összefüggéseit. A társadalmi hatások és a környezet bemutatását valóságosnak, bár elhalványultnak ítélte, „akár egy filmet zene nélkül, amelyben ideiglenesen a szubjektivitás egyedül a szereplőkre maradt”.¹⁶ A romániai és magyarországi államszocializmus ábrázolásában pedig egyaránt a groteszk kategóriáját és a durvaságot emelte ki, melynek következtében „a szereplők voltaképpen azonosak”.¹⁷

Egy újabb szempontot érvényesített Balázs Imre József román nyelven megjelent kritikája az Apostrof irodalmi lapban. Sajátságos pozícióból közelített a regényhez, hiszen a szerző mind a magyar, mind a román irodalmi közegben otthonosan mozog. Ez leginkább abban artikulálódik, hogy a regényt a magyar irodalmi hagyományokba ágyazva tárgyalta, felmutatva a lehetséges előzményeket, miszerint a regény „beépül a magyar próza azon hagyományába, amelyben a periférián való létezés rendkívüli pontossággal kerül megfogalmazásra, pátosmentesen, mintegy nyitva a tragikum dimenziója felé (melyet a magyar posztmodernizmus gyakran megkerül). Mészöly Miklós, Bodor Ádám vagy Krasznahorkai László már kutatták a periférikus létezés ezen tartományát [...]”.¹⁸ Beszámolt a magyar közegben született kritikák álláspontjáról is, miszerint az irodalomkritika „ezeket a szövegeket az egyféle megkésett modernizmus kategóriájába sorolja, amelyre a megszilárdult ego megkérdőjelezése és a nyelvi szkepszis jellemző”.¹⁹ A szöveg továbbá a regény építkezésére figyelt, mintegy leleplezve működés-módját: „A regény logikája szerint felépül egy (abszurd) szabályrendszer [...], amely a kötet végén rendszerint megsértésre kerül.”²⁰ Ez viszont egyaránt értendő a személyes és a publikus térre vonatkozó előírások megváltozására, ahogyan a rendszerváltozásra is.

A nyugalom recepciója nem ért véget a kötet megjelenése körüli kritikákkal, hiszen megfigyelhető, hogy csaknem tíz évvel később is születtek reflexiók róla. Ennek több jelenség is alapját képezhette, amelyből hármat tartok kulcsfontosságúnak. Egyrészt, *A nyugalom* pozitív fogadtatása következtében lefordításra kerül a szerző első regénye is, *A séta* (1995), majd *A vége* (2015) is, aminek következtében valamelyest állandósult a szerző jelenléte. Egy másik fontos tényező, hogy az elmúlt tíz-

16 Uo.

17 Uo.

18 BALÁZS Imre József, *Spații sufocante*, Apostrof 18. (2007/10.), 6.

19 Uo.

20 Uo.

húsz évben nemcsak Bartis Attila romániai recepciója látszik körvonalazódni, hanem Dragomán György műveiről is születtek kritikák. Ebben az időszakban Bodor Ádám néhány fontos kötete is lefordításra került,²¹ meglepő módon szinte párhuzamosan a Bartis-kötetekkel, aminek következtében Bodor Ádám romániai recepciója jelentős csúszással indult. Mivel a recepció folyamata egy viszonylag szövevényes rendszerként működik, amikor megjelenik egy-egy újabb elem, az gyakran befolyásolja a többi elem pozícióját. Az irodalomtudomány egy lehetséges feladata felfűzni ezeket a szálakat oly módon, hogy figyel a célkultúrában zajló folyamatokra is, a megjelenő kötetek egymásra gyakorolt hatását is vizsgálja, majd általánosabb módon a magyar irodalomról alkotott kép(zet)ek változásait. A Bartis Attila művei körüli felpezsdülésnek a harmadik oka az lehetett, hogy a szerző nemcsak regényei, hanem drámái által is ismertté vált a román kulturális életben. *A nyugalom* 2001-ben, ennek dramatizált változata az *Anyám, Kleopátra* 2002-ben jelent meg. Magyarországon több társulat is előadta, majd *A nyugalom* című regény alapján filmet rendezett Alföldi Róbert, melyet 2008-ban mutattak be. 2015-ben a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata vitte színre *A nyugalom* című előadást Radu Afrim rendezésében. Annak ellenére, hogy magyar nyelven került a közönség elé, a román nyelvű színikritika is reflektált az előadásra, kivétel nélkül elismerően.²² Ezen szövegek közös jellemzője, hogy rendszerint utalnak a korábban íródott regényre, illetve a darab másik forrására, az *Anyám, Kleopátra* című drámára. Van, aki „az egyik legjobb kortárs regény”-nek²³ nevezte, van, aki túlságosan nehéz feladatnak találta a hosszú és súlyos regény színpadi adaptációját.²⁴ Ennek ellenére a kritikusok szerint a rendezőnek és csapatának sikerült megoldani a műfajváltás okozta problémákat, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy

21 BODOR Ádám, *Zona Sinistra*, ford. Marius TABACU, Koinónia, Cluj-Napoca, 2005.; BODOR Ádám, *Vizita arhiepiscopului*, ford. Marius TABACU, Polirom, București, 2010.; BODOR Ádám, *Mirosul pușcăriei*, ford. Marius TABACU, Curtea Veche, 2011.

22 Dana ȚABREA, *Tihna. Despre (ne)liniștea din noi, uitând a fi (oameni)*, Ziarul de Iași 2016. 03. 19., <https://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/tihna-despre-ne-linistea-din-noi-uitand-a-fi-oameni-122483.html>; Florian-Rareș TILEAGĂ, *Notițe din octombrie, (I). Tihna*, Pasiliberi.ro 2015. 11. 11., <http://www.pasiliberi.ro/index.php/la-teatru/spectacole/30-blog/teatru/spectacole/168-notite-din-octombrie-i-tihna>; Mircea MORARIU, *15 ani în criptă*, Adevărul 2015. 05. 07., https://adevarul.ro/cultura/teatru/15-ani-cripta-1_554b3e0dcfbc376e35f10459/index.html; Cristina RUSIECKI, *Unde-ai fost, băiete?*, Cultura 2015. 06. 17., <https://revistacultura.ro/nou/2015/06/unde-ai-fost-baiete/>.

23 Mircea MORARIU, *15 ani în criptă*, Adevărul 2015. 05. 07., https://adevarul.ro/cultura/teatru/15-ani-cripta-1_554b3e0dcfbc376e35f10459/index.html.

24 TILEAGĂ, *I. m.*

Radu Afrim, a darab rendezője ezért az előadásért 2016-ban elnyerte az egyik legrangosabb romániai színházi elismerést, az UNITER legjobb rendezésért járó díját. Összességében elmondható, hogy *A nyugalom* színházi adaptációjáról szóló kritikákban minden esetben szó esett a forrásszövegekről, illetve többször is megemlítették, hogy a regény és a dráma szerzője Romániához is köthető, mivel ott töltötte életének első évtizedeit. Emellett nyilvánvalóan a kritikák legnagyobb része a rendezésre, a színészi játékra, a díszletre, a hangulatra összpontosított. *A nyugalom* című előadáson kívül Bartis Attila neve többször is feltűnt a színházi életben, hiszen 2010-ben a *Romlás* című darabját szintén bemutatták Marosvásárhelyen, majd 2012-ben a dráma román nyelvű változatának adaptációját (*Prăpădăul*) a Iași-i Vasile Alecsandri Nemzeti Színház vitte színre, illetve nem utolsósorban 2018-ban mutatták be a dráma egy újabb adaptációját a Temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színházban. Nem hagyhatjuk ki a sorból a *Rendezés* című darabot sem, melyet Bartis Attila rendezett 2016-ban szintén Marosvásárhelyen.

Ezekből láthatóvá válik, hogy az első lefordított regénye (*Tibna*, 2006) óta a szerző folyamatosan jelen van a romániai kulturális életben. *A nyugalom* olyan népszerűsége miatt, hogy 2017-ben a Polirom Kiadó – amely két másik Bartis-regényt is megjelentetett – ismét kiadta a regényt. Ezelőtt még születik néhány recenzió a kötetéről, kissé megkésve az első megjelenéshez képest.

2012-ben megjelent Adriana Gionea recenziója a www.bookmag.eu online felületen. Recenzió lévén – a műfajnak megfelelően – kissé személyesebb hangvétellel indított, de olyan módon, hogy ne essen bele a tetszett/nem tetszett kategóriák gyakori csapdájába. A kötet pszichológiai vetülete felől értelmezi a szöveget, melyet leginkább az anya-fiú közti ödipális viszony jellemez. „Bartis Attila minden jót megtartott Proust és a pszichoanalízis atyai örökségéből: az emberi elme tudattalan területeibe való behatolást az emlékeken keresztül, melyek akaratlanul aktiválódnak, rendezetlen albumot alkotva, tele intenzív vizuális vallomásokkal. *A nyugalom* olyan, mintha a karakter belső világában sétálnánk. Az élvonalában egy krízishelyzetbe jutott értelmiségi, aki határokat próbál szabni az anyjával való ödipális kapcsolatának.”²⁵ Az anya fojtogató jelenléte a fiú életének minden területén megnyilvánul, leginkább abban, hogy „a legtöbb emlék és gondolat az anya

25 Adriana GIONEA, *Mama constrictor și alte femei*, Bookmag.ro 2013. 04. 03., <https://bookmag.eu/mama-constrictor-si-alte-femei/>.

birtokló személyiségéhez köthető, aki mindig készen áll arra, hogy irányítsa a fiának a többi nővel való intim kapcsolatait”.²⁶

Ennek boncolgatására rendre kitért minden kritikai szöveg, így a *Lecturile Emei* könyvesblog²⁷ szerzője is: „[...] de a történetek mindegyike a központi pillérhez kapcsolódik: egy uralkodó anya és fia viharos kapcsolatához, amelyből bár vannak menekülési kísérletek, voltaképpen mindkét fél egy szimbolikus kriptába zárult tizenöt éve”.²⁸ Ez a 2016-ban született recenzió, bár szintén lazább hangnemben íródott, de megpróbálta elhelyezni a kötetet, ezzel Bartis Attila írásművészetét is a román nyelvre lefordított magyar irodalom repertoárjában. Ebben a vállalkozásban Bodor Ádám és Dragomán György szövegeihez hasonlította a művet: „Azon gondolkodtam, mi van a Romániában született magyar írókkal, hogy annyira... másképp írnak. [...] Ami az írást vagy a témákat illeti, könyveiknek több-kevesebb közös összetevőjük van: [...] groteszk árnyalat, egyfajta durvaság (amely félelmetes erőszaká eszkalálódhat), egy adag abszurd és fekete humor, erős atmoszféra és egy, a fantasztikus és allegorikus felé irányultság.”²⁹ Ezt követően, 2018-ban felkerült az internetre egy újabb szöveg, mely *A nyugalmat* elemzi. Mihai Gându a szöveg megfejtésének kulcsát abban látta, hogy „egy elidegenedett világban nem lehet teljesen normálisnak maradni – úgy tűnik, hogy ez a bartisi alapelvek közé tartozik, mert leírja a frusztráció és elidegenedés univerzumát”.³⁰ Bár ezek az értelmezések is helytállóak, hiányolható a szövegekből, hogy nem térnek ki Bartis másik, akkor már román nyelven is megjelent regényére, *A sétára*, tehát meglehetősen izolált módon beszélnek a szövegről.

A séta és A vége

Bartis Attila *A séta* című regényét³¹ több mint tíz évvel megjelenése után ültették át román nyelvre, vélhetőleg *A nyugalom* sikeréből kiindulva. Magyar viszonylatban ez a regény jelentette a szerző debütkötetét,

26 *Uo.*

27 Emma olvasmányai, egy viszonylag nagy olvasótáborral rendelkező könyvesblog.

28 *Bartis Attila – Tihna*, *Lecturile Emei* 2016. 07. 22., <http://lecturile-emei.blogspot.com/2016/07/tihna-attila-bartis.html>.

29 *Uo.*

30 Mihai GÂNDU, *Viziune neagră dar fascinată asupra existenței*, *Curierulnational.ro* 2018. 11. 07., <https://www.curierulnational.ro/attila-bartis-viziune-neagra-dar-fascinanta-asupra-existentei/>.

31 BARTIS Attila, *Plimbarea*, ford. Marius TABACU, Polirom, Iași, 2008.

a román olvasóközönség viszont csak jóval később ismerte meg azt. *A sétá* útvonalát részint kijelölte az a gesztus, hogy a temesvári Orizont folyóirat részletet közölt a szövegből 2008-ban, nem sokkal a kötet megjelenése előtt, Filip Florian író ajánlásával. Az ajánló olyan „irodalmi drágakövet”³² ígért az olvasóknak, mely „egy óriási, sikeres paradoxont mutat meg: a marcangoló szomorúságból feltörő gyönyör habként terül el”.³³

Másrészt viszont *A sétá* recepcióját a szerző korábban lefordított regénye is meghatározta. Ez tapasztalható Silviu Gogonea kritikájában is, aki a szöveget többször is *A nyugalom*hoz hasonlította, legfőképp a közelmúlt történelmének megidézésében: „*A nyugalom* kiegészítőjeként, ez a szöveg is behatol a történelem rétegeibe, miközben több ontológiai szűrőn keresztül sikerül egyénivé tennie azt.”³⁴

A szöveg partikuláris elemeiről több szó esett Bianca Burța-Cernat kritikájában, aki a kötet megjelenése után nem sokkal fogalmazta meg gondolatait az Observator Cultural hasábjain.³⁵ *A Bartis Attila, egy irodalomlecke* cím azt ígéri az olvasónak, hogy Bartis Attila több művéről, de legalábbis elsősorban a szerzőről fog szólni a szöveg. Ehelyett *A sétá* egy értelmezése olvasható, mely kiemelt módon figyel arra, hogy a szerző életművének mennyire korai darabja ez a regény, debütőkötetként nem egy irodalmi ígértet, hanem sokkal inkább az írói beteljesedés, az érett hang lenyomata.³⁶ Kiemelte kivételes nyelvezetét, a szövegformálás igényességét, illetve a korábban több helyen is említett abszurd és az erőszak végletekig fokozott megjelenítését.³⁷ A „fiatal” írónemzedék számára mindenesetre példaértékűnek tartja ezt a sokkal inkább beérkezett, mintsem indulási regényt: „*A sétá*ban Bartis Attila megtámadja az irodalom »nagyszerű« témáit; egy valós támadás, mestermódon elkövetve. Bevallom, annyira örültem ennek a könyvnek, mint már régóta nem a kortárs irodalom darabjainak, [...] mert *A sétá* azt a reményt kelti, hogy lehet még írni tétellel bíró, »nagy« szövegeket, a divatos relativizmus ellenére is. A fiatal román próza számára Bartis Attila példaértékű lehet.”³⁸

32 Filip FLORIAN, *Plimbarea*, Revista Orizont 20. (2008/2.), 9.

33 *Uo.*

34 Silviu GOGONEA, *Plimbarea, un roman al inocenței pierdute*, Mozaicul 12. (2009/5.), 9.

35 Bianca BURȚA-CERNAT, *Attila Bartis, o lecție de literatură*, Observator Cultural 2008. 08. 28., <https://www.observatorcultural.ro/articol/attila-bartis-o-lectie-de-literatura-2/>.

36 *Uo.*

37 *Uo.*

38 *Uo.*

Bartis Attila harmadik kötetének, *A végének* magyar nyelvű megjelenése és a román fordítás között két év telt el.³⁹ Szintén a Polirom – Románia egyik vezető könyvkiadója – gondozásában, Marius Tabacu fordításában, 2017-ben került a román olvasók elé a kötet. Emellett pedig szintén ebben az évben megjelent *A nyugalom* második kiadása is, ezúttal már a Polirom kiadásában. Ha a kiadási folyamatot vizsgáljuk, megfigyelhető, hogy Bartis Attilának állandósulni látszik a román nyelvű fordítója és a romániai kiadója is, mely nagy szerepet vállal a regények és a szerző népszerűsítésében. A kritikák alapján az látszik, hogy a regény egyértelműen sikertörténet Romániában, hiszen számos elismerő szöveg jelent meg róla. Ezek a szövegek nem vonakodtak attól, hogy általános érvényű kijelentéseket tegyenek Bartis írásmódjáról, mint ahogy attól sem, hogy viszonyítási pontként a korábbi köteteit jelöljék ki. Az *Observator Cultural*ban Cezar Gheorghe írta, hogy „Az emberi érzelmek szintézise valójában Bartis Attila írásmódjának védjegye. A néző tekintete (mely megkettőződött a fényképezőgép lencsésjén keresztül) rögzíti a képeket, élményeket, emlékeket, amelyekre csak egy életút deformálódó és kontrasztos lencséje által lehetséges fokolizálni.”⁴⁰ Ugyanakkor a szöveg partikularitásai is megjelennek *A végét* elemző szövegekben. A fragmentált írásmód – mely *A nyugalomból* már ismerős – itt most még inkább darabjaira törik, olyannyira, hogy Szabad András „bekezdések láncolatában kibontakozó emlékeit a fényképek őrzik legjobban. Az írásmód olyan, mint egy fotóalbum kaotikus lapozgatása, melyben mindegyik egy-egy történetet mesél el”.⁴¹ Adrian Emil Rus a szövegalkítás egyik legfontosabb elemeként a fotóalberszerű építkezést emelte ki: „Olyan, mint a fragmentáltság és a kollázs játéka, amely építkezni próbál.”⁴² A kritikák rendszerint a fotóhoz hasonlították a szöveg építkezését, mint ahogy azt is többször jelezték, hogy Bartis fényképészként is alkot.

Mind *A séta*, mind *A vége* esetében a kritikák retorikájából kiolvasható egyfajta ismerősség. Míg *A séta* egyik kritikusa a „történelmünk” fogalom használatán keresztül teremtette meg az otthonosság, közelség retorikáját, *A végéről* született egyik reflexió a közép-európai irodalom nagyregényének nevezte, majd hozzátette, hogy „egy könyv a világ

39 BARTIS Attila, *Sfârșitul*, ford. MARIUS TABACU, Polirom, Iași, 2017.

40 CEZAR GHEORGHE, *Cei care vor prinde sfârșitul*, *Observator Cultural* 2017. 10. 06., <https://www.observatorcultural.ro/articol/cei-care-vor-prinde-sfirsitul/>.

41 CONSTANTIN PIȘTEA, *Sfârșitul de la Bartis Attila*, constantinpiatea.ro 2018. 01. 22., <https://constantinpiatea.ro/2018/01/22/sfirsitul-de-attila-bartis/>

42 ADRIAN EMIL RUS, *Attila Bartis – un album in proză*, *Steaua* 9. (2018) 56.

innenső részén élőkről, a mi életünkről”.⁴³ A kötet másik kritikusa, Serenela Ghițeanu is a közös kelet-európai történelmi emlékezetre apellált: „[...] Kornélnak, a költőnek felajánlják, hogy kiadják a kötetét és elutazhat Londonba, ha cserébe beépül és jelent – ismerős történetként csenghet a kelet-európai olvasó számára. [...] Csak aki megélte a kommunizmust, értheti, hogy miről van szó.”⁴⁴ Míg *A nyugalom* recepciója esetében a Kádár-rendszer és a Ceaușescu-rezsim között nem, vagy csak nagyon halvány, visszafogott módon vontak párhuzamot a kritikusok, a szerző harmadik kötete kapcsán szinte mindenki empatikusan „összekacsint” a szerzővel a közös múlt vélt (vagy valós) ismeretében.

A recepció alakulásában kimutatható egyfajta elmozdulás az ismerősség kategóriája felé. A szerző jelenléte állandó, fogadtatása pozitív a román irodalomban. Ezt tükrözi az a folyamat is, hogy *A nyugalom* sikerének köszönhetően készült el *A séta* (1995) román kiadása. Következő regénye, *A vége* (2015) esetében a magyar nyelvű megjelenés és a román fordítás között csak két év telik el. Ez azt bizonyítja, hogy a 2010-es évek után Bartis már valamelyest kanonizált szerzőnek számít. A kanonizáció folyamatában pedig az egyik legszembetűnőbb jelenség, hogy nem az írás- és ábrázolásmódjának idegensége emelkedik ki – amint azt *A nyugalom* esetében láthattuk –, hanem az ismerősség kategóriája az, mely kapcsán több esetben is a közösségvállalás gesztusa kerül előtérbe.

Ha pedig a Bartis Attila kötetéről született kritikákat vesszük figyelembe, a recepció alakulásáról megállapítható, hogy a szerző egyre erőteljesebb jelenléte a román irodalmi életben nemcsak azt vonta maga után, hogy a könyveiről mondhatni folyamatosan születtek kritikák az elmúlt tizenhárom évben, hanem az is körvonalazódik, hogy bizonyos elemek jellegzetességekként visszatérő módon előfordultak az elemzésekben. A reflexiók műfaji és megszólalás-módbeli sokféleségéből látható, hogy az ízlést alakító, legfontosabb román irodalmi lapokon kívül is ráirányult az olvasók figyelme a kötetekre, ami azt bizonyítja, hogy Bartis Attila valóban megtalálta olvasótáborát Romániában.

43 Cezar GHEORGHE, *Cei care vor prinde sfârșitul*, Observator Cultural 2017. 10. 06., <https://www.observatorcultural.ro/articol/cei-care-vor-prinde-sfirsitul/>.

44 Serenela GHIȚEANU, *Excepția purității*, Revista22.ro 2017. 10. 24., <https://revista22.ro/actualitate-interna/excepia-puritatii>.

Doina Ruști

Ártó receptek könyve

Fordította Szenkovics Enikő

Orpheusz Kiadó
Budapest, 2018

Pethő Anita

TITKOS ÍNYENCSÉGEK – CSAK HALADÓKNAK

A történelmi fikciók egyik legizgalmasabb, ám egyben legnehezebben megragadható jellemzője, hogy a befogadás folyamata nagyban függ az olvasó előismereteitől. Hogy egy szélsőséges (ám egyáltalán nem lehetetlen) példával indítsak, vajon miként áll össze egy kétszer tíz epizódos tévésorozat története egy olyan néző számára, aki előzetesen nem tudott arról, hogy Julius Caesar merénylet során vesztette életét? Vagy hogy egy irodalmi, és az alább kifejtendő problémával szorosabban kapcsolatba hozható esetet említsek: mennyiben lesz más Hilary Mantel *Farkasbőrben* című könyve egy olyan olvasó számára, aki nem tudja, hogy a központi szereplő Thomas Cromwellnek „véletlenül” mindig éppen azzal az öt aranyifjú dévaj nemessel van konfliktusa, akiket majd Boleyn Annával feltételezett szoros kapcsolatuk miatt kivégeznek, mint annak, aki első pillanatban felismeri ezt a poént.

Doina Ruști *Ártó receptek könyve* című regénye a 18. század végi Bukarestben játszódik. Konkrét dátummegjelöléssel ugyan nem talál-

kozhatunk a kötetben, csupán a francia forradalomra, valamint Napóleonra (például egyiptomi bevonulására) tett utalásokkal. Máskülönben az olvasó magára van hagyva Havasalfölddel kapcsolatos történelmi (történelmi fikciós) előismereteivel, vagy éppenséggel ezek hiányával. Valóban ennyire fontos lenne mindez? Főként egy mágikus realista történet esetében, melynek eleve egyik alapvető jellemzője, hogy kiszakít a valós időből? És mi a helyzet azokkal az alkalmakkal, amikor épp azért veszünk kézbe egy adott helyről és korszakról szóló történelmi regényt, mert úgy érezzük, semmit nem tudunk róla, és szeretnénk bővíteni az ismereteinket? Nem is annyira tényszerű tudásunkat, hanem azt az érzést, amit Pierre Nora *Emlékezet és történelem között* című írásában úgy fogalmazott meg, hogy soha nem vágytunk még rá ennyire, hogy magunkon érezhessük a 18. század sarát.

Az *Artó receptek könyve* a regény főszereplő-elbeszélője – egy kamaszlány – Brassóból Bukarestbe szökésével kezdődik. Miközben ő menekül, nagyanyját épp megégetni készülnek boszorkányságért. A Vakarcsnak is hívott lány megérkezése a történet elsődleges helyszínére egyben az olvasó megérkezése is a regény világába. Egy bizonyos szintig el is lát minket megfelelő információkkal a kötet arról, hogy milyen politikai viszonyrendszerbe csöppenünk – merthogy a legfelsőbb körökbe vezet a történet –, ám elég egyetlen apró mozzanat („Akkor viszont meg voltam győződve arról, hogy a ruháim árultak el, s lerítt rólam, hogy idegen vagyok. Valami kevésbé feltűnőt kerestem, s egy csíkos kaftán tűnt a legmegfelelőbbnek.” [55]), hogy elbizonytalanodjunk, miként is kell elképzelnünk a 18. század végi Bukarestet. Miközben folyamatosan ott lappang a szöveg mélyén a ki nem mondott elvárás, hogy ugyanolyan biztos képpel kellene rendelkezünk erről a világról is, mint ahogyan magabiztos kép él bennünk – korábbi fikciós olvasmányaink vagy filmes előismereteink alapján – Nero Rómájáról, egy 14. századi bencés kolostorról, egy 16. századi német városkáról vagy épp XV. Lajos versailles-i udvaráról. Ennek pedig megint csak szoros köze van a műfajhoz, hiszen ahhoz, hogy olvasóként érezhessük az időből való kiszakíttatást, egyben ismernünk kell azt is, miből szakíttatunk ki. Azt viszont már nehéz megállapítani, hogy ez a nyugtalanító elvárás az eredeti román szövegben is benne van-e, vagy a magyar nyelvű változat (a könyvet Szenkovics Enikő fordította) helyez rá akaratlanul is egy láthatatlan, de mégis jól érzékelhető réteget abból eredően, hogy a fordítónak megvan ez a magabiztos belső képe, és fel sem tételezi, hogy az olvasónak – noha a magyarországi történelemoktatás nem igazán

részletezi e kor havasalföldi viszonyait, például egyáltalán nincs benne a köztudatban, kik is azok a fanarióták –, ez ne lenne meg.

Ebbe, a sejtésem szerint az eredeti szerzői szándékkal nem feltétlenül egyezően elbizonytalanító helyzetbe szövődnek bele aztán azok a rejtélyes történetelemek, melyek ellenben pontosan az elbizonytalanítás szerepét szánták. A regényben gyakran emlegetett Sator például egy igencsak nehezen meghatározható entitás, és az is csak kevéssé visz előre e tekintetben, amikor az utolsó lapokon helyükre kerülnek a történet utolsó hiányzó mozaikkockái is. Ez a figura egyszerre tűnik egy természetfeletti, alakatlan erőnek („Összes pórusomban Sator lélegzett élvezetteljesen” [83]) és egy emberi alakot öltő istenségnek („Sator árnyékába akartam kerülni és az ajtó felé lökdödni őt” [75]), akit azonban a főszereplő és a hozzá hasonló emberek, azaz a *satoriak* nem imádni és követni akarnak, hanem kiszabadulni hatalma alól („Ama borzadályos pillanatban, miután Sator eltűnt, csókolóztam először” [226]) és ezzel saját céljaik számára megszelídíteni őt („Sator olyan volt, akár az eső, mely csontig hatol, és nem akar elállni. Össze kellett szednem magam, és végre megpróbálnom őt valamire használnom” [130]). Nem követői vannak, akik önként léptek erre az útra, hanem eleve kiválasztott emberek, akiknek nevei és természetfeletti képességei egy könyvbeli listán szerepelnek. A főszereplő egyik küldetése, hogy megtalálja ezt a jegyzéket. A bonyodalmat az okozza, hogy a nagyanyja ikertestvérét, akihez Vakarcs menekül(ne), meggyilkolták, az *Ártó receptek könyve* pedig – ami szó szerint arra való, amit a címe is sugall – a lány elgondolása szerint illetlen kezekbe került. Itt érdemes megemlíteni, hogy a magyar kiadás borítója ugyan hajaz egy régi könyv fedőlapjára, amelyen még a macska is ugyanúgy megtalálható, mint regénybeli változatán, ám a játék úgy lenne igazán teljes, ha nem barna, hanem zöld színű lenne, akár az elbeszélésben, és az olvasó ezáltal még inkább bevonódhatna a történetbe. Hiszen annak tartalmát is ugyanúgy a főszereplő jegyezte el, mint magát az elbeszélést, amit épp olvasunk.

A rejtélyek megoldására Ruști egy jól bevált írói módszert alkalmaz: a két idősíkon játszódó történet múltbéli epizódjaiban csak látzólag varródhatnak el a szálak, hogy aztán a valódi lezárásra harminc évet kelljen várni, amikor egy váratlan esemény addig fel nem fedezett összefüggéseket láttat meg a szereplőkkel, akik így végre kielégítő módon a végére járhatnak a titkoknak. Slusszpoénként a szerző elhelyez egy olyan információt is az utolsó mondatok közé, amely az olvasó számára is új fénytörésben világítja meg a történetet.

Történelmi fikciók esetében mindig kardinális kérdés, miért épp az adott korba helyezi a cselekményt a szerző, valamint hogy miféle történelemfilozófiai gondolatmenet rajzolódik ki az elbeszélés mögött. Ruști műve egy olyan pillanatban játszódik, amikor egy fejedelemség trónját kívülállók potom pénzért vehetik és veszik is meg, az egész társadalom – az elittől a legalsóbb néprétegekig – morális válságban van. Nagyjából ez az az időszak, amikortól az Oszmán Birodalmat – melynek fennhatósága alá tartozik ekkor Havasalföld – „Európa beteg embereként” szokás emlegetni, ráadásul egy francia szereplő személyében megérkezik a fenyegetően Új, a rémisztően Ismeretlen is: a szabadság, egyenlőség, testvériség eszméje egy olyan rabszolgatartó társadalomba, amelyben még az alávettek is magától értetődőnek veszik, hogy ők másodrangúak, tulajdonai valakinek. Jellegzetes párbeszéd az alapvetően pozitív karakternek tekinthető úrnő és francia szerelme között, hogy a rabszolgatartó bukaresti szerint ha felszabadítanák az embereit, azok nem lennének képesek gondoskodni önmagukról. (Ugyanakkor az a magától értetődőséget árasztó hangnem, ahogyan a rabszolgaságról maga a narrátor is beszél, ismét azt a nyugtalanító érzést keltheti az olvasóban, hogy kevésbé járatos ebben a világban, mint amennyire a regény azt elvárja tőle.)

Egy ilyen szituációban, amikor a hétköznapi rendezettségében és biztonságában nem bízhatnak az emberek, rendszerint erősödik a természetfeletti hit, és vele együtt erősödik az a minden problémára gyógyírként ható elgondolás is, hogy bármi, ami rossz az életben, azok miatt van, akik sötét erőkkel cimborálnak. Ha lefejtjük a történetről az elbeszélő által ráhintett mágikus réteget, tisztán látható, hogy a nagymama tulajdonképpen egy pogrom áldozata lett (még ha a máglyahaláltól sikerült is megmenekülnie), amelynek során szomszédok jelentgetik fel egymást olyan, a híres Monty Python-jelenetből is jól ismert mondvacsinált vádakkal, hogy az illető állattá változtatta őket, *de már elmúlt*. (A regényben konkrétan ez szerepel egy helyen: „Nemrég Orosz Borbála panaszkodott, hogy szomszédai, a Lakatos család tagjai békává változtatták őt, és néhány órán át így kellett ülnie!” [52]) Bukarestben az utcák Veneris Macskájának, azaz egy természetfeletti tulajdonságokkal megáldott lénynek (akivel elbeszélőnk magát azonosítja) az érkezéséről és az ezzel összefüggő szerencsétlenségektől harsognak. Ugyanígy, ha mögé tekintünk annak a mozzanatnak, hogy az *Ártó receptek könyvében* említett ételek varázserővel bírnak, akkor jól kirajzolódik egy olyan politikai merénylet terve is, amelyhez morális

alapot épp a tomboló morális válság nyújt. (Nem kevésbé érdekes annak sejtetése, hogy amikor a közéleti helyzet megoldódni látszik, az egybeesik azzal, hogy főszereplőnk egyik-másik természetfeletti tulajdonsága erejét veszti.)

Ügyes írói húzásnak tűnik tehát, hogy a regény valóságtól elemelt világáról, az abban zajló eseményekről éppen egy olyan figura számol be, aki nem csupán hisz az említett természetfeletti jelenségekben, de aktív létrehozója is azoknak. Ugyanis egy egyes szám első személyű narrátor mindig megbízhatatlan is egyben, hiszen a regény világának csak egy szeletét képes bemutatni, miközben az olvasónak magának is dolgoznia kell azért, hogy az elé tárt elbeszélés mögé nézve összerakjon egy egységes képet. Ahhoz azonban, hogy ez a szellemi kihívás kielégítő módon záruljon, úgy tűnik (legalábbis e regény esetében mindenképpen), biztos előismeretekkel kell rendelkezni a megjelenített kor szokásairól, életmódjáról, mindennapjairól. Mert akkor tárul(hat) csak fel igazán az olvasó számára az *Ártó receptek könyvének* minden titkos ínycsége.

Matěj Hořava

pálinka

Fordította Petövszká Flóra

Typotex Kiadó
Budapest, 2018

Vincze Ferenc

A BÁNÁT ÚJABB ÁRNYALATA

Ha onnan indítanánk a recenziót, hogy a romániai Bánát vagy Bánáság lassan kezd újabb és újabb értelmezéseket nyerni a kelet-közép-európai irodalmakban, alapvetően arra a jelenségre irányítanánk a figyelmet,

mely különböző nyelveken író szerzőknek köszönhetően egyre erőteljesebben fedezhető fel e kulturális közegben. Gondoljunk csak Radu Pavel Gheo *Disco Titanic*jára, Herta Müller könyveire, Johann Lippet regénytrilógiájára, vagy éppen Esther Kinsky *Banatsko* című esszéregényére, melyek egytől egyig e vidék megírására tesznek valamilyen szempontból kísérletet. Matěj Hořava magyarul 2018-ban megjelent *pálinka* című kötete nem csupán az említett Bánát-reprezentációk körébe lép egyértelműen be, a címében kiemelt alkoholos ital motívumként való kezelésének köszönhetően a kötet újabb értelmezéseket is felvet.

A választott cím első olvasatra, és a korábban említett szövegek kontextusát nem figyelmen kívül hagyva valamifajta előrevetített, kényszerű alkoholizmust hívhat elő, holott a kötet egészét tekintve ez az értelmezés kevésbé állja meg a helyét. A szerző sokkal inkább a többnyelvűségre és ezen keresztül a nyelvek párhuzamosságaira és különbözőségeire helyezi a hangsúlyt. A történet szerint a romániai Bánát déli részére érkező cseh tanár a pálinka kapcsán szembesül az ital helyi elnevezésével – kulovatkacujka, mely név idegensége a magyar olvasó számára csak részleges, hiszen visszaköszön benne a pálinka román megnevezése, még akkor is, ha nem teljesen ugyanúgy készül a kettő. A pálinkázás az egész kötet kontextusában kevésbé az alkoholizmus talán kelet-európai viszonylatban kézenfekvő és így kissé sztereotip szerepét kezdi mozgatni, sokkal inkább az italozás jelentette szituáció elmélkedő és párbeszédteremtő jellegére mutat rá és ezt helyezi előtérbe: „Beérik a szilva, és a faluban fellángol a tűz a *kazanok* alatt; főleg az alatt a nagy alatt; a Hašekéknál. *Olábok*, csehek, *rácok*: mindenki hozzájuk hordja kocsin a cefrëshordókat; aztán a *kazannál* iszogatják a friss pálinkát, énekelnek és nevetnek: [...] Az első évben én is együtt pálinkáztam a *directorral*; bámultam a tüzet és a nagy rézüstöt” (23). A párbeszéd lehetőségét jelentő helyzet mellett maga a pálinkakészítés helyszíne is interetnikus térré válik, ezáltal maga a pálinka – és az ital készítésének folyamata – a kulturális találkozások szimbólumaként kezd érvényre jutni.

Matěj Hořava könyve címével és alcímével (*prózáka a bánátból*) egyértelműen kijelöl egy régiót, mely meghatározó térszerkezetként a szövegek lényeges viszonyulási pontja. A térség nem ismeretlen a magyar olvasó számára sem, azonban annyi talán megjegyezhető, hogy nem elsősorban a cseh irodalom vagy kultúra kapcsán idéződik fel, sokkal inkább a román, német vagy éppen magyar etnikumok együttélésének

tereként tekintünk rá, és a szlovák, szerb vagy éppen cseh kulturális jegyek kevésbé szoktak előtérbe kerülni a Bánát kapcsán. E legutóbbi jelenléte hathat a legszokatlanabbnak, és éppen ezért magyarázatra is szorulhat. A Bánát déli részén található cseh falvak alapítása még a 19. századi bevándorlás idejére tehető. Lakóik azóta is őrzik kulturális egyediségüket, nyelvüket és szokásaikat. Nemrég, 2014-ben egy cseh–román projekt keretében jelent meg a *Dolky-n trei straiie* címet viselő képregény¹ Ileana Surducu rajzoló és Petra Dobruská forgatókönyvíró közös munkájaként. A mű éppen ezen cseh falvak kultúráját, történelmét és jelenkori mindennapjait mutatja be, alkotói izgalmasan viszik színre az oral history általuk végzett gyűjtési gyakorlatát is. Mindez azért vonható ide, jelen prózakötet recenziójához, mivel ahogyan a képregény, úgy e könyv is a Bánát cseh vonatkozású kulturális sokszínűségét jeleníti meg, ezzel mintegy közösen nyitják ki az olvasó előtt a régió heterogenitását.

A kötet prózáinak alapszituációja a Bánát cseh falvaiba érkező tanár szemlélődése, aki az ismeretlen, részben idegen közegbe lépve a mindennapok eseményein keresztül jegyzi fel tapasztalatait és – nem utolsósorban – az e tapasztalatok által előhívott emlékeit. E kettősség nem elhanyagolható szempont, hiszen éppen ennek köszönhetően ejtethünk szót a kötet körvonalazódó, de korántsem behatárolható műfajiságáról.

Amennyiben ismét felidézzük a bevezetés során említett szövegeket, úgy például Esther Kinsky *Banatsko* című utazási vagy esszéregénye, a Hořava-kötet műfaji társaként is olvasható, ahogyan Andrzej Stasiuk jóval korábbi *Útban Babadagba* című útirajza sem megkerülhető. Ebből is látszik talán, hogy a *pálinka* elsősorban az utazás toposza felől ragadható meg, miközben az utazás gyakorlata nem kiemelt jelentőségű a szövegben. A Bánátba, tehát Romániába érkező cseh tanár utazásával indul a kötet cselekménye, majd az elutazása előtt véget is ért: az elbeszélte időtartam tehát két utazás közé esik. Az elbeszélés ezen belül kisebb utazásokat, a kiemelt falu körüli „kirándulásokat” írja le, és ezzel párhuzamosan elevenednek meg emlékek a gyerekkorból, cseh- és németországi események bukkannak elő, és ezek, sőt maga az emlékezés is értelmezhető a múlt bejárásaként, tehát egyfajta belső utazásként. Ilyen értelemben a megérkezés utáni és az elutazás előtti események elbeszélése történik meg, és ez az utániség és előttiség egyfajta keretet biztosít a szövegnek vagy szövegeknek. A többes szám

1 Ileana SURDUCAN – Petra DOBRUSKÁ, *Dolky-n trei straiie*, Jumătatea Plină, Ploiești, 2014.

azért lehet hangsúlyos, már ami a szövegeket illeti, mivel az alcím – *próza a bánátból* – szinte tagadja az egységes vagy egyetlen narratívát, sokkal inkább valamifajta töredezettséget, széttartást ír elő a kötetben található írások számára. Az írások ténylegesen széttartók, korántsem követnek egy kauzalitáson alapuló logikát, sok esetben talán a kronologikus építkezés is megkérdőjelezhető, hiszen nem fedezhető fel egyértelmű utalás az eltelt vagy elmesélt időben található egymásutániságokra. Ennyiben éppen a korábban említett keretező szerkezet és az alcím régióra vonatkozó hangsúlya az, ami mégis összekapcsolja és együvé tartozónak állítja a szövegeket.

Ha már említettük az útirajz-irodalmat mint lehetséges műfaji meghatározottságot, úgy az egyes írásokat tekintve az életképnek is lenne létjogosultsága, mivel gyakorta észlelhetjük azt, hogy az esemény nem valamely cselekvésben vagy cselekvésekben rejlik, inkább a táj, egy épület vagy hangulat leírásában mutatkozik meg. „Az égő domboldalakon ballagok. Az égett fű, az égett virágok részegítő illata, a hamu és a füst részegítő illata. A lángok nyelve jobbra-balra csapdos; egyszerre táncol a látóhatáron és a hátam mögött. Fent, a füst felett egy *luňák* verdes szárnyával (nem tudom, miféle ragadozó madár ez; de itt, a bánási domboldalakon a cseheknek csupán ez az egy szavuk van a ragadozó madarakra: *luňák*; és én ezt a szót beemeltem a saját nyelvembe; fellobbant bennem ez a gyönyörű szó: Čelakovský hajdani, elfeledett versének szikráját lángokká szította az itteni nyelv, amely valójában Čelakovský nyelvével egyidős)... A füst felett egy kánya verdes szárnyával, és a dombok közti szurdokon átcsilámlanak a Duna vizén játszó szikrák...” (8) Táj és hangulat kettőssége villan fel a *felgyújtott domboldalak* című írásban, tovább a bánási táj ábrázolásába beleíródik nyelvileg a 19. századi František Ladislav Čelakovský szövege, egyszerre jelezve történeti és nyelvi kapcsolódási pontokat, miközben éppen a szövegrészlet kurzívval is kiemelt szava mutatja fel az itteni (és egyben korábbi) cseh nyelv idegenségét – legalábbis az elbeszélő perspektívájából.

Azonban nem csupán egymás után következő, néhol kapcsolódó életképek sorozatának tekinthetjük a kötetet, hiszen ahogyan a fentebb idézet logikája alapján előtérbe került a nyelvi idegenség mint a leírásokba beékelődő idegen elem, úgy kerülnek elő és határozzák meg az egész kötet szerkezeti működését azon emlékek, emlékfoszlányok, amelyek az elbeszélő múltját elevenítik fel: „Régi ismerősök arcát látom mostanában a domboldalakon és a faluban; morva-, cseh- és

bajorországi ismerősök arcát... Amikor Bajorországban éltem, akkor megtörtént velem ugyanez, fél év után: az utcán egyszeriben brünni arcok sétáltak; de azok az utcák mégiscsak hasonlítottak, és azok az arcok gyakran szintén hasonlítottak..." (87) A folyamatosan felbukkanó emlékek, amelyek sok helyen olyannyira hangsúlyossá válnak, hogy elnyomják az általában keretként működő tájleírásokat vagy falusi életképeket, nem csupán a gyerekkorba vagy más vidékekre – mint például Bajorországba – repítik vissza az olvasót és egyúttal az emlékezőt. A nyelvi megformáltságnak, a megszólítás alakzatának köszönhetően a hajdani kedves (vagy kedvesek?) alakjait is megidézik: „Az első (de valójában még mindig tartó) szökésem előtt együtt gyalogoltunk Toušeňba (Te úgy mondtad, *Toušeňba*); a már hűvös, Elba menti késő szeptemberi, kora esti ködben. Boleslavban átmentünk a hídon és folytattuk utunkat az Elba mentén. Utoljára talán a nővéremmel jártam erre” (96). A folyamatos emlékezés egy további értelmezési árnyalatot is ad a műfajiság felőli megközelítés számára: a kötetet érthetjük valamifajta memoáriródalomként, mely poétikai megvalósítására éppen az útirajzi kerete biztosítja a feltételeket.

Ez utóbbi lehetőség az, melyet az előbbi idézet egy jelzése kibővíthet és a könyv egészére érvényes interpretációs bázist adhat, hiszen a „még mindig tartó” szökés egyfelől kijelöl bizonyos motivációt, másfelől a szövegek visszatérő toposzaként említett utazás gyakorlatát az önmegismerés, az önmagunkkal való szembesülés praxisa felé mozdítja – talán még az is megengedhető: azonosítja. Főként akkor érthetjük ezt így, ha nem hagyjuk figyelmen kívül a tényt, hogy a kötetbe került írások jelentős része visszaemlékező jellegű. Gyakran asszociatív logika alapján idéződik meg egy gyerekkori emlék, egy korábbi utazás vagy utcakép, esetleg egy helyzet, barátok, hajdani szerelmek. Ebből a szempontból azt is állíthatjuk, a bánási környezet – ahol „egyetlenegy Duna-parti utcán románok, szerbek, lengyelek, csehek, németek, törökök, tatárok, bolgárok élnek; a környező dombokon találunk még más nációkat is (derűs horvát falvacskák!), itt mindenki otthon van;” (85) – egyértelműen valamifajta kiszakadást, eltávolodást jelent az elbeszélő számára, azt az idegenséget, ahonnan lehetségessé válik a viszszatekintés, az emlékezés, a múlttal való szembesülés.

És talán ezen a ponton fogalmazható meg egy kritikai észrevétel Matěj Hořava könyvével kapcsolatban. Az idegenség tapasztalatát amúgy kiválóan megragadó kötet mintha mégsem kezdene túl sokat ezzel az idegenséggel. Nem véletlen, hogy a műfaji behatárolás kapcsán

az életképek is szóba kerültek, mivel éppen ezek kissé statikus jellege az, mely több esetben magát az idegenséget is mintha valamifajta háttérre redukálná. Mintha az idegen háttér csupán az ellenpont vagy kívülség funkciójába kerülne, hogy lehetőséget teremtsen az emlékezés számára: „Lejátszom a fejemben a régebbi történeteket, hogy kicsit elmeneküljek; az itteni történeteket görög költéssel és Sherlock Holmessel harsogom túl; kikapcsolom az agyam, amikor a kocsmában ülök, vagy a *directornénál* ebédelek; igyekszem kikapcsolni a fülem és elkerülni a valószínűleg soha meg nem történt esetek, szörnyűségek, horrorok, hűtlenségek láncával való megfertőződést” (116). Azonban ez a kritika is csak akkor érvényes, amennyiben a fentebbi műfaji lehetőségekben ismételten felsajgó referencialitást előtérbe állítom a fikcióval szemben, azaz számon kérem a kötetet a bizonyos műfaji kritériumok szabta vállalásait. Viszont ha ezt nem teszem, akkor nyugodtan állíthatjuk, hogy Matěj Hořava *pálinka* című kötete elgondolkodásra készítő, a műfaji és a regionális sokszínűség határterületén mozgó prózamű.

Pavel Šušarā

Sissi

Fordította Demény Péter

Illusztrálta Mircea Bochiș

Lector Kiadó

Marosvásárhely, 2018

Fancsali Róbert

SISSI BŰVÖLETÉBEN

A tavalyi év végén a marosvásárhelyi Lector Kiadó gondozásában jelent meg Pavel Šušarā *Sissi* című kötetének magyar kiadása. Az ehhez kapcsolódó és jelenleg fellelhető rövidebb ismertető szövegek, illetve

könyvbemutatókra és beszélgetőestekre invitáló felhívások minden esetben igencsak leegyszerűsítően, a versszöveg műfaji behatárolására vonatkozó poéma, elbeszélő költemény, hosszúvers, posztmodern óda (a teljesség igénye nélkül) kulcsszavakra és a címszereplő Wittelsbach Erzsébet király- és császárné személyére vonatkozó megjegyzésekre szorítkoznak a műalkotás bemutatásakor. Az efféle műfaji kategorizálás igényétől szándékoltan tartózkodva itt arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy a *Sissi* különlegessége sokkal inkább abban fogható meg, hogy az alkotás különböző ismert és kevésbé ismert, mindenestre mára már jórészt aktualitásukat veszített képzőművészeti és irodalmi formákat, illetve ezekhez kapcsolódó hagyományokat úgy képes összehangolni, majd mozgásba hozni, hogy azok együttesen, egy komplex műként a 21. században is újszerűen képesek hatni. Kétségtelen azonban, hogy a könyvet előzetes tudás nélkül a kezébe vevő olvasó, aki e tágabban értelmezett alkotásról nem rendelkezik elegendő háttérinformációval, azt önmagában, szépirodalmi szöveggént kénytelen értékelni. A továbbiakban a *Sissi* címen magyarul megjelent könyvet egy komplex műalkotás egyetlen, kisebb szeletként kezeltem, azt a teljes egész fényében kívánom értékelni, és egyúttal bemutatom Pavel Œuşară és Mircea Bochiş eredeti elképzelését a *Sissi*-vel kapcsolatban.¹

Az alapötlet szerint Œuşară az osztrák és magyar uralkodónőnek címzett, román nyelven és versben megírt levelét az eredeti nyelv mellett a Monarchia két hivatalos nyelvére is le kell fordítani. Ezen a ponton még helytálló lehet fordításról beszélni, amint azonban kiemeljük, hogy a *Sissi* magyar, majd német nyelven, Bochiş által irányítva, egészen más háttérrel és formában jelenik meg, helyesebb volna a mű román, magyar és osztrák kiadásait vagy változatait megkülönböztetni. Bochiş a Lector Kiadó kiadványa a magyar fordítás illusztrátoraként jelöli meg. Bár ez önmagában nem téves információ, fontos megjegyezni, hogy amennyiben a művet javaslatom szerint nem csupán szépirodalmi szöveggént, hanem több művészeti ágból ihletet merítő összetett műalkotásként értelmezzük, nem volna túlzás az illusztrátor helyett társszerzőként hivatkozni Bochişra. A magyar kiadás páratlan oldalain mindvégig azok az eltérő országokból, más és más feladóktól, bélyeggel és postai pecséttel ellátott, változatosan illusztrált levelezőlapok

1 Magyar nyelvű anyag erről nem elérhető, így annak hiányában egy, a két alkotó között zajlott román nyelvű beszélgetésre hivatkozom. „*SISSI*” de Pavel Susara, www.youtube.com/watch?v=3AeEUN0xSJU&t=.

jelennek meg, amelyek címzettje egytől egyig a romániai Nagybányán (Baia Mare) élő Mircea Bochiș. Bochiș 2012-ben egy kiáltványt tett közzé a világhálón, és küldött szét a világ számos országába, amelyben arra tett javaslatot az általa megszólított küldeményművészek számára, hogy a Șușară által jegyzett fiktív levél 81 részre bontott részlete közül válasszanak ki egyet, és ahhoz minden megkötés nélkül készítsenek grafikát, az elkészült művet pedig a mail art szabályai szerint, levélben küldjék el a nagybányai Florean Múzeum számára. A feladók így valós személyek, az esetek nagy részében nevüket vállaló képzőművészek, akik ezzel részt vesznek egy közösségi akcióban, emellett pedig a szerzők és olvasók között létrejövő játék részeseivé is lesznek. Bár a levelezőlapok önmagukban is művészeti értéket képviselnek, teljesen új megvilágításba kerülnek akkor, amikor egymást kiegészítve, együttesen, mintegy az egész projekt mozaikdarabjaiként mutatkoznak meg. Ahogy Bochiș fogalmaz a kiáltványában,² a mű annyi formában születik meg, ahány alkotó visszaküldi a saját verzióját, felnőttkorba pedig akkor ér a műalkotás, amikor megérkeznek a megadott címre az egyes részek. Az önként vállalt részvétel eredményeként, és abból adódóan, hogy a szövegrészleteket Bochiș nem jelölte ki előre, további érdekessége a projektnek, hogy egyes részekhez több variáns is készült. Ezek a múzeum honlapján mind megtalálhatók,³ így egymással össze is hasonlíthatók. A változatos illusztrációk közös elemeként a neoavantgárd stílusjegyeire hivatkozhatunk.

A magyar kiadás páros oldalain Șușară alkotásrésze önmagában jelenik meg, minden második oldalt követve az folyó szöveggént olvasható. A páratlan oldalakat pedig a levelezőlapok teszik ki, amelyekre az egyes kiválasztott szövegrészletek vannak montázsolva. A magyar változat ezáltal kétszer jeleníti meg az alkotás szöveges részét, folyó szöveggént egyszerűen duplikálva a levelezőlapokon is jól látható tartalmat. A könyv szerkezetmódosítására irányuló kiadói döntés háttere nem világos, a páros oldalak önálló funkciót nem töltenek be, és efféle gesztus a román kiadásban sem jelenik meg. Továbbá elmondható, hogy ha a páratlan oldalak formátuma tenné ki az egész könyvet, a mail arthoz kapcsolódva az az érzet is felerősödne, hogy a levelek között lapozgatva halad az olvasó a szövegolvasással, tovább távolodva így a szépirodalmi leegyszerűsítéstől.

2 Mircea BOCHIȘ, *The cultural project „letter poem”*, www.cmc.ro/florean_museum/rules/Proiectul_Cultural_Scrisoare_Poem.pdf.

3 *Letter Poem – Sissi*, http://www.cmc.ro/florean_museum/sissi.php.

Bochiş az eredeti, 2013-ban megjelent román kiadásban a magyartól egészen eltérő, de ahhoz hasonló jelentőséggel bíró munkát végzett. A Şuşarã által számára elküldött szöveget sajátos értelmezésben egészítette ki (időnként mesekönyvekbe illő) grafikákkal: hol egyszerű firkákkal és hétköznapi jegyzetekkel – mintegy bevásárlólístát, skiccelt háztartási költségelszámolást mímelve –, hol naplószerűen rögzített életrajzi eseményekkel, úgy valahogy, ahogy régen a Bibliába vagy énekeskönyvekbe jegyzeteltek az emberek. Bochiş így helyenként kézirásos, a tartalomhoz kapcsolódó értekező szövegrészekkel maga is hozzájárult az eredeti szöveg értelmezéséhez. Ezáltal nemcsak a korábban leírtak új irányú interpretációjának adott teret, hanem új narratív szinttel vagy szintekkel is bővítette a szöveg értelmét. Ez utóbbi eljárásra különleges példa Bozóhoz, a történet egyik szereplőjéhez kapcsolódó több kiegészítő szövegrész, amelyekben Bochiş a ki nem dolgozott karakterrel ismerteti meg az olvasót a saját fiktív és a főszövegtől eltérő narratív szintjén. Az efféle betétekkel a textus hangnemet vált, a főszöveget uraló történeti háttérből, az ehhez kapcsolódó fenséges és barokkos stílusból leereszkedik a mindennapiság szintjére. Mindez egyfelől könnyíti a befogadást, az emelkedett hangnem megmetszakításával ugyanis tehermentesíti az olvasót, másrésztől viszont tovább is rétegyzi a szöveget, a mű interpretációs lehetőségeit pedig bővíti. Mindkét eddig elkészült *Sissi*-kiadásra – bár más-más értelemben – igaz, hogy a Şuşarã szövegét kiegészítő szövegrészek és grafikus anyagok együttesen aktiválják a textuális és képi értelmezési lehetőségeket, ezek pedig egymást erősítve gazdagítják a műalkotás értelmi keretét. Külön kiemelendő a román változat esetében a beérkező levelezőlapokat és a rájuk montázsolt szövegeket szerkesztő Claudia Tache munkája, aki a beérkezett küldeményeket saját ízlése alapján állította össze, poétikus egységgé kovácsolva a meglehetősen heterogén anyagot, ezzel jelentősen hozzájárulva a nyomtatott mű végleges formájának kialakításához.

Pavel Şuşarã szövege voltaképpen egy képzeletbeli levél Erzsébet király- és császárnénak, amely az ő örök bővületében keletkezik. A szöveg a 19. és a 20. század fordulóján Erdélyben is elterjedő Sissi-kultuszt idézi meg, amely elsősorban a frontról hazaérkező katonák történeteiből bontakozott ki. A világszép uralkodóné nemcsak külső megjelenésével nyűgözte le környezetét, hanem őszinte kedvességével és barátságos attitűdjével ugyanúgy hozzájárult a róla kialakult kép létrejöttéhez, mint nyilvános férfiügyeivel és egyéb drámáival. A nép ajkán egy ilyen

szerethető uralkodófeleség képe könnyen állandó témává, sőt érintetetlen helyi örökséggé tudott válni – Œuşarā pedig e valaha volt történeti hagyománynak állít emléket. A fiktív szövegalkotó egy régi szerelmes modorában szól a címzetthez, mindvégig alázatos hódolatát fejezi ki felé, és teszi ezt a legmagasabb nyelvi regiszterből megszólalva, barokkosan burjánzó körmondatokban, vég nélkül áradva. A hódolatot és bókokat (valós vagy vélt) közös emlékek felidézése szakítja meg, máskor pedig teljesen önálló epizódok ékelődnek a szövegbe, amelyekkel az erdélyi életről, a helyi történésekről vall a levélíró, vagy pedig balkáni anekdotákról, legendákról és legendás alakokról mesél. Az élettörténeti események és az időtlen adomák, illetve a 20. század végén keletkező levélszöveg és a szerzővel kortársnak bemutatott címzett közti időeltolódások teljes figyelmen kívül hagyásával, valamint egyes történetek szándékolt legendásításával olyan mágikus idő- és (határozottan balkáni) térképzet alakul ki, amely a tartalmat irreálissá, meseszerűvé teszi, és az olvasót azonnal magával húzza. Tovább erősíti ezt az elmosódott világot a szöveg fiktív szerzőiségének kérdése, a megszólaló ugyanis többször utal arra, hogy őt magát Pavel Œuşarā, „hűséges alattvaló és éppoly tisztességes lázadóként” ismeri a világ, az utolsó oldalon aláírásként mégis annak a Luigi Lucheninek a neve szerepel, akit Sissi gyilkosaként tartanak számon a történelemkönyvek. Az utószót azonban ismét Pavel Œuşarā jegyzi.

A két román művész közös műve az eddigiekben részletezett olvasatban, de a *Sissi* önmagában, magyar kiadásban megjelent könyvként is kiváló alkotás, amely igen frissítően hat a kortárs kelet-közép-európai környezetben, és kiemelkedő esemény az elmúlt évek román–magyar irodalmi kapcsolatrendszerében.

Florin Lăzărescu

Zsibbadtság

Fordította Bertóti Johanna

Napkút Kiadó
Budapest, 2018

Budai Csilla Mariann

TÁRSADALOM ALULNÉZETBŐL

Florin Lăzărescu a kétezres évek elején indult román prózaírók nemzedékének elismert képviselője. Az 1974-es születésű szerzőnek 2018-ban, a Napkút Kiadó gondozásában jelent meg magyar nyelven a második (az életmű tekintetében a harmadik) kötete. *Az Amorfire*, vagyis a *Zsibbadtság* címet viselő regény színvonala és gondolatvilága hasonló az itthoni olvasó számára is elérhető előző könyv, a *Mennyből a küldöttéhez* (*Trimisul nostru special*), de ezúttal Lăzărescu újabb izgalmas kérdéseket is felvet, és a mindannyiunk életében szereplő tragikum komikus oldalát is képes élvezetesen ábrázolni.

A szerző e regénnyel sem tagadta meg önmagát, hozta a szövegeire jellemző posztmodern, (pop)kulturális utalásoktól terhelt zűrzavart és a gondosan válogatott ikonikus szereplők sokaságát. Az életmű korábbi alkotásaiból is ismerős lehet a felhalmozott kulturális értékekkel szembeni – a jelen kötetben is megjelenő – kétség, annak a bizonytalanságnak a megélése, hogy talán az irodalom, a tudomány és a vallás sem képes már biztonságot adó egységes világképet vagy hitet nyújtani. A tudáséhség, az információhajtás és -felhalmozás szemben áll az emberi agy normális működésével. Az emberiség tudása nem fér el egy elmében, mégis agyunkba szivárog, és növekszik, terebélyesedik, terjed, mint a rák, megállíthatatlanul. A kérértlen és szükségtelen információtömeg kegyetlenül felfalja az igazán emberi gondolatokat, az

egymásra vagy önmagunkra figyelést, az élet megértéséhez vagy elfogadásához szükséges időt, végső soron emberi mivoltunkat.

A rendszerváltás Romániában is meghozta a tömegmédia új termékeit, a felfoghatatlan mennyiségű televízió- és rádiócsatornát, majd az internetet és így, „úgy tűnik, mindenki arra ébredt, hogy hullá van a házban: a könyvtár” (25). Az emberekhez drasztikusan több információ jutott el, és ez szinte energiabefektetés nélkül biztosította számukra az állandó tájékozottságot. De a mindentudás zavart okoz a rendszerben, és ha nem veszünk róla tudomást, ugyanúgy lefagy, mint ahogy a regényben szereplő Evghenie pincében hagyott könyvgyűjteménye is. Az adatmentés ilyen körülmények között csak fragmentált lehet: „A talicskát az udvarra viszi, visszamegy a pincébe, megragadja a csákányt, köp egyet a markába, és minden erejével belevágja a jégtömbbe. Leválik egy körülbelül tízkilós darab. Forgatja, próbálja beazonosítani a köteteket: a *Don Quijote* egy régi kiadása, a *Tökfilkók szövetségének* egy frissen megjelent példánya, egy darab *Félkegyelmű*, amit a csákány éle leválasztott a másik felétől. Már nem is akarja látni őket” (26–27). Az emlékezet hézagos, a tudás darabjaira esett. A válaszokhoz pedig időt és erőt nem kímélve kell keresgetni az összeillő részeket – épp, mintha egy puzzle darabjait próbálnánk összeilleszteni.

Ahogy Lăzărescu műveiben általában, úgy ezúttal is nehéz volna kiemelni egyetlen központi alakot, közben a főhős mégis könnyen meghatározható. Az alkotásra képtelen művész nem először kap meghatározó szerepet a szerző prózájában. Mivel az írásos kultúra már képtelennek tűnik választ adni az ember legalapvetőbb kérdéseire, Evghenie komolyan mérlegeli, nem mond-e többet, nem beszédesebb-e egy fénykép – pontosabban egy fényképsorozat –, mint az írott történet. És nekilát újraalkotni a nyugati kultúra alapját képező tudást, a Bibliát – fotókból. A *Prédikátor könyvének* elkészítésével kezdi munkáját, hiszen mi lehetne fontosabb kérdés annál, hogy: „Mi haszna az embernek minden fáradozásából, amit magára vállal a nap alatt?” (Préd 1,3)

Az alkotás folyamata igen egyszerű: Evghenie listát készít azokról az emberekről, akik egy másik világban a falu bolondja cím tulajdonosai lehetnének, biciklire ülve célirányosan útra kel – hiszen pontosan tudható, hogy a város mely pontján található meg a keresett személyek –, aztán pedig vár. Arra a ritka pillanatra vár, amikor a „városi bolond” egy pillanatra visszatalál magához és látni engedi önmagát törékeny emberi mivoltában. „Evghenie ekkor megtalálja a megfelelő pillanatot, hogy a fényképezőgépet a szeméhez emelje, és megörökítse

a bámulatos akarattal rendelkező, de minden tehetséget nélkülöző vak ember tünékeny mosolyát” (115).

Listája által, az ő objektívén keresztül egy (napjainkban egyre te- rebélyesedő) társadalmi rétegről, a perifériára szorult, áttetszően élő csoportról kapunk meghökkentően izgalmas láteteletet. Ez a röntgen- felvétel nem a megszokott, nyüzsgő tömeget, a munkába vagy munká- ból siető, gondokkal terhelt, de viszonylag kényelmes életet élő közép- réteget vizsgálja, nem az állandó pusztulásban és keletkezésben lévő sejtek milliárdjait veszi szemügyre, hanem az egyetlen sejttypust, amely nem osztódik, hanem az első lélegzetvételtől az utolsóig rendületlenül, de észrevétlenül létezik. Azok kapnak figyelmet nála, akik – mint az örökre elpusztuló vagy láthatatlan hálózatokat alkotó idegsejtek – mindig is a városhoz tartoztak, és akikről mégis lecsúszik az egyszeri ember pillantása. Evghenie Biblia-interpretációja nem más, mint a le- züllött alakok, a kéregetők és potyalesők, a sikertelenek és a betegség- től sújtottak karneválja, ahol a civilizáció és a tudomány vívmányainak dacára, a válaszokat még mindig mindenki csak keresi.

Susan Sontag több helyen is értekezik arról, miképpen kapcsolódik össze és mi módon tér el egymástól a különböző korok betegségképe. Azt írja, hogy az emberek számára „minden olyan kór jelentősége megnő, amelynek oka tisztázatlan és kezelése hatástalan. Először a legfélel- metesebb következmények azonosulnak a betegség fogalmával. A be- tegség metaforává válik. [...] Az elmúlt két évszázadban a rossz megje- lenítésére leggyakrabban a szifilisz, a tuberkolózis és a rák metaforáját használták”,¹ amelyek a test egyes részeihez kapcsolódtak. De az orvos- tudomány és a technika fejlődésével a figyelem újabb és újabb „titok- zatos” területek felé fordult. A test (többnyire) gyógyítható, átlátható, folyamatai és belső működése különböző eszközökkel feltárható lett, de az elme nem adta meg magát ilyen könnyen. Korunk információára- datával, a technika fejlődésével az értelem csak részben képes megbirkó- zni, így egyre nagyobb teret nyernek a betegségmetaforák között a mentális vagy pszichés bajok, amelyek a külső ingerek befogadásá- nak ellehetetlenülésével vagy torzulásával hozhatók összefüggésbe. A regényben Stoican asszonyon keresztül az Alzheimer-kór okozta emlékezetvesztéssel és a világról való tudás szertefoszlásával kerülünk szembe, Evghenie története által pedig az ingerek befogadásának tor- zulását, a realitásérzék elvesztése miatti hirtelen és feltartóztathatatlan

1 Susan SONTAG, *A betegség mint metafora*, Európa, Budapest, 1983, 70.

pánikrohamot ismerhetjük meg döbbenetesen hiteles módon. A két eset – amelyeket Lăzărescu hátborzongató hétköznapisággal ír le – bár éppen ellentétes folyamatnak tűnnek, ugyanarra az eredményre vezetnek: az ismert világ elvesztése vagy az arra való túlérzékenység a sejtek mélyéig hatoló félelembé torkollik, olyan félelembé, amely a halálfélelemnél is nehezebben határozható meg, mert se oka, se eredete, se fókuszpontja nincs. A mindentől, vagyis a minket körülvevő valóságtól való rettegés teszi felfoghatatlanná ezeket a betegségeket.

Bár Evghenie a fotók segítségével próbálja megérteni a világot, amelyben él, kénytelen belátni, hogy még ezek sem alkalmasak min-dennek a befogadására, megörökítésére vagy a teljes kép megmutatá-sára, hiszen a szem és a kamera között lényegi különbség mutatkozik. „A fényképezőgépből [...] hiányzik a vakfolt – az a hely a retinán, amelyre a valóságból semmi sem vetülhet. Onnan indul a szemideg az agy felé, ahol létrejön a kép. Azt mondhatnánk, gondolja Evghenie, hogy a vakfolt az a hely, ahol az irrealitás, a fikció létrejön, olyan, mint egy puzzle örökké hiányzó része, amely virtuálisan rajzolódik ki a szomszédos puzzle-darabkák segítségével” (68).

Lăzărescu társadalomkritikának is felfogható regénye mintha kór-képek sorozata lenne egy társadalmi rétegről, akik a közösség vakfolt-jaiként kénytelenek leélni életüket. Vakfoltnak lenni annyit tesz, hogy az embernek „a környező valóság – mindenképpen fonákul érzékelt – darabjaiból kell rekonstruálnia identitását” (68). Olyan emberekről, olyan történetekről, múlttal, jellel és talán jövővel rendelkező sze-mélyekről és kapcsolatokról van szó, akik és amelyek minden nap ott vannak a közelünkben, akik mellett minden nap elmegyünk, és akik-ről, mint folyékony higany, úgy csúszik tova a tekintetünk. Komikus-nak ható alakok ezek, akik ugyanakkor rettentő ismerősek – a min-dennapjainkból. Hiszen ki ne látott volna már legalább egy (talán) vak hegedűst a városban, egy állandóan szatyorral a kezében járkáló, könyökvédős, elnyűtt zakót hordó, a kulturális események állófoga-dásaira specializálódott alakot vagy egy feltűnő kabátot viselő, zava-rodott elméjű koldusasszonyt?

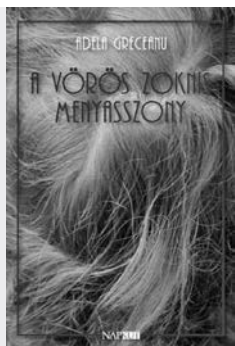
A regény diagnosztizál: rávilágít a társadalom betegségére. De nem az Alzheimerre, a tudatzavarra, a pánikbetegségre vagy a depresszióra. Azt mutatja inkább meg, hogy mi az, ami táptalajként biztosítja ezek burjánzását és a „vakfoltok” ideghálózatának továbbépülését. A beteg-ség neve: zsidbadtságot. A test és a szellem zsidbadtsága, az EMBER zsidbadtsága: az egymásra vagy önmagunkra figyelés hiánya, az emberi

mivoltunk elhanyagolása, az élet megértéséhez vagy elfogadásához szükséges idő és az emberi kapcsolatok elkorcsosulása. Ahogy a címe is mutatja, a könyv ezen tünetek megragadásáról szól.

Arról, hogy a pánikrohammal küzdő Evgheniét részegnek, az Alzheimerben szenvedő Stoican asszonyt bolondnak nézik és kikerülik, a (talán) vak hegedűst ignorálják, a piros köpenyes koldusasszonyt lerázzák... Vakfoltnak lenni nem egy ember betegsége, sokkal inkább egy, az egyes emberen túlmutató probléma tünete.

Vakfoltnak lenni amiatt veszélyes, mert a mentálisan kimerült ember végül hagyja, hogy a mások által pokrócként ráterített zsidbadtság a lényének lényegévé váljon; eltávolodik a valóságtól, és végül valóban csak a vakfolt sötétsége és irrealitása veszi körül. Egy nagy rendszert, a társadalmat vagy az egész világot meggyógyítani igen nehéz feladat, és sajnos nem is tudja – nem is fogja – vállalni senki sem. De a betegséget lehet kezelni, apránként, sejtenként, páciensenként gátat lehet vetni a terjedésének és az áttétek képződésének. Evghenie, bár maga is szenvedő alanya a helyzetnek (vagy talán éppen ezért), önkéntelenül is ráérez a gyógy mód egyszerűségére. „Anélkül, hogy pontosan tudná, miért, Evghenie közel megy hozzá, és szoroson megöleli, mintha nagyon jó barátja lenne, sőt, egyetlen testvére, az egyedüli teremtmény, aki megérti. Zen hirtelen remegni kezd. Ő is hozzásimul Evgheniéhez, és előbb alig felismerhetően, majd tiszta szívből sírásban tör ki. [...] Csak sírok örömben. Nagyon jóu ember tetszik lenni! Csak maga beszél szépen velem. Nem találkoztam még ilyennel” (188).

Egy regény világának kirakósjátékában az olvasói befogadás maga a vakfolt, a kép örökké hiányzó része, amit az értelmezés folyamatával lehet kiegészíteni a szöveg által kínált puzzle-darabkák segítségével. Könnyű nyelvezetű, kesernyésen édes humorú regényt írt Florin Lăzărescu, amely azonban a vártnál sokkal mélyebb témák végiggondolására késztet. Az értelmezés üres helyére több puzzle-darab is illeszthető, akár így, akár úgy. Remélem, minél több emberhez eljut a kortárs román szerző legújabb regénye, az olvasói pedig rászánják a kellő időt és energiát, hogy megtalálják magukban a kirakós utolsó darabját is.

Adela Greceanu

A vörös zoknis menyasszony

Fordította Albert Dorottya

Napkút Kiadó
Budapest, 2018

Kiss Júlia

EGY MENYASSZONY TUDATMESÉI

Egy-egy prózavilág tematikus kontúrjainak, csomópontjainak feltérképezése által olyan következtetésekre juthatunk, melyek hiányában aligha beszélhetünk egészes műfaji meghatározásokról. Ha ennek legitimitását és abszolút véghezvihetőségét egyaránt kétségbe is vonjuk, vitathatatlan, hogy Adela Greceanu *A vörös zoknis menyasszony* című regényének értelmezésekor továbbgondolható a *hiányregény* fogalma, melyet később a *várakozás* tárgyához rögzítünk. Az Albert Dorottya által készített magyar nyelvű fordítás alapjául szolgáló, 2008-ban Jászvásáron (Iași) megjelenő regény egyetlen főszereplőjéről mindekelőtt úgy számolhatunk be, hogy ő maga a címben is szereplő vörös zoknis menyasszony. Ezzel együtt jegyzendő meg, hogy a szerző nem látja el tulajdonnévvel szereplőjét, és a figura sem nevesíti önmagát, csupán különféle jelzőkkel (vörös zoknis, öreg, egoista stb.) kapcsolja egybe a magára utaló főnevet. Az egyediséget megcélzó azonosítás hiánya mint prózapoétikai eljárás mód tetőpontjának tekinthető, hogy noha a címben is szerepel, több alkalommal pedig a főszereplő is szóvá teszi a vörös zoknit („ahhoz, hogy férjhez mehessek, vörös zoknit *kell* hordanom” [18]), az olvasó sem a menyasszony, sem a további szereplők révén nem jut információhoz a(z) – említett paratextus miatt is jelentősnek gondolt – ruhadarabot illetően, amely érdekes módon az anyanyelvi kiadás borítóján is megjelenik. A most terítékre kerülő regény olvasásakor tehát mindekelőtt az a kérdés tevődhet fel bennünk,

hogy Adela Greceanu miként, milyen narratív módszerek egymásba rendezése által teremti meg elbeszélőjét, sőt maga a menyasszony hogyan konstruálja meg saját identitását, de ami a legfontosabb, elbeszélői pozícióját.

Rövid kitérőt érdemel, hogy *A vörös zoknis menyasszony* írója a narratív aspektusok tekintetében egy pillanatra, mintegy a szöveg első soraiiban félrevezeti azon olvasóját, aki a „[f]onják a haját. A haja fekete. Napfényre bevörösödik. Még az a néhány fehér hajszála is. Néhány – egy kezemen meg tudom számolni” (7) részlet alapján egy első személyű, egészen vagy többnyire aktív narrátor jelenlétét feltételezi. A most idézett részlet kivételével egy abszolút személytelen és tárgyilagos, csakis a közvetítő szerepét magára öltő, mondhatni, jelen is alig lévő elbeszélővel kell számolnia. Ez azt is jelentheti, hogy Adela Greceanu éppen az általa *magára hagyott menyasszony* karakterét rajzolja meg művében, és *A vörös zoknis menyasszony* tétje nem másban rejlik, mint abban, hogy befogadója képes és/vagy hajlandó-e keretet adni a menyasszony olykor-olykor az összefüggéstelenségig áradó tudatfolyamának. Mindehhez feltétlenül szükséges hozzátenni, hogy a tárgyalt mű két szerkezeti egységből áll. Míg az első szövegblokk a menyasszony félbe-félbemaradt élettörténetére reflektáló mellékszereplőkre (Lena, Pulheria, Zizi és Sofica) is koncentrálnak, addig a második egység kizárólag a kulcsfigurára összpontosít. Az ezen utóbbi passzusban olvasható, a narráció szerint általa írt, rendszerint értelmezhetetlenül egymáshoz rendelt rövid szövegrészeket a napló műfaját érvényesítik. Úgy véljük, hogy az első fejezet adta problémafelvetések megközelítése a regény második felében kibontakozó narratori melléfogások enyhítő körülményeinek megfogalmazásához vezethet.

Greceanu főhőse egyszerre két szerepet is betölt *A vörös zoknis menyasszony* első fejezetében: egyrészt ő a regényben elmondott történetfoszlányok szereplője, másrészt közrebocsátója is; az elbeszélő-elbeszél, mesemondó-mesehős kétpólusú viszonyrendszerek – ideális esetben – kezdő- és végpontja. A regény kerettörténet, és ennek összefüggésében két szempontból is fontos a (nép)mesékről való általános beszéd során oly sokszor hangoztatott oralitás. Elsősorban azért, mert az elbeszélő az önmagáról való történetmondás pillanataiban látszólag egy, de voltaképpen párhuzamosan két identitásnarratíva felépítésére tesz kísérletet, és a precízen azonosított – vörös zoknis – menyasszony csak a felszínen válik eggyé azon név nélküli női Greceanu-alakkal, aki éppen a szóbeli önmítoszteremtésen keresztül törekszik megszabadulni

a múlt dimenziójából előtörő, jelenében ólálkodó férfiak fragmentáltságig torzult emlékképeitől. „Minél többet mesélek róla, annál kevesebb közöm van hozzá” (11); „[T]i nemsokára befejezitek a hajam fonását, és én még nem sirattam el a szeretőimet” (39). Világossá válik számunkra, hogy a disszociatív identitásnarratívák felépítésének vonatkozásában *A vörös zoknis menyasszony* narrátora paradox módon a lerombolás, megsemmisítés aktusát invokálja, mely szembenállás – röviden szólva – a kollektív és egyéni traumaelbeszéléseket centralizáló irodalomtudományi és alkotáslélektani diskurzusokhoz irányít bennünket.

A regény első részét képező, soha eggyé nem forradó menyasszony-mesék a korábban már megnevezett női mellékszereplők múltbéli tapasztalatait felszínre hozó történeteivel vannak teletűzdelve. Ezek közül most a Pulheriához tartozó passzusok érdemelnek kiemelt figyelmet. Pulheria jellemvonásait, illetve az ezeket prezentáló verbális fellépését a szerző következetesebben dolgozza ki, mint a főhős esetében, és azazal szemben, hogy egyéni története háttérbe szorítva, pusztán töredékeiben olvasható, követhetőbb a befogadó számára. Pulheria szóhasználatát („A fejem alá tettem a táskámat és... tente-tente!” [24]; „Costel magas volt [...]. Apánál is magasabb. Hehe!” [67] stb.) és a beszédét kísérő paranyelv- és testbeszédbeli sajátosságait („röhögve a szájához teszi a kezét” [48]; „nevet Pulheria, a száját eltakarva” [64]) Greceanu olyan módon tette a szóban forgó szereplő karakterábrázolásának alappilléreivé, hogy azok nemcsak a szereplő gyengeelméjűségként ható infantilizmusáról árulkodnak, de ennek egy potenciális okára, az apa túlzott szigora okozta szexuális elfojtottságára is rámutatnak. „[A]pa nem engedett be vele a házba” (76).

Követve *A vörös zoknis menyasszony* mellékszereplőiről folytatott gondolatmenetet, Sofica néniről szólunk. Ezen Greceanu-figura regényben elfoglalt funkcióját a következőképpen határozzuk meg: ő a menyasszony szétzilált tudatállapotához, homályos emlékképvésztőihez rendelt szereplő, aki fogódzóként szolgál mind a további regényalakok, mind pedig az olvasók számára. A hozzá kötődő paragrafusok gyakran olyan fogalmakat tartalmaznak, amelyek ha nem is behatárolják, de variációkat nyújtanak egy-egy szereplő kulturális és társadalmi háttérkörnyezetének megállapítására. Példaként említendő a „dionüszoszi féktelenség” (80), nem utolsósorban a jungi analitikus pszichológiában meghonosodott kifejezéspár („újra egyesítened kell az animust és az animát” [66]).

Mielőtt a mű második, a fentiek során a napló műfajával kapcsolatba hozott szövegrészéről értekezni, összefoglalóan rávilágítunk az eddig elmondottak még tisztázatlan pontjaira. Az öt nő egyetlen éjszakára korlátozódó interakciója beckett-i hangulatot (gondoljunk csak a *Godot-ra várva* című színműre) idéz elő, abból a szempontból is, hogy az elbeszélés szerint a női főszereplő hajfonatának elkészítése egy bizonyos bárány megérkezését jelentené. A bárány alakját számtalan alkalommal említi a menyasszony („a báránynak szinte az elejétől kezdve hallottam a csendjét” [32]; „mindannyian előre jelezték a küldöttet, a bárányt” [42] stb.), de eljövételéről, a hajfonat elkészültéről végül nem értesül az olvasó. Krasznahorkai László *Báró Wenckheim hazatér* című könyvében, Bodor Ádám *Az érsek látogatása* című regényében, de Esterházy Péter *Fuharosokjának* mindkét szövegváltozatában is a(z) – egyszer viszolygással és félelemmel, máskor ujjongással vagy éppen hiábavalósággal telített – *várakozás* lesz a szöveg alaptémájává. De vajon a Greceanu-mű kapcsán mivel magyarázható a *hiányregény* fogalmának hangsúlyozása? Bár az utóbbi cselekményét valóban a *várakozás* lendíti elő, a *hiányregény* nem pusztán az eredménytelenséget tükrözi. A *vörös zoknis menyasszony* hetedikétől a nyolcvanegyedik oldalig terjedő, egymagában is önálló korpuszt alkotó részletének tartalmi inkohereciája a főhős csapongó tudattartalmainak azon reprezentációjaként értendő, amelyben a különböző férfiakat központosító – eldönthetetlen, hogy vélt vagy valós – emléktörténet elbeszélése egy női identitás önmagával való egybeesését jelentené.

A menyasszonyi mese ekként ér véget: „És én hogyan mérjek össze egy bárányt egy hullával? Talán úgy, ha most előveszek egy üres füzetet, kinyitom, és a következőket írom: [...]” (81). A közel hetven oldalon át terjedő szövegrészlet – az elmesélt történettel ellentétben – már pontosan megnevezett (Şerban, Alexandru, Mihai stb.) férfiak arcképeinek, mozdulatainak, távozásainak terhét viseli magán. A két szövegblokk közötti oppozíció más vonatkozásban is identifikálható: az utóbbi időszervezete kilátástalanul áttekinthetetlen („Szombat. Vagy talán vasárnap” [140]; „Vajon mennyi van még holnapig? [107]; „Utoljára néhány hónappal ezelőtt találkoztam Şerbannal. Véletlenül. Valójában kicsivel több mint egy éve.” [133]), a szerző itt nem operál mellékszereplőkkel sem, a négy „fésülködő nő” sincs tehát jelen. A Greceanu-regény befogadója egy olyan fiatal nő narrátori hangjával marad egyedül, aki azonosságtudatának folytonosságát a férfiakkal való viszonyaival állítja párhuzamba. „Egyik szeretőm sincs velem, de egyikőjük sem

ment el végleg. Ami most velem történik, talán még évekig eltart, és nincs egyéb, mint az ő hosszú távozásuk” (105).

A vörös zoknis menyasszony egy-egy passzusát olvasva József Attila *Szabad-ötletek jegyzéke két ülésben* című pszichoanalitikus önvallomására is gondolhatunk. Példaként idézzünk néhány idevágó mondatot a regényből. „Alexandrunak néha folyik az orra vére. Vagy talán Mihainak? Már nem tudom” (129); „Ki ez a bárány, akivel annyira hasonlítunk egymásra? Az oly könnyen sebezhető és veszett bárány? Én egy temető vagyok” (152). A szövegkorpusz utolsó előtti oldalán mintegy újrakezdődik a „Talán úgy, ha most...”-tal (152) indító, jelen írásban már idézett részlet. Adela Greceanu 1997-től verseskötetekkel jelentkezett. *A vörös zoknis menyasszony* az első regénye. A kötet megjelenése után, 2009-ben ő lett az Európai Elsőkönyvesek Fesztiváljának romániai meghívottja. A szerző nem lebecsülendő erőfeszítéseinek ellenére elbeszélő-szereplője eredménytelenül törekedett saját tudattartalmainak, emlékezetfolyamának abszolút integrálására.

Horia Ursu

Bécs ostroma

Fordította Nagy Lajos

Noran Libro Kiadó
Budapest, 2017**BÉCS OSTROMA**

Vass Norbert

GYŐZTÜNK, STOP! MEGHALTUNK, STOP!

„Egy dolog biztos: a románok nehezen váltak meg a kommunizmustól.” – Lucian Boia

Valami egészen banális dolgot szeretnék javasolni önöknek. Képzeljünk el a román történelmet egy, a Kárpátok karéja alatt, Zsil-völgyi széntől megvadultan robogó vonatként. A kopottpiros mozdony a kilencvenes éveket jelenti, a kocsik pedig egy-egy korábbi korszaknak felelnek meg. A kommunizmusnak, az Antonescu-érának, István vajda és Vitéz Mihály éveinek, végül a rómaiak és a dákok vagonjai következnek. Képzeljünk el, hogy ez a szerelvény egy böhömnagy, áthatolhatatlan úttorlasszal találja magát szembe (ezt Francis Fukuyama a történelem végének nevezte egykor), olyan hirtelen méghozzá, hogy a legfelkészültebb cséféristák sem képesek megakadályozni az ütközést. A karambol be is következik, a kupék egymásba szaladnak. Egy, a balesettől sokkos állapotú és a múlttól katzenjammeros szupervagon születik így, amelyben egyszerre kavargó mindahány egykori kocsis szelleme. A régmúlt Decebal-lila, mitologikus köde, Cuza ezredes, Károly király, tizennyolc, húsz, meg a közelmúlt nehéz és valós hordaléka. Mint amikor egy rajzfilmszereplő csillagokat lát. Valahogy így festenek szerintem azok az évek, amelyeket Horia Ursu kísérel megörökíteni *Bécs ostroma* című regényében. Elképesztően fontos és döbbenetesen nehéz feladatra vállalkozik tehát.

A közelmúltban magyar nyelven is megjelent román prózairodalom több könyve tematizálta az említett időszakot. Dan Lungu *Hogyan felejtünk el egy nőt* című regénye a kínálkozó kiugrási lehetőségekre, a Romániába érkező kapitalizmus kreatív vadhajításaira koncentrált. *A kislány, aki Istent játszott* – ugyancsak Lungutól – inkább a társadalom azon szegmensére figyelt, amelynek nem sikerült magasra jutnia. Mindkét kötet a hiányt beszéli el, különös módon a hiány elvégre az átmenet korának (a kopottpiros kilencvenes éveknek) az egyik legmeghatározóbb vonása. A hiányról szól Doru Pop is sötét anekdotákból szőtt keserű, groteszk, szép meséjében, a *Szocialista szappanoperában*, amelyben egy családtörténet foghíjait veszi sorra. Radu Țuculescu pedig, aki a mágikus realizmus Kalotaszegre importálásán mesterkedik *Öregmama történetei* című regényében, az egykorvolt faluközösség eldeformált emlékeit igyekszik megörökíteni.

Munka nélkül tengődő értelmiségiek, tennivaló híján maradt parasztok, tettek nélküli szájhősök, alkoholba fulladt munkások (és értelmiségiek és parasztok), kényszerűségből Nyugaton munkát vállaló, de a családfenntartást szolgáló magány terhe alatt összeroppanó erős nők és magukra maradt gyerekbandák a blokkházak játszóterein. Ők az említett kötetek szereplői. Ők az átmenet korának megpróbált hősei. A tévében véget nem érő brazil szappanoperákat, félig leadott amerikai rajzfilmeket néznek. A hírek Olasz- meg Spanyolországban körözött honfitársaikkal vannak tele. Innen tudják, hogy otthon alig lehet bár meglenni, de nem sokkal jobb menni sem. A kivándoroltak és a helyben maradtak is tisztában vannak vele, hogy ha elbuknak, nincs, aki felsegítse őket. A történelem padlóra küldött ugyanis már mindenkit körülöttük. Emiatt minden elhatározásuk ellenére is szinte mozdulatlanok maradnak. Legfeljebb a kéjvágy rángatja őket vagy az alkohol. Sodródnak, napra nap. Ahogy Lucian Boia fogalmaz a román kommunizmus természetéről szóló munkájában, „vonakodtak belevágni az ismeretlenbe, elindulni a nyugati típusú bizonytalan partjai felé”.¹Horia Ursu könyve az eltávolodás lehetőségeiről szól. Az elindulók után maradt csöndről és a visszaérkezők láttán a maradók által ráncolt szemöldökökről. Így, együtt, a Ceaușescu utáni, elszalasztott lehetőségekkel teli életről. „Nálunk a matematika élet, az élet pedig költészet, és míg a matematikusok elmennek, a költők maradnak, hogy keserű dalba foglalják a matematikusok távozását” (399) – fejt ki

1 Lucian BOIA, *A román kommunizmus különös története (és szerencsétlen következményei)*, ford. VALLASEK Júlia, Koinónia, Kolozsvár, 2017, 166.

Ursu egyik hőse, aki mintha a kötet megírásának motivációjáról is felbentene ezzel a fátlyat.

„Akár tetszik az eredmény, akár nem, az a tény, hogy jelenleg Románia egész másként néz ki, mint amilyen 1989-ben volt, azt jelenti, hogy forradalmat éltünk meg² – szögezi le a már idézett munkájában Lucian Boia. Aztán árnyalni kezdi azért ezt a kijelentést. Hozzáteszi például, hogy 1989 Romániában nem volt eredendően kommunista-ellenes. Az emberek java inkább élelmezési, semmint filozófiai okokból lázadt fel. (Még ha élesen fogalmaz is, azért az szembeötlő, hogy a táplálkozás fontos motívum a fent említett alkotásokban, de az alább bemutatandóban is.) A kommunista rendszer Romániában intézményi és személyi szinten is tovább élt, ezért a keleti blokk legerőszakosabb szakítása az ismert történész szerint a térségben a leginkább korlátozottnak is bizonyult.³ Elszakadni azért nem könnyű – így Boia⁴ –, mert a kommunizmus mélyebb nyomokat hagyott hazáján, mint bármi más az egész azt megelőző történelemben.

„A Forradalom, mondta egyszer Dionisie Precup, a román nemzet érettségi bizonyítványa! Egyfajta érettségi vizsga Történelemből. Meglehetősen későn tettük le és nehezen, nyögvenyelősen, de végre megvan! Egy szinten vagyunk a szabad világgal” (299). Ez az idézet már Horia Ursu regényéből való. Ahogy a most következő is: „A századvégi forradalmak közül ennek volt a legjobb zenei aláfestése»” (16–17). Utóbbi történetesen a cselekmény helyszínéül szolgáló Végakna utolsó izraelita lakója, az órajavító Káin úr mondja.

Ez a sokarcú és sokhagyományú – a fülszöveg szerint Nagybányából, Kolozsvárból, Marosvásárhelyből, Nagyszebenből, Gyulafehérvárból, Marosújvárból és Nagyenyedből összegyűrt – település, ha kitalált is, nekünk, közép-európai olvasóknak messze nem elképzelhetetlen. A Monarchia kísért elvégre a falai között, még ha düledeznek is már ezek az ódon ormok. A végaknai trafikos tökéletesen beszél bár a román mellett magyarul és németül, ezeket nem tartja ráadásul idegen nyelveknek, azonban német anyanyelvűvel az utóbbi időben legfeljebb csak műholdas adásokban találkozhatott. Miután az imént említett órajavító, Káin úr ősei földjére távozik, egy „zsidó úr” feliratú plakettet erősítenek a városháza falára. A tábla közvetlenül a „német

2 Lucian BOIA, *A román kommunizmus különös története (és szerencsétlen következményei)*, ford. VALLASEK Júlia, Koinónia, Kolozsvár, 2017, 166.

3 *Uo.*, 162.

4 *Uo.*, 163.

úr” mellé kerül. Hiány a hiányhoz. És megül bár a város sokszor átnevezett terein („Korábban Ferdinánd, majd Augusztus 23. tér, jelenleg a Nemzeti Megbékélés Tere, ahol a nyugdíjasok és a sakkozók találkoznak egymással, és néhány prostituált” [123]) valami otthonos fátsultság és az elsajátított megalkuvás is könnyen tenyész, a „Temesvár! Temesvár! Temesvár!” feliratot minden évben le kell azért meszelni a központban, jelen van tehát a virtigli virtus is, csak csendben.

Mert akármilyen volt is Boia szerint, a forradalom mégiscsak a hosszú átmenet origójának tekinthető. Nyolcvankilenc vége valami új kezdetet jelzett, a vágyott váratlant, amelyhez egyszerre kapcsolódik ezer helyben járássá lett lehetőség, az elveszett iránykeresés, egyszerre az életöröm és a halálvágy. Ha elmarad a forradalom – mondja ki Ursu egyik szereplője büszkén –, a nép elveszítette volna a hangját és zenéjét, bár – teszi hozzá egyből – ugyanez a nép már túl fáradt ahhoz, hogy megtanuljon az új keretek között élni. Az üzenet ezért, melyet kissé teátrálisan és roppant szimbolikus módon egy idegőszeomlás előtt álló postás kiabál bele egy téli éjszakába, csak ennyi: „Győztünk, jóemberek! Meghaltunk, jóemberek!” (122)

A *Bécs ostroma* hemzseg a szimbólumoktól. A Mittel-Europa márkájú sült gesztenye, az órajavító szakma, a 89-es házszám vagy a Flavius-Tiberius keresztnév mind elég beszédesek. Az sem véletlen, hogy a regényben zömmel tél van. Nem nyolcvankilenc tele, hanem egy későbbi, de mégiscsak szilveszter előtt járunk, valaminek tehát a végén. Egyesek utaznak, mások lakodalomban mulatnak, valakik árverésre készülnek, megint másokat temetnek vagy elhagynak. Valami elmúlik, hogy valami új következzen. De – fájdalom – nemigen következik semmi. A helyzetek és a szereplők keverednek inkább össze, mint a hópelyhek a decemberi szélben. Kapkodjuk a fejünket, mint hógolyózáskor, gyerekkorunkban. Bekezdéseket vagy egész fejezeteket olvassunk újra, hogy kisilabizáljuk a történet menetét, mert csak pillanatokra látunk rá a kötetben láttatott életekre, úgyhogy a szereplőket a hosszú anekdoták ellenére is csak felületesen ismerjük meg. Mintha elsuhanó vonatok ablakában vennénk őket észre. Mielőtt megtudnánk valakiről, kicsoda és miért van vele olvasóként dolgunk, az udvarlójáról, a dédapjáról, az ivócimborájáról következik egy, a múltba vezető – hol sziporkázó, hol túlontúl elnyúló – betéttörténetet. Horia Ursu sűrűn szőtt motívumhálóval fed, a balladai homály fátylával takar le hétköznapi és a legkevésbé sem megszokott helyzeteket. Hosszú mondatokkal és váratlan hasonlatokkal találja az új éra el- és eszeveszettségé-

gét. Idegen nyelvű részeket, verssorokat, történeti művekből átemelt passzusokat vagy éppen művészettörténeti leírásokat „felejt” szövegében. Mintha mindezek valamiféle egykorvolt világ iránt érzett nosztalgia rekvizitumai volnának.

Mert a gyakran obskúrus és szinte végig csípősen ironikus szövegből kitetszik azért, hogy nem mindig volt ebben a „szív formájú országban” ilyen árnyalattalan a sivárság. A történet jelene épp ettől ily keserű. A leváltott-odahagyott Ceau-rendszer valamiképp tartást, fazont adott legalább a népnek. „Olyan idők jártak akkoriban, amikor a nők még hittek valamiben. Lucreția Cristea elvtársnő, egy őspartizán lánya például a pártban. Irina Stein asszony az almaecet tisztító erejében. Mirela Strimbu a vérehulló fecskéfűben. Sanda Tertulian Istenben. Elly Cazan a Szibériában elhunyt férjében. Ingrid Vachovici a jóvágású, bár köztudottan szoknyavadász Kutassy Laci futballistában. Dumitra Rațiu a jelekben. Salvia Dănilă saját lábának hosszúságában. Tamara Urdă a négy és fél év alatt teljesített ötéves tervben. Dana Răduță bárki bármilyen ígéretében. Roxana Bradu a *coitus interruptus*ban. Cerasela Stan Joan Baezben, Bob Marley-ben és Bob Dylanben” (224).

Hogy aztán KISZ-aktivistákból Audi-tulajdonosok lesznek, hogy az utcasarkon valutaváltók teremnek, hogy akiből nem lehetett filmrendező, parabolaantenna-kereskedőként próbálja megcsinálni a szerencsését, felénk sem ismeretlen. És a vidékről Bukarestbe kerülő egyetemista lány lehetőségeit (mutatis mutandis) is plasztikusan festi le a szerző. Az már annál meglepőbb, hogy az egyik Karolina téri lokálban az Aranycsapat elbukásáról diskurálnak az egybegyűltek, a legelképesztőbb betét pedig egy Bejan Iustin nevű szereplőhöz köthető, aki apróhirdetésben árusítja a szerveit. A bevételből Görögországba szakadt lányát próbálná tisztos megélhetéshez juttatni, magának meg sírhelyre gyűjt, és bár hithű kommunista, szeretne az angyalok szomszédságában nyugodni. Hogy sikerül-e neki, nem tudjuk, mert sok más szálhoz hasonlóan, a(z) – román államvasutak menetrendjénél is szeszélyesebb – elbeszélő elejti ezt is. A narrátort tényleg nem könnyű követni.

Míg a kétezres évek elején – éppen a már emlegetett Dan Lungunak, Filip Floriannak, Lucian Dan Teodorovici-nak és Florin Lăzărescunak köszönhetően – a posztmodern játékoságot odahagyva a román prózairok visszatértek a történetekhez, Ursu könyve mintha inkább labirintusszerű repeszek formajátékába rejtve igyekezne benyomásokat

megosztani velünk az utóbbi harminc év román történelmének legfontosabb mozzanatairól, ezek előzményeiről és folyományairól. A nagy egészről. Mintha szövege szervezőelemévé kívánná tenni a megénekelte zűrzavart.

Nem kertelek. Számos szál többszöri olvasás után sem ért nálam össze ebben a végtelenül intellektuális és bámulatosan szélesen látó, meglehetősen meredek hasonlatokkal dolgozó tudatfolyamban. A malíciával megfestett hömpölygő, kiönteni képtelen, felgyűlt indulatot, feldúlt tehetetlenséget, másnapos harci kedvet azonban felfedezni véltem a *Bécs ostromában*.

És érteni gondolom azt is, hogy a rohangáló helyben járásról, a tetteket elodázó szavakról, a forgalomból kivont mondatok mindennapi jelenlétéről, szóval a nem egykönnyen odahagyható szocialista örökségről gondolkodik a kötet. Engem csak pillanatokra húzott be mégis. Mert Ursu szövege – magyarul legalábbis – irtó körülményes. Nem tudom, máshogy lenne-e, ha a néhol sziporkázó fordítást alaposabban gondolják, mert érzésem szerint maradtak azért benne eldolgozatlan részek. Úgy sejtem, a néhol dadaista kabaréba, másutt viáni bohózatba, karkai abszurdba vagy magritte-i szürreáliába futó szöveg egyébként is egyenetlen lehet. Egy szó mint száz, a káoszról a káosz nyelvén való elbeszélés mint kísérlet, nálam nem sikerült. A lényeg nem az persze, én mit gondolok. A lényeg talán az, amit Ursu virágnyelven, álruhába öltöztetve, áttételekbe csomagolva árul csak el, Boia viszont kimond, kerek perec. „Megfizetünk, és még sokáig fogunk fizetni a kommunizmusért.”⁵ Én ezt éreztem a *Bécs ostroma* egyik legfőbb állításának. Azzal megtoldva még, hogy regénynyi terjedelművé hizlalja a *Megáll az idő* beletörődő, hősies sóhaját. „Jó, hát akkor itt fogunk élni.”

REPERTÓRIUM

2019. március–április

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2019. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent kötetiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Alföld, 2019. 3., 4.	Jelenkor, 2019. 3., 4.
Bárka, 2019. 1.	Kortárs, 2019. 3., 4.
Élet és Irodalom, 2019. március 1., március 8., március 14., március 22., március 29., április 5., április 12., április 18., április 26.	Magyar Napló, 2019. 3., 4.
Eső, 2019. 1.	Mozgó Világ, 2019. 3., 4.
Forrás, 2019. 3., 4.	Napút, 2019. 2.
Helikon (Kolozsvár), 2019. március 10., március 25., április 10., április 25.	Székelyföld, 2019. 3., 4.
Hitel, 2019. 3., 4.	Tempevölgy, 2019. 1.
Irodalmi Jelen, 2019. 3., 4.	Tiszatáj, 2019. 3., 4.
	Új Forrás, 2019. 3., 4.
	Vár, 2019. 1.
	Várad, 2019. 2., 3.
	Vigília, 2019. 3., 4.

Vers

1. ACZÉL Géza: *(szino)lira. torzósótár.* áporlónó. áporodott. após. apostol. apparátus. apránként. = Bárka, 1/27–29. p.
2. ACZÉL Géza: *(szino)lira. torzósótár.* aprófa. aprójság. aprólkos. = Tempevölgy, 1/6–7. p.
3. ACZÉL Géza: *(szino)lira. torzósótár.* aranyszínű. aranyszöke. aranytartalék. = Várad, 3/4–5. p.
4. ÁDÁM Tamás: *Műkőnyvek, műfenyők.* = Tempevölgy, 1/11. p.
5. ÁDÁM Tamás: *Petróleumos rongyok.* = Tempevölgy, 1/12. p.
6. ÁGH István: *Magyarok! Merre vagytok?* = Hitel, 3/3–4. p.
7. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *A csúcs árnyéka.* = Napút, 2/19. p.
8. ALEXY Miklós: [Cím nélkül]. = Napút, 2/19. p.
9. ÁLMÁSI Gabriella: [Cím nélkül]. = Napút, 2/19. p.
10. ÁMBRUS Ábel: [Cím nélkül]. = Napút, 2/22. p.
11. ÁMBRUS Lajos: *Ősszel, 1944-ben.* = Vár, 1/8–9. p.
12. ANDRÉ Ferenc: *nem restauráció.* = Helikon, április 25. 14. p.
13. ANTALFFY Yvette-Hildegard: [Cím nélkül]. = Napút, 2/20–21. p.
14. ARADI Vivien: [Cím nélkül]. = Napút, 2/22. p.
15. ASAF, Uri: *Az idők köre.* = Tiszatáj, 3/46. p.
16. ÁSVÁNYI Tibor: [Cím nélkül]. = Napút, 2/22. p.
17. BAK Zsolt: *Kilátás egy magaslatra.* = Napút, 2/22. p.
18. BALAJTHY Ferenc: *El nem múltó...* = Vár, 1/23. p.
19. BALAJTHY Ferenc: *A legjobb ötlet.* = Vár, 1/22. p.
20. BALAJTHY Ferenc: *Szív a hóban.* = Vár, 1/23. p.
21. BALÁZS József BAZSI: *Anyám-arcú angyal.* = Napút, 2/22. p.
22. BALÁZS József BAZSI: *Aquincum.* = Napút, 2/23. p.
23. BALÁZS József BAZSI: *Damietta kapuja.* = Napút, 2/23. p.
24. BALÁZS József BAZSI: *Dolomitok.* = Napút, 2/23. p.
25. BALÁZS József BAZSI: *Galaxisom élőfája.* = Napút, 2/23. p.
26. BALÁZS József BAZSI: *Pécsi dzsámi.* = Napút, 2/22. p.
27. BALÁZS József BAZSI: *Téli napsütésben.* = Napút, 2/23. p.
28. BALÁZS József BAZSI: *Töcsák tükre.* = Napút, 2/23. p.
29. BALÁZS Imre József: *Hadtest oldalnézetből.* = Eső, 1/83. p.
30. BALÁZS Imre József: *Hopinap.* = Új Forrás, 3/46–47. p.
31. BALEY Endre: [Cím nélkül]. = Napút, 2/23. p.
32. BÁNKÖVI Dorottya: *Magunk emlékezése.* = Irodalmi Jelen, 3/10–11. p.
33. BÁNYAI Tibor Márk: *Gyalogos a Stefánián.* = Tiszatáj 4/42–43. p.
34. BÁNYAI Tibor Márk: *Srégén.* = Tiszatáj 4/42. p.
35. BARABÁS Irén: [Cím nélkül]. = Napút, 2/23. p.
36. BARNA Júlia: [Cím nélkül]. = Napút, 2/24. p.
37. BARTÓK Imre: *Marno Jánosnak.* = Tiszatáj, 3/47. p.
38. BAZSÓ Ádám: *Letekintve.* = Napút, 2/25. p.
39. BAZSÓ Ádám: *Perem.* = Napút, 2/25. p.
40. BECSY András: *Commedia.* = Székelyföld, 3/54–57. p.
41. BECSY András: *A búzóra.* = Tiszatáj, 3/41. p.
42. BÉK Timur: *Entrópia.* = Bárka, 1/4–10. p.
43. BÉK Timur: *Napszonett.* = Bárka, 1/11. p.
44. BENKŐ Ildikó: *röpké derű.* = Napút, 2/24. p.
45. BENKŐ Ildikó: *végek dicsérete.* = Napút, 2/24. p.
46. BERTA Ádám: *Az esküvő.* = Élet és Irodalom, április 26.14. p.
47. BERTA Ádám: *Karcsi képzeli.* = Élet és Irodalom, április 26.14. p.
48. BERTA Ádám: *Mit mond a fa?* = Élet és Irodalom, április 26.14. p.
49. BERTÓK László: *Le-lehull egy levél.* (Firkák a szalmazádra). Szomszéd. Élzs még. Mire vársz? Jönnek. Engedd el. Köss bele! Zápor. Levél. Vivj meg. = Jelenkor, 4/384–385. p.
50. BIKÁDI-VARGA Emese: *Fénykép.* = Napút, 2/26. p.
51. BIKÁDI-VARGA Emese: *Kuvik.* = Napút, 2/26. p.
52. BIKÁDI-VARGA Emese: *Téli temető.* = Napút, 2/26. p.
53. BODA Edit: *Csippentett mellbimbó szalvétás faszal.* = Székelyföld, 4/67–68. p.
54. BODA Edit: *A miniszteri fa.* = Székelyföld, 4/65–67. p.
55. BODA Edit: *A szegény kiskamasz panaszai.* = Székelyföld, 4/67. p.
56. BODA Edit: *Tragédia telefonon elbeszélve.* = Székelyföld, 4/67. p.

57. BODNÁR Gabriella: [Cím nélkül]. = Napút, 2/25. p.
58. BOLDOGH Dezső: *Egymásba mosódó árnyékballadák*. = Kortárs, 4/38–39. p.
59. BOLDOGH Dezső: *Napnyugta*. = Vár, 1/32. p.
60. BOLDOGH Dezső: *Szanaszét...* = Vár, 1/33. p.
61. BOLDOGH Dezső: *A világ lépteit...* = Vár, 1/33. p.
62. BORDÁS Máté: *Gát az orrnyergen*. = Eső, 1/13–16. p.
63. BORS Anna: *Átkelés*. = Bárka, 1/45. p.
64. BORS Anna: *Az erdei sétákon*. = Bárka, 1/44. p.
65. BORS Anna: *Fiatal*. = Bárka, 1/43. p.
66. BORS Anna: *A fürdőszobában*. = Bárka, 1/43–44. p.
67. BORS Anna: *Lassacsán még*. = Bárka, 1/44. p.
68. BORS Anna: *Nagyapám gyászban*. = Magyar Napló, 3/8. p.
69. BORS Anna: *Piac*. = Bárka, 1/45. p.
70. BORS Anna: *Rád tekint a bold*. = Bárka, 1/45–46. p.
71. BORS Anna: *Szemüvegesek*. = Bárka, 1/43. p.
72. BORS Anna: *Van egy pont*. = Magyar Napló, 3/8. p.
73. BOTOS Ferenc: *Zord idő*. = Napút, 2/26. p.
74. Bozó Zsuzsanna: [Cím nélkül]. = Napút, 2/26. p.
75. BÖNDÖR Pál: *Egyesült Nemzetek*. = Kortárs, 3/21. p.
76. BÖNDÖR Pál: *Semmittevés órája*. = Kortárs, 3/21–22. p.
77. BÖRÖNDI Lajos: *aranyló nyár*. = Hítel, 4/87. p.
78. BÖRÖNDI Lajos: *Töredékek*. = Hítel, 4/85–86. p.
79. BÖRZSÖNYI Erika: [Cím nélkül]. = Napút, 2/27. p.
80. BŐSZE Éva: [Cím nélkül]. = Napút, 2/26. p.
81. BŐSZÖRMÉNYI Zoltán: *A dolgok szívdobbanása*. = Irodalmi Jelen, 3/3. p.
82. BŐSZÖRMÉNYI Zoltán: *El nem küldött levél Thomas Mann-nak*. = Székelyföld, 3/10–13. p.
83. BŐSZÖRMÉNYI Zoltán: *Hirdetés anno 1849*. = Irodalmi Jelen, 3/3. p.
84. BŐSZÖRMÉNYI Zoltán: *Hóbullásban*. = Irodalmi Jelen, 3/4. p.
85. BŐSZÖRMÉNYI Zoltán: *Játék a tűzzel*. = Irodalmi Jelen, 4/3. p.
86. BŐSZÖRMÉNYI Zoltán: *A sorsom olvasom*. = Irodalmi Jelen, 4/3. p.
87. BÓJTHE Pál: [Cím nélkül]. = Napút, 2/26. p.
88. BUDA Ferenc: *Csak a rosszkedv*. = Forrás, 4/18. p.
89. BUDA Ferenc: *Hej...* = Forrás, 4/18. p.
90. BUDA Ferenc: *Két bagatell*. = Forrás, 3/5. p.
91. BUDA Ferenc: *Lelet*. = Székelyföld, 4/33. p.
92. BUDA Ferenc: *Négy emlék*. = Székelyföld, 4/33–34. p.
93. BUDA Ferenc: *Nézz rám*. = Forrás, 4/18. p.
94. BUDA Ferenc: *Szítogatom*. = Székelyföld, 4/33. p.
95. BUDAY Anikó: [Cím nélkül]. = Napút, 2/27. p.
96. BUGLYÓ Juliánna: [Cím nélkül]. = Napút, 2/27. p.
97. CZEGŐ Zoltán: *Erdő, mező*. = Székelyföld, 4/72–73. p.
98. CZEGŐ Zoltán: *Haragos harangok*. = Székelyföld, 4/71. p.
99. CZEGŐ Zoltán: *Vad ima*. = Székelyföld, 4/69–71. p.
100. CSÁSZÁR József: [Cím nélkül]. = Napút, 2/28. p.
101. CSATA Ernő: *Alku*. = Napút, 2/28. p.
102. CSATA Ernő: *Álomroncs*. = Napút, 2/29. p.
103. CSATA Ernő: *Csomolungma*. = Napút, 2/28. p.
104. CSATA Ernő: *Éji csend*. = Napút, 2/29. p.
105. CSATA Ernő: *Elvándorlás*. = Napút, 2/29. p.
106. CSATA Ernő: *(I)gazság*. = Napút, 2/29. p.
107. CSATA Ernő: *Káposzta*. = Napút, 2/29. p.
108. CSATA Ernő: *Nyugat*. = Napút, 2/28. p.
109. CSATA Ernő: *Téli játék*. = Napút, 2/28. p.
110. CSATA Ernő: *Tükör*. = Napút, 2/29. p.
111. CSATA Ernő: *Vedlés*. = Napút, 2/29. p.
112. CSATA Ernő: *Vezúv*. = Napút, 2/29. p.
113. CSEH Katalin: *Csöndjátékosan*. = Helikon, március 10. 9. p.
114. CSEH Katalin: *Határállomás*. fohász. = Helikon, március 10. 9. p.
115. CSEH Katalin: *Lajka*. filmkockák. = Helikon, március 10. 9. p.
116. CSEH Katalin: *Névsorolvasás*. = Helikon, március 10. 9. p.
117. CSIKÓS Attila: *Születni könnyű*. = Új Forrás, 4/77–79. p.
118. CSIRKE Zoltán: [Cím nélkül]. = Napút, 2/29–30. p.
119. CSONKA Arnold: *Csúcsbódítás*. = Napút, 2/30. p.
120. CSONKA Arnold: *Fa begyormon*. = Napút, 2/30. p.
121. CSONKA Arnold: *Graffiti az Ararát ormán*. = Napút, 2/31. p.
122. CSONKA Arnold: *Haiku-kanyar*. = Napút, 2/30. p.

123. CSONKA Arnold: *Hatalom*. = Napút, 2/30. p.
124. CSONKA Arnold: *Hegyi erő(d)*. = Napút, 2/30. p.
125. CSONKA Arnold: *Hullámtörő*. = Napút, 2/30. p.
126. CSONKA Arnold: *Szurdok*. = Napút, 2/31. p.
127. CSONKA Arnold: *Várrom*. = Napút, 2/30. p.
128. CSONKA Arnold: *Végrendelet*. = Napút, 2/31. p.
129. CSONTOS Márta: *Dilemma*. = Várad, 3/16. p.
130. CSONTOS Márta: *Egymás felé – Egymás ellen*. = Vár, 1/28. p.
131. CSONTOS Márta: *Egy ismeretlen festőnek*. = Vár, 1/27. p.
132. CSONTOS Márta: *Játék a szimbólumokkal*. = Napút, 2/96. p.
133. CSONTOS Márta: *Kirekesztve*. = Helikon, április 10. 8. p.
134. CSONTOS Márta: *Egy kitoréklakó öröme*. = Helikon, április 10. 8. p.
135. CSONTOS Márta: *A kreatúra bosszúja*. = Várad, 3/14. p.
136. CSONTOS Márta: *Önreflexió*. = Várad, 3/15. p.
137. CSONTOS Márta: *Számmissztika*. = Helikon, április 10. 8. p.
138. CSONTOS Márta: *Viskó-feeling*. = Helikon, április 10. 8. p.
139. CSORNYIJ Dávid: *Április FM*. = Irodalmi Jelen, 4/26. p.
140. CSORNYIJ Dávid: *Előtte*. = Irodalmi Jelen, 4/26. p.
141. CSORNYIJ Dávid: *A jelzőlámpák diktatúrája*. = Irodalmi Jelen, 4/26. p.
142. CSUDAY Csaba: *K. I. a városmajorban*. = Új Forrás, 4/31. p.
143. DANA Gregor: [Cím nélkül]. = Napút, 2/31. p.
144. DARVAS Gabó: [Cím nélkül]. = Napút, 2/31. p.
145. DÁVID Adél: *Béke*. = Napút, 2/31. p.
146. DÁVID Adél: *Égi játékok*. = Napút, 2/31. p.
147. DÁVID Adél: *Ottbon*. = Napút, 2/31. p.
148. DÁVID Adél: *Vigas*. = Napút, 2/31. p.
149. DEBRECZENY György: [Cím nélkül]. = Napút, 2/31. p.
150. DEBRECZENY György: *kekségtelenül*. = Várad, 3/14. p.
151. DEBRECZENY György: *kis gyermekdalocskák*. = Várad, 3/8–9. p.
152. DEBRECZENY György: *a struccok kirepülnek*. = Várad, 3/11–12. p.
153. DEBRECZENY György: *a tapétázóasztalon*. = Várad, 3/10. p.
154. DEBRECZENY György: *térhajlítás*. = Várad, 3/6. p.
155. DEBRECZENY György: *tönkrementek*. = Várad, 3/12–13. p.
156. DEBRECZENY György: *vadhajítás*. = Várad, 3/7. p.
157. DEMÉNY Péter: *Csont*. = Jelenkor, 4/425. p.
158. DEMÉNY Péter: *Pokróc*. = Jelenkor, 4/425. p.
159. DEMÉNY Péter: *A vesztés*. = Eső, 1/82. p.
160. DEMETER Mária: *Bent van?* = Napút, 2/32. p.
161. DEMETER Mária: *Ébredés*. = Napút, 2/32. p.
162. DEMETER Mária: *Geometria*. = Napút, 2/32. p.
163. DEMETER Mária: *Lefelé*. = Napút, 2/32. p.
164. DEMETER Mária: *Lopakodás*. = Napút, 2/32. p.
165. DEMETER Mária: *Mérleg*. = Napút, 2/32. p.
166. DEMETER Mária: *Ottalom*. = Napút, 2/32. p.
167. DEMETER Mária: *Úton*. = Napút, 2/32. p.
168. DEMETER Virág: [Cím nélkül]. = Napút, 2/32. p.
169. DÉRI Erzsébet Eszter: [Cím nélkül]. = Napút, 2/33. p.
170. DIMÉNY H. Árpád: *a Szó születését várva*. = Irodalmi Jelen, 3/18–19. p.
171. DITTRICH Panka: [Cím nélkül]. = Napút, 2/33. p.
172. DOBAI Lili: *Éppen most*. = Vigilia, 4/275. p.
173. DOBAI Lili: *Kőangyal*. = Vigilia, 4/274. p.
174. DOBAY Katalin: [Cím nélkül]. = Napút, 2/32. p.
175. DOBOZI Eszter: *Seregszámla*. = Magyar Napló, 3/13–14. p.
176. DOMOKOS Konrád: [Cím nélkül]. = Napút, 2/34. p.
177. DOMONKOS MARCELL: [Cím nélkül]. = Napút, 2/34. p.
178. DOZVALD János: *Le, mi?* = Napút, 2/34. p.
179. DÖBRENTEI Kornél: *Szöktető*. = Vár, 1/4. p.
180. DÖBRENTEI Kornél: *Tavas*. = Vár, 1/3. p.
181. DÖGEI Csaba: *Nyár*. = Napút, 2/34. p.
182. DÖGEI Csaba: *Ősz*. = Napút, 2/34. p.
183. DÖGEI Csaba: *Tavas*. = Napút, 2/34. p.
184. DÖGEI Csaba: *Tél*. = Napút, 2/34. p.
185. DÖME Barbara: *Cserepek*. = Irodalmi Jelen, 3/38. p.

186. DÖME Barbara: *Föld*. = Irodalmi Jelen, 3/37. p.
187. DÖME Barbara: *A bazám*. = Irodalmi Jelen, 3/37. p.
188. DRÁVUCZ Zsolt: *Analogon*. = Székelyföld, 3/58. p.
189. DRÁVUCZ Zsolt: *Hajnal előtt*. = Székelyföld, 3/58. p.
190. DRÁVUCZ Zsolt: *Párkapcsolati paralízis*. = Székelyföld, 3/59. p.
191. DRÁVUCZ Zsolt: *Relatív életér*. = Székelyföld, 3/58. p.
192. DRÁVUCZ Zsolt: *Szintézis*. = Székelyföld, 3/59. p.
193. DRÁVUCZ Zsolt: *Zaj*. = Székelyföld, 3/58. p.
194. DUKAY Barnabás: *általútnál*. = Új Forrás, 3/4. p.
195. DUKAY Barnabás: *fölbredett*. = Új Forrás, 3/3. p.
196. DUKAY Barnabás: *hét tanka és két haikai*. = Új Forrás, 3/6. p.
197. DUKAY Barnabás: *meghatározás*. = Új Forrás, 3/5. p.
198. EGRESSY Zoltán: *Green flash*. = Jelekor, 3/265. p.
199. EGRESSY Zoltán: *Mi, rejtélyes etruszkok*. = Jelenkor, 3/264–265. p.
200. EGRY Artúr: *február*. = Napút, 2/34. p.
201. EGRY Artúr: *házam*. = Napút, 2/34. p.
202. EGRY Artúr: *példa*. = Napút, 2/34. p.
203. ENGS: *A tirannus*. = Napút, 2/35. p.
204. ERDÉLYI Z. János: [Cím nélkül]. = Napút, 2/34. p.
205. ESZENYI Fanni: *Asszony a Kálóczy téren*. = Helikon, április 25. 10. p.
206. ESZENYI Fanni: *Bogártemető*. = Helikon, április 25. 10. p.
207. ESZENYI Fanni: *A bóján túl*. = Helikon, április 25. 10. p.
208. ESZENYI Fanni: *Lisszabon*. = Eső, 1/6–7. p.
209. ESZENYI Fanni: *Valyo*. = Eső, 1/7–8. p.
210. FÁBIÁN Ágnes: [Cím nélkül]. = Napút, 2/35. p.
211. FÁBIÁN Krisztina: [Cím nélkül]. = Napút, 2/35. p.
212. FALCSIK Mari: *Amikor víz voltam*. = Eső, 1/3–5. p.
213. FALUDI Ádám: *Puszpángmolyok*. = Új Forrás, 3/90–91. p.
214. FALUDI Ádám: *Távolsági busz*. = Új Forrás, 3/89. p.
215. FALUSI Márton: *Őrség*. = Irodalmi Jelen, 4/8–12. p.
216. FALUSI Márton: *Santander*. = Kortárs, 3/31–32. p.
217. FALUSI Márton: *Zuglischer Manó és a szabadság*. = Kortárs, 3/29–30. p.
218. FALUSI Márton: *Zuglischer Manó szerelmes*. = Bárka, 1/34–36. p.
219. FANCSALI Kinga: *Esőtánc*. = Irodalmi Jelen, 4/133. p.
220. FANCSALI Kinga: *Fürdőző nők*. = Irodalmi Jelen, 4/133–134. p.
221. FARKAS Arnold Levente: *Az én fényem*. = Alföld, 3/30–31. p.
222. FARKAS Arnold Levente: *hajnali hóban*. = Alföld, 3/31–32. p.
223. FARKAS WELLMANN Éva: *Dávid Ferenc utolsó éjszakája*. = Tiszatíz, 4/30. p.
224. FAZAKAS Attila: *érfj bármibez*. = Helikon, március 25. 9. p.
225. FAZAKAS Attila: *feltételes mód*. = Helikon, március 25. 9. p.
226. FAZAKAS Attila: *Honfoglaló*. = Helikon, március 25. 9. p.
227. FAZAKAS Attila: *kabát*. = Helikon, március 25. 9. p.
228. FAZEKAS MAJOR Gizella: [Cím nélkül]. = Napút, 2/35. p.
229. FECSKE Csaba: *Ahonnét a hó*. = Hítel, 4/66. p.
230. FECSKE Csaba: *Hal ál*. = Hítel, 4/65. p.
231. FECSKE Csaba: *Ki vagy*. = Hítel, 4/65. p.
232. FECSKE Csaba: *Kibalt tintaevők*. = Bárka, 1/71. p.
233. FECSKE Csaba: *A másik holló meg a másik róka*. = Bárka, 1/71–73. p.
234. FECSKE Csaba: *Megérdemelted*. = Hítel, 4/66. p.
235. FECSKE Csaba: *Őrség*. = Hítel, 4/67. p.
236. FECSKE Csaba: *Seb*. = Hítel, 4/67. p.
237. FEJES Dorottya: [Cím nélkül]. = Napút, 2/35. p.
238. FEKETE Augusztina: [Cím nélkül]. = Napút, 2/35. p.
239. FEKETE Vince: *Édeskedves...* = Forrás, 3/146–148. p.
240. FEKETE Vince: *Exterritórium*. = Eső, 1/81–82. p.
241. FELLINGER Károly: *Altató*. = Bárka, 1/53. p.
242. FELLINGER Károly: *Befestjük Pinocchiót*. = Irodalmi Jelen, 3/29. p.
243. FELLINGER Károly: *Borító*. = Helikon, március 10. 8. p.
244. FELLINGER Károly: *Hullámok*. = Bárka, 1/52. p.
245. FELLINGER Károly: *Jazz*. = Székelyföld, 4/39. p.
246. FELLINGER Károly: *Ktygöző*. = Irodalmi Jelen, 3/29. p.

247. FELLINGER Károly: *Magyarázat*. = Bárka, 1/53. p.
248. FELLINGER Károly: *Politikamentes pont*. = Helikon, április 10. 7. p.
249. FELLINGER Károly: *Prés*. = Bárka, 1/52. p.
250. FELLINGER Károly: *Sodrásban*. = Helikon, április 10. 7. p.
251. FELLINGER Károly: *Szegény igazság*. = Irodalmi Jelen, 3/30. p.
252. FELLINGER Károly: *A szfv vakága*. = Irodalmi Jelen, 3/30. p.
253. FELLINGER Károly: *Szög*. = Székelyföld, 4/39–40. p.
254. FELLINGER Károly: *Üzenet*. = Székelyföld, 4/40. p.
255. FELLINGER Károly: *Záróanya*. = Székelyföld, 4/39. p.
256. FENYVESI Ottó: *Abogy Tandori*. = Jelenkor, 4/369–372. p.
257. FER-KAI: [Cím nélkül]. = Napút, 2/36. p.
258. FESETŐ Erzsébet: [Cím nélkül]. = Napút, 2/36. p.
259. FILIP Tamás: *Előttetek*. = Kortárs, 4/12. p.
260. FILIP Tamás: *Egy jelző mosolya*. = Kortárs, 4/12. p.
261. FILIP Tamás: *Nem tesz szabaddá*. = Kortárs, 4/13. p.
262. FILIP Tamás: *Zsüri nélküli tárlat*. = Kortárs, 4/12. p.
263. FINTA Éva: *Hang szó dal*. = Magyar Napló, 4/16–17. p.
264. FODOR Ákos: *Az emlék-kép*. = Napút, 2/17. p.
265. FODOR Ákos: *A balálfélbőz*. = Napút, 2/17. p.
266. FODOR Ákos: *Ring*. = Napút, 2/17. p.
267. FREY Éva: [Cím nélkül]. = Napút, 2/36. p.
268. FÜLEKI Gábor: *Oromsor*. = Napút, 2/36–37. p.
269. FÜLEKI Gábor: *Téli álmodozás*. = Napút, 2/94–95. p.
270. GAGYI Judit Eszter: *Háttérzaj*. = Várad, 3/17. p.
271. GAGYI Judit Eszter: *Kritikus pontok*. = Várad, 3/19. p.
272. GAGYI Judit Eszter: *Önéletrajz*. = Várad, 3/19–20. p.
273. GAGYI Judit Eszter: *Reggeli hírek*. = Várad, 3/18. p.
274. GAGYI Judit Eszter: *Sarkkörök*. = Várad, 3/17–18. p.
275. GÉCZI János: *Dögkeselyűk*. = Tiszatáj, 3/13–16. p.
276. GÉCZI János: *Elefántok és sárkányok*. = Tiszatáj, 3/16–17. p.
277. GÉCZI János: *Elenyészik*. = Tiszatáj, 3/17–18. p.
278. GÉCZI János: *Források – a Forrásnak*. = Forrás, 3/124–125. p.
279. GÉCZI János: *Idősebb Plinius kutyája*. = Tiszatáj, 3/11–12. p.
280. G[ÉHER] István László: *Sárga rozsda, sárga napfény*. = Élet és Irodalom, március 8. 14. p.
281. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Szálkák*. = Jelenkor, 3/292–293. p.
282. GERGELY Ágnes: *Amerre elment*. = Vigilia, 4/274. p.
283. GERGELY Ágnes: *Kiúttalan*. = Tiszatáj, 4/14. p.
284. GERGELY Ágnes: *Kőrös-part, 1941*. = Mozgó Világ, 4/47. p.
285. GERLEI Dávid: *Gorgonzola előtt*. = Új Forrás, 4/83. p.
286. GERLEI Dávid: *Külön doboz*. = Új Forrás, 4/82. p.
287. GRECSÓ Krisztián: *Balázsolás*. = Tiszatáj, 3/38–39. p.
288. GÖMÖRI György: *Két sors: Eperjes 1687*. = Alföld, 3/30. p.
289. GÖMÖRI György: *Régi glossza Petrihez*. = Alföld, 3/29. p.
290. GÖMÖRI György: *Visszatérés*. = Alföld, 3/29. p.
291. GYEBNÁR Anikó: *Hegyormok*. = Napút, 2/38. p.
292. GYEBNÁR Anikó: *Hegyorom*. = Napút, 2/37. p.
293. GYEBNÁR Anikó: *Képzlet*. = Napút, 2/37. p.
294. GYEBNÁR Anikó: *Múltba révedés*. = Napút, 2/37. p.
295. GYEBNÁR Anikó: *Orom*. = Napút, 2/37. p.
296. GYEBNÁR Anikó: *Panasz*. = Napút, 2/38. p.
297. GYEBNÁR Anikó: *Tűzhányó*. = Napút, 2/37. p.
298. GYÓRFI Ákos: *Reggeli gyakorlatok*. = Élet és Irodalom, március 1. 17. p.
299. GYÓRFI Kata: *lentről kezd elmúlni*. = Élet és Irodalom, április 18. 14. p.
300. GYÓRFI Kata: *a nyár, amit megálmódtam*. = Élet és Irodalom, április 18. 14. p.
301. GYÓRFI Kata: *ropogott a bőr*. = Élet és Irodalom, április 18. 14. p.
302. GYUKICS Gábor: *a jó emberek egy eltűnőben lévő faj tagjai*. = Alföld, 4/18. p.
303. GYUKICS Gábor: *látók*. = Alföld, 4/17. p.
304. GYUKICS Gábor: *rosszindulatú beavatás*. = Alföld, 4/18–19. p.

305. HABOS László: [Cím nélkül]. = Napút, 2/38. p.
306. HALMAI Tamás: *Antropológia*. = Alföld, 3/33. p.
307. HALMAI Tamás: *Eltévedt, lebulló*. = Alföld, 3/32. p.
308. HALMAI Tamás: *Folyásirányok*. = Alföld, 3/33. p.
309. HALMAI Tamás: *Hildegárd Istene*. = Alföld, 3/33. p.
310. HARCOS Bálint: *X*. = Élet és Irodalom, március 29. 17. p.
311. HARTAY Csaba: *Évszakszédelés*. = Tiszatáj, 4/15. p.
312. HARTAY Csaba: *Halkereső*. = Tiszatáj, 4/16. p.
313. HARTAY Csaba: *Nyílás nélkül*. = Tiszatáj, 4/17. p.
314. HÁTVANI Ágnes: [Cím nélkül]. = Napút, 2/38. p.
315. HÁY János: *Azok is*. = Forrás, 3/128. p.
316. HÁY János: *Csók*. = Forrás, 3/128. p.
317. HÁY János: *Együtt*. = Forrás, 3/127. p.
318. HÁY János: *Gyerekkvers*. = Forrás, 3/128. p.
319. HÁY János: *Hamubansült*. = Forrás, 3/126. p.
320. HÁY János: *Ki*. = Forrás, 3/126–127. p.
321. HÁY János: *Mi*. = Forrás, 3/126. p.
322. HÁY János: *Nárcisz árnyéka*. = Tiszatáj, 3/66–69. p.
323. HÁY János: *Nyúl*. = Forrás, 3/127. p.
324. HÁY János: *Udor*. = Forrás, 3/127. p.
325. HÁY János: *Vesztesdal*. = Eső, 1/79. p.
326. HEGEDŰS Gábor: *Költőbőz*. = Napút, 2/38. p.
327. HEGEDŰS Gábor: *Rossz mese*. = Napút, 2/38. p.
328. HEGEDŰS Gábor: *Tél kezdete*. = Napút, 2/38. p.
329. HEGEDŰS Gyöngyi: *A fiúság vására*. = 3/42–45. p.
330. HERCZEG-VECSEI Katalin: *Hegymászás*. = Napút, 2/38. p.
331. HERCZEG-VECSEI Katalin: *Létünk*. = Napút, 2/38. p.
332. HOLLÓSVÖLGYI Iván: *Cigány románc*. = Élet és Irodalom, április 5. 14. p.
333. HOLLÓSVÖLGYI Iván: *Házi áldás*. = Élet és Irodalom, április 5. 14. p.
334. HOLLÓSVÖLGYI Iván: *Szomorú vasárnap*. = Élet és Irodalom, április 5. 14. p.
335. HOLLY Kristóf: [Cím nélkül]. = Napút, 2/39. p.
336. HORVÁTH Eszter: *Búcsú 2009*. = Forrás, 4/19. p.
337. HORVÁTH Eszter: *Gyónás*. = Forrás, 4/19. p.
338. HORVÁTH Eszter: *Szülés*. = Forrás, 4/20. p.
339. HORVÁTH Zsuzsa, L.: [Cím nélkül]. = Napút, 2/39–40. p.
340. HREBLAY Mária: [Cím nélkül]. = Napút, 2/40. p.
341. IANCU Laura: *Anyám kötenyére*. = Vigilia, 3/202. p.
342. IANCU Laura: *Beszélgetés télen*. = Vigilia, 3/202. p.
343. IANCU Laura: *Földindulás*. = Vigilia, 3/201. p.
344. IANCU Laura: *Kiéhezett rabember*. Az ég madarairól és a mező lilomairól. = Vigilia, 3/201. p.
345. IANCU Laura: *Madártánc*. = Vár, 1/6. p.
346. IANCU Laura: *Nagyvilág*. = Vár, 1/6. p.
347. IMRE Ábris: *apával a buszra várunk*. = Jelenkor, 4/429–430. p.
348. IMRE Ábris: *Aszfalt és lábdobogás*. = Jelenkor, 4/428–429. p.
349. IMRE Ábris: *A ponty visszatér*. = Jelenkor, 4/430. p.
350. Izsó Zita: *A feleslegesekről*. = Eső, 1/11. p.
351. Izsó Zita: *Hideg*. = Eső, 1/11. p.
352. JÁSZ Attila: *Allatmesé*. = Tiszatáj, 3/10. p.
353. JÁSZ Attila: *Amrita levele Bartók Bélának*. = Új Forrás 3/40–41. p.
354. JÁSZ Attila: *Enyhe fuvallat*. = Tiszatáj, 3/9. p.
355. JÁSZ Attila: *Fausztina nővér újabb utazásai*. (Szelídesztenye esőben. HB kertje, Sz.endre). (Május az őszben. A fatároló tetején fekvé). (Addig is. Utolsó bejegyzés Krakkóban). = Magyar Napló, 3/30. p.
356. JÁSZ Attila: *Féltárogatlan*. = Bárka, 1/25. p.
357. JÁSZ Attila: *Féltárogatlan*. = Bárka, 1/25. p.
358. JÁSZ Attila: *Időzár*. = Bárka, 1/25. p.
359. JÁSZ Attila: *Norvég folyó*. = Tiszatáj, 3/9. p.
360. JÁSZ Attila: *Szürkében*. = Bárka, 1/26. p.
361. JÁSZ Attila: *Több fény*. = Bárka, 1/26. p.
362. JÁSZ Attila: *Túl közel*. = Bárka, 1/26. p.
363. JENEI Gyula: *Part, túlpart*. = Élet és Irodalom, március 8. 14. p.
364. JÓZSA Mónika: [Cím nélkül]. = Napút, 2/40. p.
365. JÓZSEF Tibor: *Átom*. = Napút, 2/41. p.
366. JÓZSEF Tibor: *Éjben*. = Napút, 2/40. p.
367. JÓZSEF Tibor: *Évszázok pillanata*. = Napút, 2/40. p.
368. JÓZSEF Tibor: *Garázsban*. = Napút, 2/40. p.
369. JÓZSEF Tibor: *Határtalanul*. = Napút, 2/41. p.

370. JÓZSEF Tibor: *Hírnök*. = Napút, 2/41. p.
371. JÓZSEF Tibor: *Lokálpatrióta*. = Napút, 2/40. p.
372. JÓZSEF Tibor: *Macuo Basó emlékére*. = Napút, 2/40. p.
373. JÓZSEF Tibor: *Meghatározó szó*. = Napút, 2/40. p.
374. JÓZSEF Tibor: *Nem mindegy*. = Napút, 2/40. p.
375. JÓZSEF Tibor: *Türelmes*. = Napút, 2/41. p.
376. JUHÁSZ János: [Cím nélkül]. = Napút, 2/41. p.
377. JUHÁSZ Róbert: *Nem lehet majd eloltani*. = Kortárs, 4/37. p.
378. JUHÁSZ Tibor: *Az énekesnő*. = Tempevölgy, 1/14. p.
379. JUHÁSZ Tibor: *Fizetség*. = Tempevölgy, 1/14. p.
380. JUHÁSZ Tibor: *Harmadik lemez*. = Tempevölgy, 1/13–14. p.
381. JUHÁSZ Tibor: *Kényszerpihenő*. = Tempevölgy, 1/13. p.
382. KAKUK Tamás: *Borges álmok*. = Új Forrás, 3/52. p.
383. KALÁSZ László: *Mindennapos*. = Magyar Napló, 3/3. p.
384. KALÁSZ Márton: *Ethosz – vándorláz*. = Új Forrás, 4/24. p.
385. KALÁSZ Márton: *Messze, magány*. = Új Forrás, 4/23. p.
386. KALÁSZ Márton: *Vadon – emlékezet*. = Új Forrás, 4/25. p.
387. KÁLLAY Eszter: *budapest újra megköt*. = Jelenkor, 3/296. p.
388. KÁLLAY Eszter: *festés*. = Alföld, 4/16–17. p.
389. KÁLLAY Eszter: *folyó*. = Jelenkor, 3/298. p.
390. KÁLLAY Eszter: *humor*. = Alföld, 4/15. p.
391. KÁLLAY Eszter: *listák, kezek*. = Jelenkor, 3/297–298. p.
392. KÁLLAY Eszter: *nyomok*. = Jelenkor, 3/296–297. p.
393. KÁLLAY Eszter: *száraz évszak*. = Alföld, 4/15–16. p.
394. KÁLMÁN Gábor: *Abogy halottak*. = Élet és Irodalom, március 14. 17. p.
395. KÁLMÁN Gábor: *Hullanak*. = Élet és Irodalom, március 14. 17. p.
396. KÁLMÁN Gábor: *Kész nyár*. = Élet és Irodalom, március 14. 17. p.
397. KÁNTOR Krisztián: [Cím nélkül]. = Napút, 2/41. p.
398. KÁNTOR Péter: *A ballgató falára*. = Alföld, 4/3–4. p.
399. KÁNTOR Péter: *Jó delet!* = Élet és Irodalom, április 12. 14. p.
400. KÁNTOR Péter: *Őrök nyár az Oktogonon*. = Élet és Irodalom, április 12. 14. p.
401. KAPUI Ferenc: *Betűtészte*. = Helikon, április 25. 13. p.
402. KAPUI Ferenc: *Inerciarendszerek*. = Helikon, április 25. 13. p.
403. KAPUI Ferenc: *Rókaavadászat*. = Helikon, április 25. 13. p.
404. KAPUI Ferenc: *Szardínia*. = Helikon, április 25. 13. p.
405. KARÁCSONYI Zsolt: *Longobárd, hosszú éjszakája*. = Helikon, március 25. 9. p.
406. KARAFFA Gyula: [Cím nélkül]. = Napút, 2/41. p.
407. KATYMÁRI Vanda: *Alkony a mezőn*. = Napút, 2/41. p.
408. KATYMÁRI Vanda: *Ma velem leszel*. = Napút, 2/41. p.
409. KATYMÁRI Vanda: *Téli Kékes*. = Napút, 2/41. p.
410. KELEBI Kiss István: [Cím nélkül]. = Napút, 2/42. p.
411. KEMENES Henriette: *Az éhségről*. = Magyar Napló, 4/21. p.
412. KEMENES Henriette: *Onnan, abonnan már ballani se*. = Magyar Napló, 4/21. p.
413. KENÉZ Ferenc: *Ozsváth*. = Magyar Napló, 3/40–43. p.
414. KERESZTESI József: *Kínai vihartial*. = Vigilia, 4/284. p.
415. KERTI Károly György: [Cím nélkül]. = Napút, 2/42. p.
416. KIRÁLY Farkas: *október 8*. = Irodalmi jelen, 4/32. p.
417. KIRÁLY Farkas: *szeptember 1*. = Irodalmi jelen, 4/30. p.
418. KIRÁLY Farkas: *szeptember 2*. = Irodalmi jelen, 4/31. p.
419. KIRÁLY László: *Költők*. = Székelyföld, 3/8. p.
420. KIRÁLY László: *A küszöb*. = Székelyföld, 3/9. p.
421. KIRÁLY László: *Parancsaink*. = Székelyföld, 3/9. p.
422. KIRÁLY László: *Retró. A láthatár*. = Székelyföld, 3/7–8. p.
423. KIRÁLY László: *S. Mari fényképe*. = Székelyföld, 3/9. p.
424. KIRKÓSA Andrea: [Cím nélkül]. = Napút, 2/42. p.
425. Kiss Anna Mária: [Cím nélkül]. = Napút, 2/42. p.
426. Kocsis Gábor: [Cím nélkül]. = Napút, 2/43. p.
427. KOMÁLOVICS Zoltán: *Arethusza*. = Új Forrás, 4/27. p.

428. KOMÁLOVICS Zoltán: *Lány a bídón.* = Új Forrás, 4/26. p.
429. KOMJÁTI Brigitta Mariann: [Cím nélkül]. = Napút, 2/43. p.
430. KOMLÓDI Gabriella: [Cím nélkül]. = Napút, 2/43. p.
431. KONKOLY Juci, Z.: [Cím nélkül]. = Napút, 2/43–44. p.
432. KOVÁCS András: *Nincs.* = Napút, 2/44. p.
433. KOVÁCS Mercédesz: [Cím nélkül]. = Napút, 2/44. p.
434. KÖNYVES Mirjam: *Megérte?* = Napút, 2/44. p.
435. KÖRTESI Márton: *Hogy két kör metszéspontja mit jelent.* = Helikon, március 10. 10. p.
436. KÖRTESI Márton: *Periféria.* = Helikon, március 10. 10. p.
437. KULCSÁR Edmond: *buszok.* = Várad, 3/24. p.
438. KULCSÁR Edmond: *egylenlő szárú távozás.* = Várad, 3/25. p.
439. KULCSÁR Edmond: *Eltűnt várakozás.* = Várad, 3/26. p.
440. KULCSÁR Edmond: *naplemente.* = Várad, 3/24. p.
441. KULCSÁR Edmond: *távolság.* = Várad, 3/25. p.
442. KULIN Borbála: *Olló.* = Magyar Napló, 3/22. p.
443. KULIN Borbála: *Semmi változás.* = Magyar Napló, 3/22. p.
444. KUN Árpád: *Néhány csepp félelem.* = Vigilia, 3/207. p.
445. KURUC Bernadett: *Tél.* = Napút, 2/44. p.
446. KUTASI HORVÁTH Katalin: [Cím nélkül]. = Napút, 2/45. p.
447. KÜRTI László: *gyűjtemény.* = Alföld, 3/20–21. p.
448. KÜRTI László: *kávét cukorral.* = Alföld, 3/21–22. p.
449. LACKFI János: *A járókeretek zsoldára.* = Magyar Napló, 4/39–40. p.
450. LAJKÓ Zalán: [Cím nélkül]. = Napút, 2/44. p.
451. LAJTOS Nóra: *Orom-óda.* = Napút, 2/45. p.
452. LANCZOR Gábor: *ZEN.* (részletek). = Bárka, 1/37. p.
453. LÁSZLÓ Noémi: *Understatement.* = Kortárs, 3/10. p.
454. LÁSZLÓFFY Aladár: *Éjféle gyors.* = Helikon, április 25. 5. p.
455. LÁSZLÓFFY Aladár: *Fadrusz.* = Helikon, április 25. 5. p.
456. LÁSZLÓFFY Aladár: *Ima az imáért.* = Helikon, április 25. 5. p.
457. LÁSZLÓFFY Aladár: *Kányádi-nap.* = Helikon, április 25. 5. p.
458. LÁSZLÓFFY Aladár: *Ketten.* = Magyar Napló, 4/3. p.
459. LÁSZLÓFFY Aladár: *Töredék.* = Magyar Napló, 4/3. p.
460. LÁSZLÓFFY Aladár: *Az utazás.* = Helikon, április 25. 5. p.
461. LÁSZLÓFFY Aladár: *A vadászatból visszatérő Szilágyi Istvánnak.* = Helikon, április 25. 5. p.
462. LÁZÁR Júlia: *Boldog leszel.* = Élet és Irodalom, március 29. 14. p.
463. LÁZÁR Júlia: *Elegend.* = Élet és Irodalom, március 29. 14. p.
464. LEGÉNDY Jácint: *Gyikszemű bűvész.* Ecsetvers. = Tiszatáj, 3/42. p.
465. LEGÉNDY Jácint: *Nőnemű csillag.* Aholvers. = Tiszatáj, 3/42–43. p.
466. LEGÉNDY Jácint: *Szudáni díjfutóként.* Csakvers. = Tiszatáj, 3/43. p.
467. LÉKA Géza: *Temetési mormoló.* = Hitel, 3/53. p.
468. LÉKA Géza: *Zuglói földrajz.* = Hitel, 3/52. p.
469. LESI Zoltán: *Dr. Johannes Fischbein.* = Élet és Irodalom, április 26. 17. p.
470. LESI Zoltán: *Kedves Joseph Cornell,* = Alföld, 4/12–13. p.
471. LESI Zoltán: *Kedves Rószé Selavy,* = Alföld, 4/12. p.
472. LESI Zoltán: *(naplórészlet).* 1943. szeptember 16. = Élet és Irodalom, április 26. 17. p.
473. LESI Zoltán: *A tökéletes német nő 1.* = Élet és Irodalom, április 26. 17. p.
474. LIGETI Éva: [Cím nélkül]. = Napút, 2/45. p.
475. LOVAS Sz. Judit: *Samael megkísértése.* = Napút, 2/97–98. p.
476. LOVÁSZ Krisztina: [Cím nélkül]. = Napút, 2/45. p.
477. LŐRINCZY Barbara Eszter: [Cím nélkül]. = Napút, 2/46. p.
478. LÖVÉTEI Lázár László: *De profundis.* = Bárka, 1/48. p.
479. LÖVÉTEI Lázár László: *Fiat voluntas tua...* = Bárka, 1/47–48. p.
480. LÖVÉTEI Lázár László: *Héber.* Részletek a Feketemunkából. = Forrás, 3/143–145. p.
481. LÖVÉTEI Lázár László: *Nyolcezer-öttszáz-ötvennégy.* Részletek a = Jelenkor, 4/389–390. p.
482. LÖVÉTEI Lázár László: *Tide.* = Jelenkor, 4/388–389. p.
483. LUCSKAI Vince: [Cím nélkül]. = Napút, 2/46. p.

484. LUKÁCS János: [Cím nélkül]. = Napút, 2/46. p.
485. LUKÁCS Flóra: *Aszkéta*. = Helikon, március 10. 11. p.
486. LUKÁCS Flóra: *Kő és fém*. = Helikon, március 10. 11. p.
487. LUKÁCS Flóra: *Kövek*. = Helikon, március 10. 11. p.
488. LUKÁCS Flóra: *Nincs kiút a felek közül*. = Helikon, március 10. 11. p.
489. LUKÁCS Flóra: *Nyár vége*. = Helikon, március 10. 11. p.
490. LUKÁCS Flóra: *Saját balál*. = Helikon, március 10. 11. p.
491. LUKÁCS Flóra: *Tibeti temetés*. = Helikon, március 10. 11. p.
492. LUKÁCS Flóra: *Zack*. = Helikon, március 10. 11. p.
493. MADARÁSZ Csilla: [Cím nélkül]. = Napút, 2/47. p.
494. MAGYAR Dániel: [Cím nélkül]. = Napút, 2/47. p.
495. MAJLÁTH Ákos: *Memoriter*. = Eső, 1/6. p.
496. MAJLÁTH Ákos: *Méregzöld*. = Eső, 1/6. p.
497. MAJLÁTH Ákos: *Rácsok*. = Eső, 1/5. p.
498. MAKKAI Ádám: *Shakespeare nevére*. = Magyar Napló, 4/24. p.
499. MARKÓ Béla: *Bent*. = Tiszatáj, 4/25. p.
500. MARKÓ Béla: *De a győztesek*. = Eső, 1/80. p.
501. MARKÓ Béla: *De ti ugyanazok vagytok*. = Forrás, 3/16–17. p.
502. MARKÓ Béla: *Éhség*. = Tiszatáj, 4/25–26. p.
503. MARKÓ Béla: *Fagyott kert*. = Mozgó Világ, 3/49–50. p.
504. MARKÓ Béla: *Kés*. = Tiszatáj, 4/26. p.
505. MARKÓ Béla: *Több*. = Tiszatáj, 4/27. p.
506. MARKÓ Béla: *Valóság*. = Tiszatáj, 4/27–28. p.
507. MARKOVITY Radmila: *Bánat*. = Napút, 2/47. p.
508. MARKOVITY Radmila: *A cél*. = Napút, 2/47. p.
509. MARKOVITY Radmila: *Esélytelen*. = Napút, 2/47. p.
510. MARKOVITY Radmila: *Fészek*. = Napút, 2/48. p.
511. MARKOVITY Radmila: *A hadak útja*. = Napút, 2/47. p.
512. MARKOVITY Radmila: *A járvány*. = Napút, 2/47. p.
513. MARKOVITY Radmila: *Nincs különbség*. = Napút, 2/48. p.
514. MARKOVITY Radmila: *Tévhít*. = Napút, 2/48. p.
515. MARKOVITY Radmila: *A világ*. = Napút, 2/47. p.
516. MARKOVITY Radmila: *Villámcsapás*. = Napút, 2/47. p.
517. MARNO János: *Gyászkomfort*. = Jelenkor, 3/260–261. p.
518. MARNO János: *Meghívó*. = Jelenkor, 3/260. p.
519. MARNO János: *Télebéd*. = Jelenkor, 3/259. p.
520. MARNO János: *Vibarvert csendélet*. = Tiszatáj, 3/3. p.
521. MAURITS Ferenc: *Párizsi versek*. = Forrás, 3/92–96. p.
522. MELIORISZ Béla: *Akarnak-e*. = Jelenkor, 3/263. p.
523. MELIORISZ Béla: *Kibúlnék*. = Mozgó Világ, 3/52. p.
524. MELIORISZ Béla: *Kockajáték*. = Mozgó Világ, 3/50–51. p.
525. MELIORISZ Béla: *A nyár*. = Mozgó Világ, 3/51. p.
526. MELIORISZ Béla: *Otthonra*. = Mozgó Világ, 3/52. p.
527. MELIORISZ Béla: *Van még*. = Jelenkor, 3/262–263. p.
528. MÉREY Valér: [Cím nélkül]. = Napút, 2/48. p.
529. MÉSZÁROS Ildikó: [Cím nélkül]. = Napút, 2/48. p.
530. MÉSZÁROS Mária: [Cím nélkül]. = Napút, 2/48. p.
531. MEZEY Katalin: *A következő valóság*. = Magyar Napló, 4/9. p.
532. MEZEY Katalin: *Rádiózás*. = Magyar Napló, 4/9. p.
533. MEZEY Katalin: *Szent László pénze*. = Magyar Napló, 4/9. p.
534. MIHÁLY Csilla, B.: *Az ebéd*. = Várad, 3/32. p.
535. MIHÁLY Csilla, B.: *Felriadva*. = Várad, 3/35. p.
536. MIHÁLY Csilla, B.: *Fényhinta*. = Várad, 3/32–33. p.
537. MIHÁLY Csilla, B.: *Intenzíven*. = Várad, 3/34. p.
538. MIHÁLY Csilla, B.: *Sarki csér*. = Várad, 3/34. p.
539. MIHÁLY Csilla, B.: *Szabad a vers*. = Várad, 3/33. p.
540. MIHÁLY Csilla, B.: *Tünékeny*. = Várad, 3/35. p.
541. MILLÓ Ildikó: [Cím nélkül]. = Napút, 2/49. p.
542. MOGYORÓSI László: *Álom az ifjúságról*. = Bárka, 1/39. p.

543. MOGYORÓSI László: *Fekete rózsza*. = Bárka, 1/39. p.
544. MOGYORÓSI László: *Hattyúk tava*. = Bárka, 1/38–39. p.
545. MOGYORÓSI László: *Minden vitán felül*. = Bárka, 1/38. p.
546. MOHAI V. Lajos: *Abonnan a bársfák illata kiragadt*. = Forrás, 4/31. p.
547. MOHAI V. Lajos: *Keresnivalónk nincs már*. = Forrás, 4/32. p.
548. MOHAI V. Lajos: *Kölyökkéz-fészke a szén-cinkékek*. = Forrás, 4/32–33. p.
549. MOHAI V. Lajos: *A madárfészek halálélménye kimerít*. = Forrás, 4/33. p.
550. MOHAI V. Lajos: *A palakék égre lámpák lobbantanak*. = Forrás, 4/33. p.
551. MOHAI V. Lajos: *Panasztöredékek*. = Forrás, 4/31–32. p.
552. MOLNÁR Adél: *Éjszakai árnyak*. = Napút, 2/49. p.
553. MOLNÁR G. Krisztina: [Cím nélkül]. = Napút, 2/49. p.
554. MÓRITZ Mátyás: *Arx arcis*. = Napút, 2/49–50. p.
555. MUKLI Ágnes: [Cím nélkül]. = Napút, 2/50. p.
556. MUSZKA Sándor: *A*. = Bárka, 1/23. p.
557. MUSZKA Sándor: *Babér*. = Bárka, 1/22. p.
558. MUSZKA Sándor: *Bevonulás*. = Bárka, 1/23. p.
559. MUSZKA Sándor: *Erő*. = Bárka, 1/20. p.
560. MUSZKA Sándor: *A fiú*. = Bárka, 1/23–24. p.
561. MUSZKA Sándor: *Haza*. = Bárka, 1/21. p.
562. MUSZKA Sándor: *Holdfényezőként*. = Bárka, 1/22. p.
563. MUSZKA Sándor: *Ó*. = Bárka, 1/22. p.
564. MUSZKA Sándor: *Szégyen*. = Bárka, 1/24. p.
565. MUSZKA Sándor: *Szél, víz, fák*. = Bárka, 1/21. p.
566. MUSZKA Sándor: *Várakozás*. = Bárka, 1/20. p.
567. MÜLLER Márta: *Hegyorom*. = Napút, 2/50–51. p.
568. NÁDASDY Ádám: *Korhadva állni*. = Élet és Irodalom, április 12. 17. p.
569. NÁDASDY Ádám: *Közlési vágy*. = Alföld, 4/3. p.
570. NÁDASDY Ádám: *Meggyulladt gyűjtőzsinór*. = Élet és Irodalom, április 12. 17. p.
571. NÁDASDY Ádám: *Minden utca keskeny*. = Élet és Irodalom, április 12. 17. p.
572. NÁDASDY Ádám: *Ottbogyod*. = Élet és Irodalom, április 12. 17. p.
573. NÁDASDY Ádám: *Se fehérr, se fekete*. = Élet és Irodalom, április 12. 17. p.
574. NÁDASDY Ádám: *Szalmakalapban*. = Élet és Irodalom, április 12. 17. p.
575. NÁDASDY Ádám: *Szüleim*. = Élet és Irodalom, április 12. 17. p.
576. NÁDASDY Ádám: *Úgybogy tovább gondoltam*. = Élet és Irodalom, április 12. 17. p.
577. NÁDASDY Ádám: *Végül meguntam*. = Élet és Irodalom, április 12. 17. p.
578. NÁDASDY Ádám: *Volt értékrendje*. = Élet és Irodalom, április 12. 17. p.
579. NAGY Attila: *Füst Milán emlékének*. = Székelyföld, 4/36–37. p.
580. NAGY Attila: *Tébolyda*. = Székelyföld, 4/37. p.
581. NAGY Attila: *Ugatott*. = Székelyföld, 4/35–36. p.
582. NAGY Attila: *Üzenet Aquincumba*. = Székelyföld, 4/35. p.
583. NAGY Gáspár: *Petőfi elsiert a segesvári piacról*. = Magyar Napló, 3/3. p.
584. NAGY Márta Júlia: *Sobasem az kell*. = Jelenkor, 3/294–295. p.
585. NAGY Vendel: *Áldás*. = Napút, 2/51. p.
586. NAGY Vendel: *Bagoly*. = Napút, 2/51. p.
587. NAGY Vendel: *Gizella királyné*. = Napút, 2/51. p.
588. NAGY Vendel: *Köd*. = Napút, 2/51. p.
589. NAGY Vendel: *Oromdisz*. = Napút, 2/51. p.
590. NAGY Vendel: *Semmiből*. = Napút, 2/51. p.
591. NAGY Vendel: *Templomunk romján*. = Napút, 2/51. p.
592. NAGY Vendel: *Vadásza*. = Napút, 2/51. p.
593. NAGY-RAKITA Melinda: [Cím nélkül]. = Napút, 2/51–52. p.
594. NÉMETH András: *Hazugság nélkül*. = Napút, 2/93. p.
595. NÉMETH András: *Huszonhat év után*. = Napút, 2/92–93. p.
596. NÉMETH Erzsébet: [Cím nélkül]. = Napút, 2/52. p.
597. NÉMETH Zoltán: *Artikulációk*. = Új Forrás, 3/102–104. p.
598. NÉMETH Zoltán: *Tektonika*. = Alföld, 3/3–4. p.
599. NORMAL Gergely: *Csalogató*. = Helikon, április 10. 13. p.
600. NORMAL Gergely: *Az étel kész*. = Helikon, április 10. 13. p.
601. NORMAL Gergely: *Kijárási tilalom*. = Helikon, április 10. 13. p.
602. NORMAL Gergely: *Körletellenőrzés*. = Helikon, április 10. 13. p.
603. NORMAL Gergely: *Peremvidék*. = Helikon, április 10. 13. p.
604. NOSZLOPI Botond: *Sötét ablak a völgyre*. = Irodalmi Jelen, 3/12–13. p.

605. NYILAS Attila: *Az utolsó megbívtás.* = Élet és Irodalom, március 1. 14. p.
606. OLÁH András: *hanyatlástörténet.* = Mozgó Világ, 3/53. p.
607. ORAVECZ Imre: *Feljegyzések naplemente közben.* = Jelenkor, 3/257–258. p.
608. ORBÁN János Dénes: *Boszorkányok lüktető jambusokban.* = Irodalmi jelen, 3/62–67. p.
609. PAJOR András: *A dinnyecsész fű.* = Magyar Napló, 4/27. p.
610. PAJOR András: *Nem így képzeltem.* = Magyar Napló, 4/28. p.
611. PÁL Dániel Levente: *Bájosok.* = Bárka, 1/54–56. p.
612. PÁL Sándor Attila: *Ballada a barkáról.* = Forrás, 3/150. p.
613. PÁL Sándor Attila: *Balladatöredékek IV.* = Élet és Irodalom, március 8. 17. p.
614. PÁL Sándor Attila: *Hagyományos ballada.* = Forrás, 3/150. p.
615. PÁL Sándor Attila: *Kijárat-ballada.* = Tiszatáj, 4/29. p.
616. PÁL Sándor Attila: *Köztes-európai fiatalember balladája.* = Forrás, 3/149. p.
617. PÁL Sándor Attila: *Pásztorballada.* = Forrás, 3/149. p.
618. PATAKI Anett: [Cím nélkül]. = Napút, 2/52. p.
619. PEER Krisztián: *Anyagi bizonytalanság.* = Alföld, 3/20. p.
620. PEER Krisztián: *A büfékocsiban.* = Alföld, 3/19. p.
621. PEER Krisztián: *Erre futotta?* = Élet és Irodalom, március 29. 17. p.
622. PEER Krisztián: *Évértékelő.* = Élet és Irodalom, március 29. 17. p.
623. PEER Krisztián: *Falvédő.* = Alföld, 3/20. p.
624. PEER Krisztián: *Az ősz megáll.* = Alföld, 3/19–20. p.
625. PEER Krisztián: *Tölt.* = Alföld, 3/19. p.
626. PÉNTÉK Imre: *A diagnózis.* = Vár, 1/73. p.
627. PÉNTÉK Imre: *A harmonika.* = Kortárs, 4/29. p.
628. PÉNTÉK Imre: *A harmonika.* = Vár, 1/72. p.
629. PÉNTÉK Imre: *Hólapát.* = Vár, 1/72–73. p.
630. PÉNTÉK Imre: *Távcső nélkül.* = Kortárs, 4/28. p.
631. PÉNTÉK Imre: *Távcső nélkül.* = Vár, 1/71–72. p.
632. PÉTER Márta: *feledés.* = Forrás, 3/157–158. p.
633. PÉTER Márta: *(fogai).* = Forrás, 3/160. p.
634. PÉTER Márta: *fűszájként.* = Forrás, 3/158–159. p.
635. PÉTER Márta: *(balom).* = Forrás, 3/157. p.
636. PÉTER Márta: *last minute.* = Forrás, 3/158. p.
637. PÉTER Márta: *maradékidom.* = Forrás, 3/159–160. p.
638. PÉTER Márta: *ülni csak.* = Forrás, 3/157. p.
639. PÉTERINÉ JENCSEK Erzsébet: [Cím nélkül]. = Napút, 2/52. p.
640. PETŐCZ András: *Bűnben.* = Élet és Irodalom, április 18. 17. p.
641. PETŐCZ András: *A Moselle völgye.* = Élet és Irodalom, április 18. 17. p.
642. PETŐCZ András: *Újra a Lánchíd utcában.* = Élet és Irodalom, április 18. 17. p.
643. PETZ György: [Cím nélkül]. = Napút, 2/53. p.
644. PINTÉR Nóra: *Bácska.* = Napút, 2/53. p.
645. RÁKAI Orsolya: *prélude IV.* = Új Forrás, 4/71–73. p.
646. RENTSCH Piroska: *A világ férges olajág.* = Vár, 1/30. p.
647. RÉVÉSZ Ágnes: [Cím nélkül]. = Napút, 2/53. p.
648. ROZÁN Eszter: *A csúcs felé.* = Napút, 2/53. p.
649. ROZÁN Eszter: *Holtomiglan.* = Napút, 2/53. p.
650. RÓZSA Iván: *Ámor.* = Napút, 2/53. p.
651. RÓZSA Iván: *Magyar medve.* = Napút, 2/54. p.
652. RÓZSA Iván: *Montenegró.* = Napút, 2/53. p.
653. RÓZSA Iván: *Pille-parány.* = Napút, 2/54. p.
654. RÓZSA Iván: *Sarlóspusztá.* = Napút, 2/54. p.
655. RÓZSA Iván: *A sejtett jövő...* = Napút, 2/54. p.
656. RÓZSA Iván: *Sokszínű világ.* = Napút, 2/53. p.
657. RÓZSA Iván: *Szász medve.* = Napút, 2/54. p.
658. RÓZSA Iván: *Trianon.* = Napút, 2/54. p.
659. RUMI Enikő: *Ars poetica.* = Várad, 3/43. p.
660. RUMI Enikő: *A kor szépségideálja.* = Várad, 3/41. p.
661. RUMI Enikő: *Ráunsz.* = Várad, 3/42. p.
662. RUMI Enikő: *Szintézis.* = Várad, 3/42–43. p.
663. RUMI Enikő: *Tökéletlenség haikuban.* = Várad, 3/41. p.
664. RUMI Enikő: *Vérnász.* = Várad, 3/42. p.
665. SAITOS Lajos: [cím nélkül]. = Napút, 2/54. p.
666. SÁNTA Hajnalka: *Bújócska.* = Napút, 2/54. p.
667. SÁNTA Miriám: *Előszőr.* = Székelyföld, 3/45. p.

668. SÁNTA Miriám: *Március*. = Székelyföld, 3/45–46. p.
669. SÁRKÖZI Richárd: [Cím nélkül]. = Napút, 2/54. p.
670. SEBŐK György: *Bábel*. = Alföld, 4/13–14. p.
671. SEBŐK György: *Eseményhorizont*. = Alföld, 4/13. p.
672. SEBŐK György: *Napszél*. = Alföld, 4/14. p.
673. SELMECZI Péter: [Cím nélkül]. = Napút, 2/54. p.
674. SÉRA András: *Az öreg pásztor*. = Napút, 2/55. p.
675. SERES Lili Hanna: *Levendula*. = Új Forrás, 4/81. p.
676. SERES Lili Hanna: *Majomszkafeander*. = Új Forrás, 4/80. p.
677. SERESTÉLY Zalán: *Chagall ránk bagyta tekintetét*. = Székelyföld, 3/30–40. p.
678. SERESTÉLY Zalán: *Kilenczizegeny*. = Székelyföld, 3/40–44. p.
679. SERESTÉLY Zalán: *szinopszis*. = Helikon, március 25. 4–5. p.
680. SERFŐZŐ Simon: *Ellenetek*. = Kortárs, 4/3. p.
681. SERFŐZŐ Simon: *Mindig*. = Kortárs, 4/4. p.
682. SERFŐZŐ Simon: *Nagyon messze*. = Kortárs, 4/3. p.
683. SERFŐZŐ Simon: *Ne féljete*. = Kortárs, 4/4. p.
684. SIDÓ Angéla: [Cím nélkül]. = Napút, 2/54. p.
685. SIMON Bettina: *Tavaszi levegő*. = Élet és Irodalom, március 22. 14. p.
686. SIMON Bettina: *Vers*. = Élet és Irodalom, március 22. 14. p.
687. SIMONFY József: *Állat*. = Helikon, március 25. 7. p.
688. SIMONFY József: *Fa*. = Helikon, március 25. 7. p.
689. SIMONFY József: *Gyermekek*. = Helikon, március 25. 7. p.
690. SIMONFY József: *Jó napja*. = Helikon, március 25. 7. p.
691. SIMONFY József: *Ma*. = Helikon, március 25. 7. p.
692. SIMONFY József: *Szemem*. = Helikon, március 25. 7. p.
693. SIMONFY József: *Téj*. = Helikon, március 25. 7. p.
694. SKULTÉTY Tamara: [Cím nélkül]. = Napút, 2/55
695. Sopotnik Zoltán: *A reményhez: Félreélés*. = Új Forrás, 3/48–49. p.
696. SOPSITS Árpád: *mezőn*. = Vigilia, 3/211. p.
697. SOPSITS Árpád: *minden nap*. = Vigilia, 3/211. p.
698. SOPSITS Árpád: *testemben*. = Vigilia, 3/211. p.
699. STREĚB Mária: [Cím nélkül]. = Napút, 2/55
700. SURMAN László: *nyári alkonyat*. = Napút, 2/55. p.
701. SURMAN László: *őszi könny*. = Napút, 2/55. p.
702. SURMAN László: *tavaszköszöntő*. = Napút, 2/55. p.
703. SURMAN László: *téli szél*. = Napút, 2/55. p.
704. SZABÓ Aida (Jampa drolma): *Ormon jár-tam*. = Napút, 2/56. p.
705. SZABÓ Edit: [Cím nélkül]. = Napút, 2/57. p.
706. SZABÓ Gergely: *ENT-993*. = Tempevölgy, 1/25. p.
707. SZABÓ Gergely: *Tipli*. = Tempevölgy, 1/24. p.
708. SZABÓ Julianna: [Cím nélkül]. = Napút, 2/56. p.
709. SZABÓ PAPP Edit: *In memoriam V. K.* = Napút, 2/128. p.
710. SZABÓ T. Anna: *Mi vesztesek*. = Eső, 1/75–76. p.
711. SZÁLINGER Balázs: *Prizma*. = Bárka, 1/57. p.
712. SZÉCSI Margit: *Petőfi*. = Magyar Napló, 3/3. p.
713. SZEDŐ Tibor: [Cím nélkül]. = Napút, 2/57. p.
714. SZEGEDI KOVÁCS György: *Júdás*. = Hítel, 3/20. p.
715. SZEGEDI KOVÁCS György: *Találkozás*. = Hítel, 3/22. p.
716. SZEGEDI KOVÁCS György: *Túl*. = Hítel, 3/21. p.
717. SZEGEDI KOVÁCS György: *Végül*. = Hítel, 3/21. p.
718. SZEGEDI KOVÁCS György: *Vér*. = Vár, 1/123–124. p.
719. SZÉKELY János: *A vesztesek*. = Eső, 1/69–70. p.
720. SZÉKELY Szabolcs: *1*. = Élet és Irodalom, április 5. 17. p.
721. SZÉKELY Szabolcs: *2*. = Élet és Irodalom, április 5. 17. p.
722. SZÉKELY Szabolcs: *14*. = Élet és Irodalom, április 5. 17. p.
723. SZÉKELY Szabolcs: *21*. = Eső, 1/12. p.
724. SZÉKELY Szabolcs: *23*. = Eső, 1/12. p.
725. SZÉKELY Szabolcs: *25*. = Eső, 1/13. p.
726. SZÉKELY Szabolcs: *29*. = Élet és Irodalom, április 5. 17. p.

727. SZÉKELY Szabolcs: *30.* = Élet és Irodalom, április 5. 17. p.
728. SZÉKELY Szabolcs: *40.* = Élet és Irodalom, április 5. 17. p.
729. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Egy.* = Magyar Napló, 3/24. p.
730. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Fest.* = Magyar Napló, 3/24. p.
731. SZÉKELYHIDI Zsolt: *Giacs.* = Magyar Napló, 3/24. p.
732. SZEMES Zsuzsanna: [Cím nélkül]. = Napút, 2/57. p.
733. SZENTKIRÁLYI FITTLER József: [Cím nélkül]. = Napút, 2/57. p.
734. SZENTLÉLEKY-SZABÓ Ágnes: *Hétmilliárd.* = Tiszatáj, 4/41. p.
735. SZENTLÉLEKY-SZABÓ Ágnes: *Szigorúan monoton.* = Tiszatáj, 4/41. p.
736. SZENTMÁRTONI János: *Kikötő.* = Magyar Napló, 3/7. p.
737. SZENTPÁLY Miklós: *Androméda.* = Napút, 2/57. p.
738. SZENTPÁLY Miklós: *Indulás.* = Napút, 2/57. p.
739. SZENTPÁLY Miklós: *Oromzat.* = Napút, 2/57. p.
740. SZENTPÁLY Miklós: *Rajz.* = Napút, 2/57. p.
741. SZIKRA János: *isten most sem gondol rám.* = Hitel, 4/52–53. p.
742. SZIKRA János: *Nem álmodom zöld folyókról.* = Hitel, 4/52. p.
743. SZIKRA János: *A pianínó.* = Hitel, 4/50. p.
744. SZIKRA János: *Szélgyökér, fehérláng.* = Hitel, 4/49. p.
745. SZIKRA János: *Virágvasárnap.* = Hitel, 4/51. p.
746. SZILÁGYI Ákos: *Egy fokkal.* = Élet és Irodalom, március 14. 17. p.
747. SZILÁGYI Réka: [Cím nélkül]. = Napút, 2/57. p.
748. SZLÁVKA HORVÁTH Szilvia: [Cím nélkül]. = Napút, 2/57. p.
749. SZÓCS Margit: *Fogd.* = Helikon, április 10. 15. p.
750. SZÓCS Margit: *Itt lakom.* = Helikon, április 10. 15. p.
751. SZÓCS Margit: *Készülj fel.* = Helikon, április 10. 15. p.
752. SZÓCS Margit: *Maradj távol.* = Helikon, április 10. 15. p.
753. SZÓCS Margit: *Süllyedek.* = Helikon, április 10. 15. p.
754. SZÖLLŐSI Betti: *Hiába.* = Napút, 2/58. p.
755. SZÖLLŐSI Betti: *Szerелеm.* = Napút, 2/58. p.
756. SZÖLLŐSI Mátyás: *Szegénylős álmok.* = Mozgó Világ, 4/48–50. p.
757. SZUROMI Pál: *Haikuk.* = Vár, 1/74–75. p.
758. SZÜCS János: [Cím nélkül]. = Napút, 2/58. p.
759. TÁBOR Ádám: *Algoflex és Appranax.* = Új Forrás, 4/28. p.
760. TÁBOR Ádám: *Első éjszaka nap.* = Jelenkor, 4/426. p.
761. TÁBOR Ádám: *Fele Úti Tábora.* = Jelenkor, 4/426–427. p.
762. TÁBOR Ádám: *Két tusrajz.* = Új Forrás, 4/30. p.
763. TÁBOR Ádám: *Panenteizmus.* = Jelenkor, 4/427. p.
764. TÁBOR Ádám: *Rövid zárlat.* = Új Forrás, 4/29. p.
765. TAIZS Gergő: *Oromóda.* = Napút, 2/59. p.
766. TAIZS Gergő: *Templomtorony.* = Napút, 2/59. p.
767. TAKÁCS Zsuzsa: *A Játékos.* = Élet és Irodalom, március 14. 14. p.
768. TAKÁCS Zsuzsa: *Utolsó napomon.* = Élet és Irodalom, március 14. 14. p.
769. TAMÁS Menyhért: *Gyolcsünnep.* = Magyar Napló, 3/37. p.
770. TAMÁS Menyhért: *Nyolc, szorzandó végtelen sor.* = Magyar Napló, 3/37. p.
771. TANDORI Dezső: *Be/sorolok be/tagozódom.* = Tiszatáj, 4/4–5. p.
772. TANDORI Dezső: *Élni v. balni (Pontos-poetry).* = Tiszatáj, 4/3. p.
773. TANDORI Dezső: *És rajzpapírokat.* = Tiszatáj, 4/5–6. p.
774. TANDORI Dezső: *Látásom-(vakulásom)...* = Tiszatáj, 4/3. p.
775. TANDORI Dezső: *Látható fordulattal...* = Tiszatáj, 4/4. p.
776. TANDORI Dezső: *Örülünk ennek.* = Tiszatáj, 4/5. p.
777. TARBAY Ede: *Gyereksors.* = Magyar Napló, 4/31. p.
778. TARBAY Ede: *Hasonlóságok.* = Magyar Napló, 4/31. p.
779. TEKSE József: [Cím nélkül]. = Napút, 2/58. p.
780. TÉREY János: *Átlagos magyar.* = Jelenkor, 4/386. p.
781. TÉREY János: *Csengőhang.* = Jelenkor, 4/387. p.
782. TÉREY János: *Elboztuk a leckét.* = Jelenkor, 4/387–388. p.
783. TÉREY János: *Háztartási bolt augusztusban.* = Élet és Irodalom, március 22. 17. p.
784. TÉREY János: *Imáboz!* = Élet és Irodalom, március 22. 17. p.

785. TÉREY János: *Kilencvenes évek.* = Élet és Irodalom, március 22. 17. p.
786. TILLMANN Pentele: [Cím nélkül]. = Napút, 2/59. p.
787. TÓBI Mariann: [Cím nélkül]. = Napút, 2/59. p.
788. TOKAI Tamás: *átkelés a nyugati gerincen.* (részletek). = Új Forrás, 3/50–51. p.
789. TÓTH Imre: *Az Örökkévalóság pózában.* = Mozgó Világ, 4/50. p.
790. TÓTH Judit, É.: [Cím nélkül]. = Napút, 2/59. p.
791. TÓTH Krisztina: *Raktér.* = Forrás, 4/3. p.
792. TÖZSÉR Árpád: *Beteljesedés.* = Kortárs, 3/12. p.
793. TÖZSÉR Árpád: *Isten belső monológjáról.* = Alföld, 4/31–32. p.
794. TÖZSÉR Árpád: *A lábnym.* = Kortárs, 3/11. p.
795. TÖZSÉR Árpád: *A megértés alakzatai.* = Kortárs, 3/11–12. p.
796. TROSITS Balázs: *Csúcson.* = Napút, 2/59. p.
797. TUBOLY Erzsébet: [Cím nélkül]. = Napút, 2/59. p.
798. TURCZI István: *Hétfőellenes vers.* = Magyar Napló, 3/31–32. p.
799. VADÁSZI Árpád: [Cím nélkül]. = Napút, 2/60. p.
800. VÁNYAI FEHÉR József: *Bálnák az égen.* = Vár, 1/18. p.
801. VÁRADY Szabolcs: *Ír a bajra.* = Tempevölgy, 1/3. p.
802. VARGA Károly: [Cím nélkül]. = Napút, 2/60. p.
803. VARGÁNÉ KAPA Veronika: *Relativitás.* = Napút, 2/60. p.
804. VARGÁNÉ KAPA Veronika: *Sötét.* = Napút, 2/60. p.
805. VARGÁNÉ KAPA Veronika: *Tavas.* = Napút, 2/60. p.
806. VARGÁNÉ KAPA Veronika: *Titok.* = Napút, 2/60. p.
807. VARGHA Bálint: *Alkalmaz.* = Tempevölgy, 1/20. p.
808. VARGHA Bálint: *Jóban.* = Tempevölgy, 1/19. p.
809. VARGHA Bálint: *Legnagyobb erényeink.* = Tempevölgy, 1/19. p.
810. VARGHA Bálint: *Mivégre.* = Tempevölgy, 1/20. p.
811. VASKÓ Márton Péter: [Cím nélkül]. = Napút, 2/60. p.
812. VASS István Pál: *(csoda).* = Napút, 2/61. p.
813. VASS István Pál: *(parasztház I).* = Napút, 2/61. p.
814. VASS István Pál: *(parasztház II).* = Napút, 2/61. p.
815. VASS István Pál: *(számvetés).* = Napút, 2/61. p.
816. VASS István Pál: *(szélkakas).* = Napút, 2/61. p.
817. VASS Tibor: *Fejvagy írás.* = Magyar Napló, 4/12. p.
818. VERCSÉK Györgyi: [Cím nélkül]. = Napút, 2/61–62. p.
819. VESZPRÉMI Szilveszter: *Avató.* = Helikon, április 10. 10. p.
820. VESZPRÉMI Szilveszter: *Az ész szabad működésének korlátozottsága.* = Helikon, április 10. 10. p.
821. VESZPRÉMI Szilveszter: *Hordalék.* = Helikon, április 10. 10. p.
822. VESZPRÉMI Szilveszter: *Lesz egy gangunk.* = Helikon, április 10. 10. p.
823. VILLÁNYI László: *Életeden túlra.* = Székelyföld, 3/5. p.
824. VILLÁNYI László: *Gödört ások.* = Székelyföld, 3/5–6. p.
825. VIOLA Zsandra: *Nyárvers, avarvers.* = Irodalmi Jelen, 3/9. p.
826. VIRÁG József: [Cím nélkül]. = Napút, 2/62. p.
827. VÖRÖS István: *bővített villanella.* = Irodalmi Jelen, 4/20. p.
828. VÖRÖS István: *Az írói hang birtokolhatatlanságáról.* = Vigilia, 3/206–207. p.
829. WEHNER Tibor: *értekezés-kísérlet a költészetéről.* = Új Forrás, 3/100–101. p.
830. WEHNER Tibor: *a szabadvers szabadságának elvesztése.* = Új Forrás, 3/96–97. p.
831. WEHNER Tibor: *a tanári kar elégtétele (az élet iskolájában).* = Új Forrás, 3/98. p.
832. WEHNER Tibor: *a vers mint ön maga ellentetteje.* = Új Forrás, 3/99. p.
833. WEISZT Dóra: [Cím nélkül]. = Napút, 2/62. p.
834. WILHELM József: [Cím nélkül]. = Napút, 2/63. p.
835. WIRTH Imre: *A csöndben, mint porban.* = Jelenkor, 3/291. p.
836. WIRTH Imre: *Karcsi a Juvenatusnak szurkolt.* = Jelenkor, 3/290–291. p.
837. WIRTH Imre: *Lementem Hajnóczynak még.* = Jelenkor, 3/290. p.
838. ZALÁN Tibor: *Az empátia alkonyán.* = Forrás, 3/97–99. p.
839. ZALÁN Tibor: *Firkák a vesztesek feliratói obeliszik öökök oldalára.* = Eső, 1/77–78. p.
840. ZALAY Szabolcs: [Cím nélkül]. = Napút, 2/62. p.

841. ZÁVADA Péter: *A szó árnyeka*. = Tempevölgy, 1/4. p.
842. ZÁVADA Péter: *A voltaképpeni kert*. = Tempevölgy, 1/5. p.
843. ZISTLER Richárd: [Cím nélkül]. = Napút, 2/62. p.
844. ZSÁTKOVICS Edit: [Cím nélkül]. = Napút, 2/63. p.

Rövidpróza

845. AMBRUS Lajos: *Játszmák*. = Vár, 1/7–8. p
846. AMRAN, Ahmed: *Húsz száz rózsza*. = Eső, 1/24–26. p.
847. ANDRÉ Ferenc: *A leszállás feltételei*. = Helikon, március 10. 1. p.
848. BALI FARKAS Péter: *Lejátszótér*. = Forrás, 4/21–25. p.
849. BECK Tamás: *A báziorvos nyaral*. = Élet és Irodalom, április 5. 16. p.
850. BECK Tamás: *Száguldás*. = Székelyföld, 3/23–24. p.
851. BECSY András: *Ez a nap*. = Tiszatáj, 3/40. p.
852. BENE Zoltán: *Elfeledett faluban elfeledett lány*. = Székelyföld, 3/14–22. p.
853. BERTA Ádám: *Bőrözödő felület*. = Élet és Irodalom, március 14. 15. p.
854. BÍRÓ Gergely: *Szabadságbarcos a kínai gyorsétteremben*. = Helikon, március 10. 5–7. p.
855. BODOR Ádám: *Hekk másfél napja*. = Székelyföld, 4/5–24. p.
856. BOGDÁN Emese: *A virrasztás*. = Magyar Napló, 4/10–11. p.
857. BOLDOG Daniella: *A fogtündér*. = Tiszatáj, 4/38–40. p.
858. BOLDOG Daniella: *A tej*. = Tiszatáj, 4/36–38. p.
859. BORCSA Imola: *A csodadoktor*. = Helikon, április 10. 11–12. p.
860. BOROS Erika: *A Kereszt*. = Magyar Napló, 4/29–30. p.
861. BOZSIK Péter: *Kubanap7*. = Élet és Irodalom, április 18. 15. p.
862. COVACIU Norbert: *Magány*. = Várad, 3/29–31. p.
863. COVACIU Norbert: *A testvérem*. = Várad, 3/27–29. p.
864. CSABAI László: *A menekülő*. = Alföld, 3/11–18. p.
865. CSEHY Zoltán: *Solar Impulse*. = Élet és Irodalom, április 18. 16. p.
866. CSIKÁR Norbert Adrián: *Véres burkás pu-ding – melyben négy kicsi néember által be-köszön egy új műfaj*. = Irodalmi Jelen, 3/137–140. p.
867. CSIKÓS Attila: *Egy büntett morfológiája*. Fiktív oknyomozó riport egy gyilkosság körülményeiről. = Székelyföld, 4/41–52. p.
868. CSIKÓS Attila: *Panelhavaj*. = Irodalmi Jelen, 4/13–19. p.
869. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Helyközi járatok*. = Alföld, 3/23–24. p.
870. [DARVASI László] Szív Ernő: *Abogy Szép Ernőt elképzelem 1951-ben*. = Tiszatáj, 3/[121]. p.
871. DARVASI László: *A gróf úr szerszáma*. = Élet és Irodalom, március 29. 15. p.
872. [DARVASI László] Szív Ernő: *Kisbeszéd a tehetetlenségről*. = Élet és Irodalom, március 14. 14. p.
873. [DARVASI László] Szív Ernő: *Kleiszt-átirat egy kőpadról*. = Élet és Irodalom, április 12. 14. p.
874. [DARVASI László] Szív Ernő: *A legkisebb legszebb*. = Tiszatáj, 4/[114]. p.
875. DARVASI László: *Egy műfogsor története*. = Jelenkor, 4/413–416. p.
876. DÉNES Attila: *Lakoma*. = Helikon, március 10. 10. p.
877. EGRESSY Zoltán: *Summa summarum*. = Alföld, 3/24–28. p.
878. ERDEI L. Tamás: *Lovasok a viharban*. = Tempevölgy, 1/21–23. p.
879. FECSKE Csaba: *A csúnya lány*. = Élet és Irodalom, március 1. 15. p.
880. FEHÉR Imola: *Dialógusok*. = Helikon, március 10. 12. p.
881. FEKETE Vince: *Szép remények nyugdíjas klub*. = Székelyföld, 4/74–76. p.
882. FERDINANDY György: *Házibuli*. = Magyar Napló, 3/23–24. p.
883. FÖCZE Kornélia: *Neveden szólítottalak*. = Székelyföld, 4/53–64. p.
884. GÁSPÁR Ferenc: *Meg akarlak tartani*. = Irodalmi Jelen, 3/5–8. p.
885. GÁSPÁR-SINGER Anna: *Vakáció*. = Élet és Irodalom, április 26. 16. p.
886. GULISIO Tímea: *Fejesleg*. = Helikon, április 10. 18. p.
887. GULISIO Tímea: *A jász asszony szobra*. = Helikon, április 10. 17–18. p.
888. GULISIO Tímea: *Orvosi műliba*. = Helikon, április 10. 18. p.
889. GYÖRFI Viktória: *Zöld*. = Élet és Irodalom, április 12. 16. p.
890. GYÖRI László: *A kis ebihal*. = Forrás, 4/4–17. p.
891. HARAG Anita: *Székesfehérvártól nyugatra*. = Eső, 1/39–44. p.

892. HIDAS Judit: *Rend a lelke mindennek.* = Élet és Irodalom, március 14. 16. p.
893. HORVÁTH (EÖ) Tamás: *A nép barátja.* = Magyar Napló, 3/9–12. p.
894. HORVÁTH László Imre: *Az időutazó.* = Hítel, 4/54–64. p.
895. JASSÓ Judit: *Omlás.* = Bárka, 1/30–33. p.
896. JÓDAL Kálmán: *Sokan vagyunk.* = Tiszatáj, 3/36–37. p.
897. JOLSVAI Júlia: *Sodródóm.* = Irodalmi Jelen, 3/14–17. p.
898. JÓNÁS Tamás: *Körforgás.* = Eső, 1/44–46. p.
899. KALAPOS ÉVA Veronika: *Örülj neki.* = Élet és Irodalom, március 14. 15. p.
900. KASZÁS István: *Az ügynök.* = Vár, 1/24–27. p.
901. KÁVAI Katalin: *Az öltöny meg a menyasszonyi ruha.* = Élet és Irodalom, március 14. 16. p.
902. KISS Lajos: *A szerződés.* = Vár, 1/19–21. p.
903. KISS László: *Megdugni a szomszédságot.* = Élet és Irodalom, március 8. 16. p.
904. KISSLAKI László: *Bitó Róza temetése.* = Irodalmi Jelen, 3/31–36. p.
905. KOLLÁR-KLEMENCZ László: *Karácsonyi óda.* = Élet és Irodalom, április 26. 15. p.
906. KONTRA Ferenc: *Redőny.* = Kortárs, 4/5–11. p.
907. KOZÁR Alexandra: *A nő, aki kíván.* = Élet és Irodalom, március 8. 16. p.
908. KÖRÖSSI P. József: *Aki főzni tanul, az a legszegényebb. Krúdy vagy Cholnoky.* = Eső, 1/22–24. p.
909. KÖTTER Tamás: *Régi szép idők.* = Eső, 1/47–54. p.
910. KÖVES GÁBOR: *Puncsszelet.* = Élet és Irodalom, március 22. 15. p.
911. KREDECZKI Zsombor: *Elveszett karácsony.* = Tempevölgy, 1/15–18. p.
912. KRULIK Zoltán: *Anyakönyv.* (részlet). = Új Forrás, 3/86–88. p.
913. LÁSZLÓ Zsolt: *A festő nem ábrándozik.* = Vár, 1/16. p.
914. LÁSZLÓ Zsolt: *Melyik úton?* = Vár, 1/17. p.
915. MÁN-VÁRHEGYI Réka: *Fobász.* = Élet és Irodalom, április 18. 14. p.
916. MÁN-VÁRHEGYI Réka: *Progresszív jelen pillanat.* = Élet és Irodalom, március 22. 14. p.
917. MÁRTON Evelin: *Alois Athanasziosznak írt leveléből.* = Eső, 1/16–21. p.
918. MÁTYUS Aliz: *Vieux maître et vieille maîtresse.* = Élet és Irodalom, március 29. 16. p.
919. MÉHES Károly: *Néhány lap Schulze tisztelgettes úr 1923. évi naplójából.* = Jelenkor, 3/272–275. p.
920. MÉHES Károly: *Szünidőben.* = Vigilia, 4/276–283. p.
921. MÉNES Attila: *Harmszidák. Hogyan féljünk? (Hasznos útmutató). Hogyan kell beszélgetni egy másik emberrel? Hullahegy. Ballada a láthatatlan villamosról. A halálboltban.* = Vigilia, 3/208–210. p.
922. MEZEY Katalin: *Száz éve, szeptember közepén.* = Magyar Napló, 3/15–17. p.
923. MEZEY László Mikós: *Kifosztva.* = Vár, 1/34–69. p.
924. MILBACHER Róbert: *Angyali üdvözlés.* = Élet és Irodalom, március 8. 15. p.
925. MIRTSE Zsuzsa: *A többéltű lány.* = Magyar Napló, 3/27–29. p.
926. MOLNÁR Erzsébet: *Hatszék.* = Élet és Irodalom, március 14. 9. p.
927. MOLNÁR Erzsébet: *Húsvéti sonka.* = Élet és Irodalom, április 12. 9. p.
928. MOLNÁR Erzsébet: *A Rajna kincse.* = Élet és Irodalom, április 26. 6. p.
929. MOLNÁR Erzsébet: *Sürgős beteg.* = Élet és Irodalom, március 29. 9. p.
930. MOLNÁR Krisztina Rita: *Nem tudok aludni.* = Mozgó Világ, 3/54–55. p.
931. MOLNÁR Miklós: *Az anyanyelv édes hangjai.* = Forrás, 4/26–28. p.
932. MOLNÁR Vilmos: *A hídmanó.* = Kortárs, 3/33–34. p.
933. MOLNÁR Vilmos: *Leopold és Flórián.* = Kortárs, 3/34. p.
934. MURÁNYI Sándor Olivér: *Jégtutaj.* = Székelyföld, 3/52–53. p.
935. NAGY Gerzson: *Nő a vonaton.* = Élet és Irodalom, április 5. 16. p.
936. NAGY-LACZKÓ Balázs: *Testvér.* = Irodalmi Jelen, 4/5–7. p.
937. NAGY-LACZKÓ Balázs: *Vadragadás.* = Irodalmi Jelen, 3/39–45. p.
938. ORAVECZ Imre: *Feljegyzések naplemente közben.* = Élet és Irodalom, április 5. 15. p.
939. OSGYÁN Edina: *Tesztér.* = Mozgó Világ, 3/55–57. p.
940. PÉTER János: *Gesztenye.* = Élet és Irodalom, március 29. 16. p.
941. PETŐCZ András: *Feküdni, mozdulatlanul.* = Élet és Irodalom, április 26. 15. p.
942. PÓSFALY György: *Kívágások.* = Kortárs, 3/23–28. p.
943. PRAX Levente: *Kakas.* = Vár, 1/9–15
944. RÖHRIG Eszter: *Tükrök.* = Eső, 1/27–30. p.
945. SÁNDOR Zoltán: *Az ördög fészke.* = Irodalmi Jelen, 3/20–28. p.
946. SÁNTA József: *A halottak akarata.* = Élet és Irodalom, március 1. 16. p.

947. SÁRFI N. Adrienn: *Búzagyerek*. = Irodalmi Jelen, 4/21–25. p.
948. SÁRKÖZI Máttyás: *A legpestibb utca*. = Kortárs, 4/30–36. p.
949. SEBESTYÉN Mihály: *Anód és Katód szerelmük kezdetén*. = Helikon, április 10. 14–15. p.
950. SPIRÓ György: *Medvetörvény*. = Élet és Irodalom, március 22. 15. p.
951. SZAKÁCS Réka: *Spénót*. = Magyar Napló, 4/18–20. p.
952. SZAMOS Mariann: *Faaprítás*. = Várad, 3/36–38. p.
953. SZAMOS Mariann: *Játszunk*. = Várad, 3/38–40. p.
954. SZATHMÁRI Erzsébet, P.: „Szocialista ki-zsákmányolás”. = Vár, 1/29–30. p.
955. SZATHMÁRI István: *Az erdő*. = Tiszatáj, 3/4–8. p.
956. SZEIFERT Natália: *Boríték*. = Élet és Irodalom, március 2. 15. p.
957. SZÉLESI Sándor: *Akali*. = Eső, 1/8–9. p.
958. SZÉLESI Sándor: *Az Ave Mariát kattogó konvektor*. = Eső, 1/9–10. p.
959. SZÚCS Balázs Péter: *Betegén*. = Új Forrás, 4/74–76. p.
960. TAMÁS Kincső: *Jázmín*. = Székelyföld, 3/25–29. p.
961. TATÁR Sándor: *A Szevikének, igen*. = Tempevölgy, 1/8–10. p.
962. TOROCZKAY András: *Mese a gödrökről, akik le akarják igazni a Földünket*. = Bárka, 1/74–75. p.
963. TÓTH Krisztina: *Öltözz feketébe!* = Mozgó Világ, 4/42–46. p.
964. TUNYOGI László: *E. P. megtalálása*. = Élet és Irodalom, április 12. 16. p.
965. TURI Tímea: *Az anyuka alszik bent*. = Élet és Irodalom, április 5. 14. p.
966. TURI Tímea: *Fel és le az olajfák hegyén*. = Élet és Irodalom, március 8. 14. p.
967. UGHY Szabina: *Én vagyok az a nő*. = Helikon, március 25. 6–7. p.
968. VANDLIK Katalin: *A részeg angyal*. = Élet és Irodalom, március 1. 16. p.
969. VÁRI Attila: *A felejtés fénye*. = Élet és Irodalom, április 12. 15. p.
970. VÁRI Attila: *Téjüveg mozi*. = Magyar Napló, 4/50–55. p.
971. VÁRI Attila: *Torkos macska*. = Kortárs, 3/13–20. p.
972. VASS Norbert: *Sár*. = Helikon, április 25. 11–12. p.
973. VERES Emőd: *Farkaskvint*. = Irodalmi Jelen, 4/33–50. p.
974. VIDÉKI Bianka: *Szintemelés*. = Irodalmi Jelen, 4/27–29. p.
975. VINCZE Ferenc: *Ajtó mögött csótány oson*. = Helikon, április 25. 16–18. p.
976. VONNÁK Diána: *Megreped*. = Jelenkor, 3/281–285. p.
977. WEISZ Dorka: *Fecskefészek*. = Helikon, március 25. 12–13. p.

Hosszúpróza

978. BEREMÉNYI Géza: *1961. április 12.* [Regényrészlet]. = Alföld, 4/5–11. p.
979. BERTA Ádám: *Mostoba körülmények*. (regényrészlet). = Mozgó Világ, 4/36–41. p.
980. BÍRÓ Gergely: *Feltámasztatik romolhatatlanságában*. (Részlet). = Kortárs, 4/14–24. p.
981. BOGDÁN László: *Olaf eltűnése*. Részlet A katona és démon című regényből. = Helikon, március 25. 14–16. p.
982. GARACZI László: *Mohácsremix*. regényrészlet. = Jelenkor, 3/266–271. p.
983. GÉCZI János: *Utalólapok, P-T*. [Regényrészlet]. = Alföld, 3/5–10. p.
984. KISS Tibor Noé: *Voyage, voyage*. regényrészlet. = Jelenkor, 3/276–281. p.
985. KUKORELLY Endre: *Cé cé cé pé*. = Tiszatáj, 3/19–35. p.
986. KUSTOS Júlia: *Neon*. Részlet A tisztás című regényből. = Jelenkor, 3/286–289. p.
987. LIVILLA Alba (PILIZOTA Szandra): *A Caesar vagy semmi*. (részlet). = Várad, 3/21–23. p.
988. MURÁNYI Sándor Olivér: *Csernovka-ág*. (Regényrészlet). = Új Forrás, 3/92–95. p.
989. MURÁNYI Sándor Olivér: *Elszöktek!* (regényrészlet). = Tempevölgy, 1/29–31. p.
990. MURÁNYI Sándor Olivér: *Az emlékmű*. [Regényrészlet]. = Forrás, 4/29–30. p.
991. MURÁNYI Sándor Olivér: *Po di Goro*. (Regényrészlet). = Helikon, március 10. 17. p.
992. NÉMETH Gábor: *Harminc gramm ezüst*. A véglegesítő IV. = Élet és Irodalom, március 29. 14. p.
993. NÉMETH Gábor: *A véglegesítő III*. Nem csináltam semmit. = Élet és Irodalom, március 1. 14. p.
994. NÉMETH Gábor: *A Veltelini-papírok*. A véglegesítő – V. = Élet és Irodalom, április 26. 14. p.
995. NYERGES András: *Családi fantom*. = Alföld, 4/23–30. p.
996. ORCSIK Roland: *Tor*. (regényrészlet). = Helikon, április 10. 6–7. p.

997. PATAK Márta: *Mindig péntek.* (regényrészlet). = Bárka, 1/49–51. p.
998. SZANISZLÓ Judit: *Merőben más életforma.* [Regényrészlet]. = Jelenkor, 4/417–424. p.
999. ZALÁN Tibor: *Papírváros foszlányok.* (részlet egy lasúdad regényből). = Új Forrás, 4/32–41. p.
1000. ZALÁN Tibor: *Papírváros-szilánkok.* [Regényrészlet]. = Élet és Irodalom, március 22. 16. p.

Közönség előtti előadásra szánt mű

1001. BÍRÓ Árpád Levente: *Kallódás ellen.* [Dráma]. = Várad, 2/18–39. p.
1002. GION Nándor: *Latroknak is játszott.* Forgatókönyv, III. rész. Ez a nap a miénk című regényből. = Hítel, 4/3–33. p.
1003. NAGY Gábor: *Chaplin alkonya.* Színjáték két felvonásban. = Hítel, 3/5–19. p.
1004. ORBÁN János Dénes: *A Szótár tragédiája.* = Irodalmi jelen, 3/68–73. p.
1005. OZSVÁTH Zsuzsa: *Délibáb Intercity.* Titokban végbement családás. [Dráma]. = Várad, 2/4–17. p.

Kevert műfajok

1006. KELEMEN Erzsébet: *Az ezeréves tölgy.* [Képvers]. = Kortárs, 4/25. p.
1007. KELEMEN Erzsébet: *Hangvers-generálás.* [Képvers]. = Kortárs, 4/27. p.
1008. KELEMEN Erzsébet: *A történelem kisimult lapjai között.* [Képvers]. = Kortárs, 4/26. p.

Képregények

1009. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Kell egy 100. ötlet.* = Helikon, április 10. 22. p.
1010. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Marika.* = Helikon, április 25. 22. p.
1011. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Prog-rambiba.* = Helikon, március 10. 22. p.
1012. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Punks not dead.* = Helikon, március 25. 22. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

ANA BANTOŞ (1951) irodalomtörténész

BUDAI CSILLA MARIANN (1992) irodalmár, tanár

DEMÉNY PÉTER (1972) író, a Látó szerkesztője

FANCSALI RÓBERT (1991) kritikus

KÉSZ ORSOLYA (1994) kritikus

KISS JÚLIA (1994) az ELTE mesterszakos hallgatója, a Márton Áron Szakkollégium tagja

MAKKAI T. CSILLA (1994) a Szépirodalmi Figyelő gyakornoka

ROBERT OBERT (1987) képregényrajzoló, grafikus

PETHŐ ANITA (1980) újságíró, kulturális szakíró

DOINA RUŞTI író

RALUCA SAS-MARINESCU (1981) műfordító, dramaturg

SZENKOVICS ENIKŐ (1974) műfordító, a Szépirodalmi Figyelő olvasószervezője

VASS NORBERT (1985) történész, kritikus, a Szépirodalmi Figyelő szerkesztője

VINCZE FERENC (1979) író, irodalomtörténész, a KRE oktatója, a Szépirodalmi Figyelő főszerkesztője

Velence

Az Etyek-Budai borvidék
játékos kincse

rozé cuvée

zöld veltelini

vörös cuvée

rajnai rizling-
chardonnay

cserszegyi
fűszeres

2019
216 oldal
2790 Ft

„Sebastian Kurz kivételes jelenség az európai politikában. Ő a lehető legfiatalabb európai politikus a második világháború óta, akire a hazája valaha is rábízta a sorsát.” Paul Ronzheimer könyve napjaink egyik tehetséges európai konzervatív politikusának életébe, gondolkodásába, stratégiaalkotási gyakorlatába nyújt betekintést. Különösen izgalmas a téma az Európai Unió átalakításáról folyó viták felerősödésekor, hiszen a kötet magyar kiadása közvetlenül a 2019-es európai parlamenti választások után, az osztrák kormányválság kellős közepén jelent meg, amikor Kurz már nem kancellár. Viszont pártjának komoly EP választási sikere és a pártelnök figyelemre méltó taktikai húzásai után jó reményekkel készülhet az őszi előrehozott választásokra.

A ma még csak mindösszesen 33 éves Kurz 27 évesen Ausztria történetének legfiatalabb külügyminisztere, 2017-től az Osztrák Néppárt elnöke és Ausztria kancellárja volt. Nekünk, magyaroknak a sok évszázados történelmi kapcsolataink és a jószomszédi viszony megőrzése miatt sem közömbös, hogy alakul Ausztria sorsa, milyen hatással lehetnek az osztrák konzervatívok Európa jövőjére. A politika iránt fogékonyak érdeklődéssel fogják követni annak az embernek az életútját és újabb politikai lépéseit, akinek – a könyv tanúsága szerint – komoly érdemei és értékei vannak.

Paul Ronzheimer írása az aktualitásai mellett időtálló is, hiszen az európai konzervatív politizálásnak, illetve a 21. század eleji politikusi létnek hosszú évtizedekre meghatározó kérdéseit feszegeti.

L. SIMON LÁSZLÓ

MOZAIK
múzeumtúra

**Tarts velünk és fedezd fel
Magyarország múzeumait!**
Ingyenesen letölthető az AppStore-ból és a Google Play Áruházból!

www.mozaikmuzeumtura.hu

**Hamarosan
a könyves-
boltokban!**

www.oroksegentezet.hu
www.nyugateurazsiaiido.hu

ÓROKSEG
KULTÚRPOLITIKAI
INTÉZET

NYUGAT-EURÁZSIAI IDŐ

A kötet megjelenését a Wacław Felczak Alapítvány támogatta.

Nyár a Kastélyban

A kápolnásnyéki Halász-kastély programjai

2019. JÚLIUS 20. – 17.00

KastélyKoncert

Sárik Péter Trió – BARTÓK

„Talán egyik zeneszerző sem volt akkora hatással a mai jazzre, mint Bartók. Azzal a céllal készítettük ezt az anyagot, hogy feldolgozásaink által azokkal is megszerettségű Bartók zenéjét, akik eddig idegenkedtek tőle.” **Sárik Péter**

2019. AUGUSZTUS 3. – 20.00

KastélyKoncert

Minden, ami zene!

Ragtime, jazz, humor, opera, népzene, világszene ragtime stílusban. A **Budapest Ragtime Band** koncertje.

2019. AUGUSZTUS 10. 20 ÓRA

KastélyKoncert

Zenébe szőtt szövevényes szerelmek a MusiColore énekegyüttes és vendégeinek előadásában

A székesfehérvári székhelyű hattagú **MusiColore Énekegyüttes** koncertje hangulatos estét kínál hallgatóságának, amely során különböző zenetörténeti korszakok szerelmes dalaiból válogatnak, a reneszánsz madrigáloktól kezdve a jazzig, a magyar népzene szívet facsaró dallamain keresztül a kortárs kórusművekig. Meglepetés vendégművészek is színesítik a műsort, amelyre szeretettel várnak minden kedves zenekedvelőt.

2019. AUGUSZTUS 17. – 20.00

KastélyKoncert

Füstös esti swing

Horváth Márk és **Jász Andris** koncertje, vendég **Iván Szandra**

2019. AUGUSZTUS 23. – 20 ÓRA

KÉPMÁS-EST A HALÁSZ-KASTÉLYBAN

BLABLABLELA – A kapcsolat megszakadt

Pörgetjük az oldalakat, csetelünk, posztolunk, lájkolunk, folyamatosan kommunikálunk és kapcsolatban vagyunk. Legalábbis online. És közben mi történik a kinti, fizikai világban és az emberben legbelül? Van kapcsolat? Szakértő vendégeink **Csáky-Pallavicini Zsófia**, klinikai szakpszichológus és családterapeuta, valamint **Kozma-Vízkeleti Dániel** kiképző család-pszichoterapeuta, klinikai szakpszichológus. A beszélgetést **Szám Kati**, a Képmás főszerkesztője vezeti.

A beszélgetés előtt a Székesfehérvári Balett Színház **BLA-BLA-BLA...** című előadást láthatják

2019. SZEPTEMBER 14–15.

Kulturális Örökség Napjai

Vezetett kastélytúrák a kulturális örökségvédelem jegyében.

BUDAPESTI
OPÉRETT
SZÍNHÁZ

RODGERS & HAMMERSTEIN'S
CAROUSEL
LILIOM

MOLNÁR FERENC

című színműve alapján

Zene:
RICHARD RODGERS

Szövegkönyv és dalszövegek:
OSCAR HAMMERSTEIN II

Színpadra alkalmazta: Benjamin F. Glazer

Eredeti tánc koreográfia: Agnes de Mille

Dolhai Attila, Vágó Zsuzsi

**Peller Anna, Bálint Ádám, Nagy-Kálózy Eszter, Nádasi Veronika,
Jordán Tamás, Szabó P. Szilveszter, Dézsy Szabó Gábor**

Fordította: **Lőrinczy Attila** • A dalszövegeket fordította: **Závada Péter** • Karmester: **Maklár László**

Díszlettervező: **Cziegler Balázs** • Jelmeztervező: **Velich Rita** • Koreográfus: **Duda Éva**

Rendező: **Béres Attila**

A mű az R&H Theatricals Europe GmbH-val kötött megállapodás alapján kerül bemutatásra.
A Carousel - Liliom című zenés darabot Magyarországon a Penitens Koncert- és Művészügynökség képviseli.

WWW.OPERETT.HU

  OPERETTSZÍNHÁZ

Magyar
Szín
ház

Carlo Collodi
Deres Péter
Vidovszky György

PINokkió

robot-játék

rendező:

Vidovszky György

Jegyek már vásárolhatók
a jövő évad premier előadásaira!

magyarszinhaz.hu

ISSN 1585-3829

1 9 0 0 3

9 771585 382195

Ára: 600 Ft

25nka
Nemzeti Kulturális Alap